

བོད་ཀྱི་གསར་འགྱུར།

43/44 • jaro 2013

Tibetské listy

KUMÁŘÍ: Kult panenských bohyň

Poslední slova • 8

Svátek Dračí křišťálové hory • 18

Nezávislý Tibet • 33

Půvab mapy • 58

29. dubna 1998 zemřel v indickém Dillí ve věku šedesáti let Thubtän Ngöndub, který se dva dny předtím upálil na protest proti násilnému ukončení „hladovky až do konce“ šesti Tibetanů. Narodil se v roce 1938 poblíž Žikace ve středním Tibetu. Jako mnoho mladých Tibetanů se stal mnichem. V roce 1959 po čínské invazi do Tibetu utekl přes Sikkim do Indie, kde našel svůj druhý domov. Nejprve pracoval při údržbě horských silnic, později ve velké tibetské exilové komunitě v Bylakuppe. V roce 1988 se přestěhoval do Dharamsaly. Pracoval v klášteře Dib Čechöling jako pastevec krav a vypomáhal v kuchyni. V roce 1995 se zúčastnil tibetského mírového pochodu z Dharamsaly do Dillí. Celou svou rodinu měl v Tibetu. Thubtän Ngöndub byl tichý, poctivý a pracovitý člověk, plný tibetského patriotismu. Podle vyprávění Tändzina, svého blízkého přítele, se Thubtän Ngöndub na jaře přihlásil jako účastník „hladovky až do konce“ v úřadě Tibetského sdružení mládeže. Dva dny před smrtí věnoval 500 rupií a modlitbu dlouhého života pro J. S. dalajlamu. Pak se ještě zúčastnil učení s J. S. dalajlamou, zamknul svůj dům, nařídil Tändzinovi, aby po jeho smrti věnoval všechny cenné věci Tibetskému sdružení mládeže, a odjel do Dillí. Ve svém poselství lidu Tibetu napsal: „Plně věřím v úspěch střední cesty nenásilí, kterou prosazuje J. S. dalajlama, a je velmi důležité pro všechny Tibetany následovat tuto cestu.“ **Kolik takových lidských pochodů ještě budeme potřebovat, abychom se probudili? Tibetané nenásilně usilují o svou svobodu již čtyřicet let, a stále bezvysledně. Je třeba jednat okamžitě, za dvacet let již může být pro Tibet pozdě.**

Tento text, jenž zde cituji ve zkrácené podobě, vyšel v roce 1998 v prvním čísle *Tibetských listů*. *Tibetské listy* letos slaví patnácté výročí svého vzniku.

Nezapomínejte na Tibet, potřebuje Vás víc než kdy jindy!

za redakci TL mis

Obsah

Editorial / Obsah / Tiráž	2
Dopisy čtenářů	3
Sebeupálení Tibetanů	4
Čtyři otázky pro premiéra	5
Stalo se	6
Wang Li-Siung: Poslední slova – Proč se Tibetané upalují	8
Rozhovor s Dolpo Tulku rinpoče	14
Anna Sehnalová / Jakub Kocurek: Svátek Dračí křišťálové hory	18
Džamjang Norbu: Nezávislý Tibet – Základní fakta	33
Michal Novotný / Ilona Labuťová: Kumáři - Kult panenských bohyň	43
Pozvánka na výstavu: Free Tibet?!	50
Lenka Gyaltsu: Počátky tibetského malířského stylu	52
Özer: Vzpomínka na otlučeného Buddhu, Působení mapy, Vlastenecká výchova	55
Komiks	64

Tibetské listy

pohled ze Střechy světa

<http://www.potala.cz/tibetske-listy>

Vydává o.s. Potala
Horovo náměstí 3, 182 00 Praha 8
www.potala.cz

Redakce:
Hana Drábková (distribuce),
Lenka Gyaltsso, Kamila Hladíková,
Iva Mrkvičková, Ladislav Puršl,
Michal Synek, Zuzana Vokurková

Sazba: Ramio

Tisk: Tiskárna Daniel s.r.o.

Registrace:
MK E ČR 8226; ISSN 1212-4354

Dvojčíslo 43/44 vychází 10. března 2013

Cena: 85 Kč

Názory vyjádřené v otištěných textech se nemusí nutně shodovat s názory redakce.

Předplatné Tibetských listů je možné
objednat na e-mailové adrese
tibetske.listy@potala.cz.

Distribuční místa:

- Potala, Praha 8, Horovo náměstí 3/1075
- Čajovna U zlatého kohouta, Praha 1, Michalská 3, www.caj-u-kohouta.cz
- Čajovna ve věži, Praha 7, Na Výšinách 1, www.cajovnavevezi.cz
- Obchod pro radost (Rybanaruby), Praha 2, Mánesova 87, www.rybanaruby.net
- Nepálské a tibetské centrum Yak Yeti, Praha 2, Chodská 22, www.yak-yeti.cz
- Kavárna Mandala, Litomyšl, Smetanovo náměstí 129
- Knihkupectví – antikvariát Martin Dolejš, Polička, Tyršova 174
- M.O.S.T., Ostrava, Tilschové 5, www.protibet.org

Obálka:
Nejmladší Kumáří v historii, vlastním
jménem Sarasvatí. Do svého úřadu byla
tato bungamatská bohyně zvolena
v devíti měsících, odvolána bude,
až jí vypadnou první mléčné zuby.
• Foto Michal Novotný

Komiks: Markéta Linková

Číslo 42

Turfanská sbírka

Dovoluji si zaslat doplňující informaci k článku publikovanému v *Tibetských listech* 42 (2012), str. 14-15, věnovanému Turfanské sbírce v berlínském Muzeu indického umění.

Muzeum indického umění bylo v roce 2006 sloučeno s Muzeem východoasijského umění, čímž vzniklo Muzeum asijského umění (Museum für Asiatische Kunst). Kromě Turfánské sbírky je v tomto muzeu uložena významná sbírka tibetského buddhistického umění. Muzeum se má v budoucnu přestěhovat ze své současné polohy na berlínském předměstí Dahlem do drahé a kontroverzní budovy Humboldtova fóra (Humboldt-Forum), jež má být postavena na náměstí Schlossplatz v Berlin-Mitte, na místě, kde před válkou stával palác Hohenzollernů a později budova Parlamentu Německé demokratické republiky (viz článek na německé Wikipedii: <http://de.wikipedia.org/wiki/Humboldt-Forum>). Současné plány počítají s otevřením nového muzea v roce 2019; během stěhování exponátů však sbírky budou nepochybně po nějakou dobu (dosud nespecifikovanou) uzavřeny. Cílem projektu je zpřístupnit na jednom místě v centru města všechny nejvýznamnější berlínské mimoevropské sbírky. Nová budova umožní modernizaci expozic a rozšíření výstavního prostoru. V současnosti jsou velké části sbírky umístěny v podzemních skladovacích prostorech v Dahlemu a přístupné jsou jen se zvláštním povolením. Informace o současném stavu sbírky a plánovaných nových expozicích lze najít v článku kurátorky sbírky Lilly Russell-Smith, uveřejněném v *IDP News* (věstník International Dunhuang Project), č. 40 (zima 2012–13): str. 4–5.

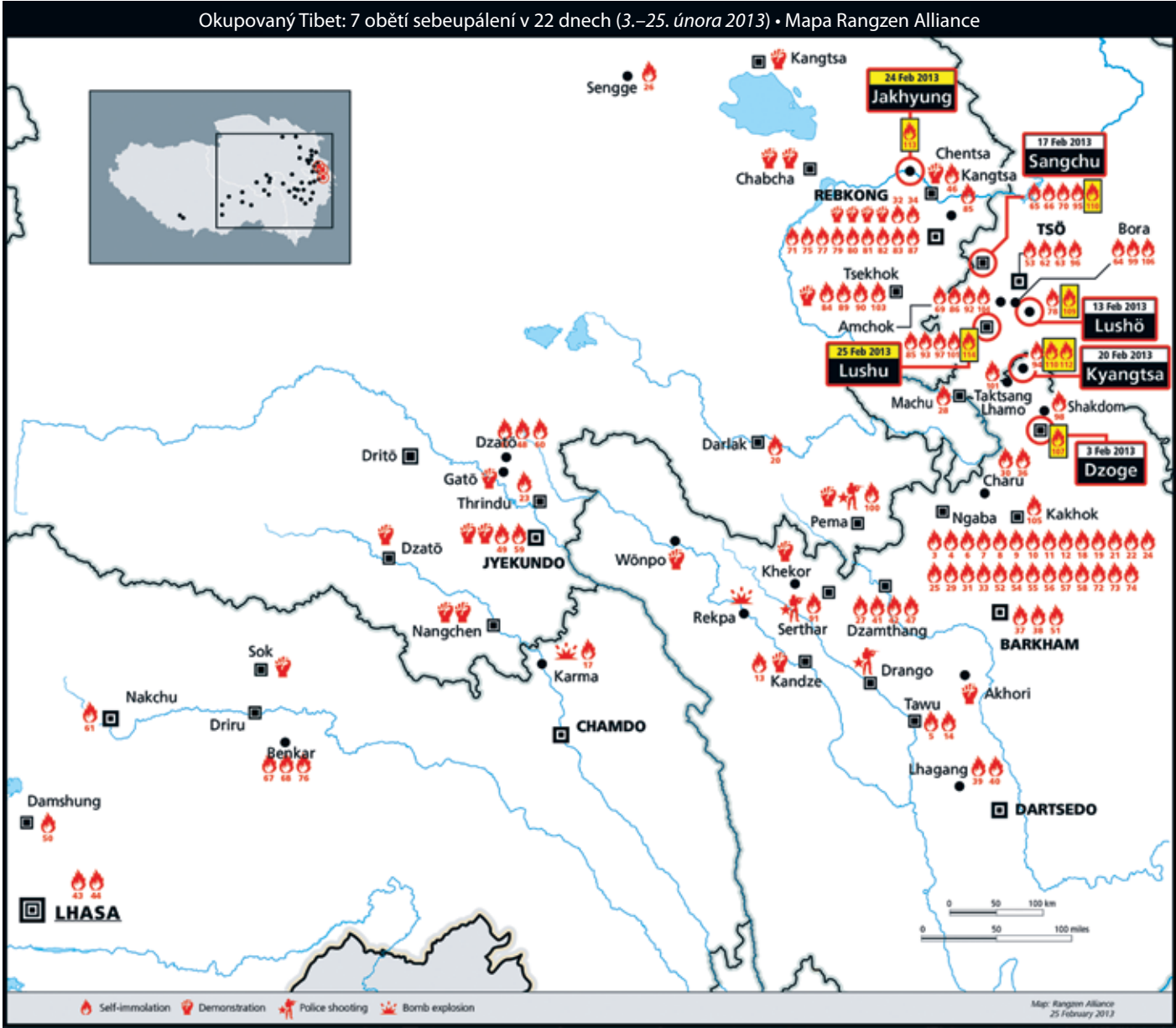
(on-line na <http://idp.bl.uk/downloads/newsletters/IDPNews40.pdf>).
Ve stejném čísle najdete i odbornou analýzu nástěnných maleb z Kizilu
a doporučenou bibliografii.

Po dobytí Berlína Sovětskou armádou na konci druhé světové války byla část Turfanské sbírky odvezena do Sovětského svazu. Tento fakt byl oficiálně uznán teprve nedávno, v souvislosti s vystavením části exponátů v petrohradské Ermitáži. Viz *Peshchery tysiachi budai. Rossiiskie ekspeditsii na Shelkovom puti. K 190-letiiu Aziatskogo muzeia*. Katalog vystavki (Sankt-Peterburg: Izd-vo Gos. Ermitazha, 2008): str. 426–455. Za zmínku stojí, že kurátorka petrohradské sbírky Kira Samosjuková publikovala rovněž katalog věnovaný zajímavým buddhistickým malbám přivezeným v roce 1909 ruskou expedicí z Khara-Khoto (K. F. Samosiuk, *Buddiiskaia zhivopis' iz Khara-Khoto XII-XIV vekov. Mezdu Kitaem i Tibetom, SPb.: Izd-vo. Gos. Ermitazha*, 2006). Část těchto maleb se stala v minulosti součástí putovních výstav (např. *Lost Empire of the Silk Road. Buddhist Art from Khara Khoto [X-XIIIth century]* [Milano: Electa and Thyssen-Bornemisza Foundation, 1993]). V důsledku snížení počtu zaměstnanců byly v uplynulých letech výstavní síně s těmito exponáty často uzavřeny. V současné době se v Ermitáži pracuje na znovuootevření středoasijské a tibetské sbírky a do tisku se připravují nové katalogy exponátů z těchto oblastí.

Daniel C. Waugh,
Washingtonská univerzita, Seattle, Spojené státy

Sebeupálení Tibet'ané

- sebeupálení
- demonstrace
- střelba do demonstrujících
- pumový útok

13. října 2012	TAMDIN DORDŽE (57)	26. října	LHAMO CCHETÄN (24)
dědeček Gungthang rinpočeho,			upálil se v Amčog Bora
který je druhým nejvyšším lamou v klášteře Labrang,		4. listopadu	DORDŽE LHÜNDUB (25)
upálil se v Cö v Amdu			upálil se v Rebkongu
20. října	LHAMO KHJAB (27)	7. listopadu	DORDŽE (15)
upálil se v amdoské vesnici Amčog Bora			SAMDÜB (16)
v oblasti Sangčhu			DORDŽE KHJAB (16)
21. října	TÖNDU (61)		mniši z kláštera Ngošul v Ngošul
upálil se v Labrangu			v oblasti Gomang v Ngawa, upálili se v Gomangu
23. října	DORDŽE RINČHEN (58)	7. listopadu	TAMDING CCHO (23)
upálil se v Labrangu			upálila se v Do Rongpo v Dowa v oblasti Rebkong
25. října	bratřanci CCEPO (20)	7. listopadu	CHEGJU (27)
TÄNDZIN (25)			upálil se ve vesnici Tingser v oblasti Diru
upálili se ve vesnici Nagro Phampa v oblasti Diru Dzong		8. listopadu	KALZANG DŽINPA (18)
26. října	THUBWANG KHJAB (23)		nomád, bývalý mnich kláštera Rongwo,
Tibetán z vesnice Serti, upálil se v Sangkhogu v Sangčhu			upálil se před klášteřem Rongwo v Rebkongu
		10. listopadu	GÖNPO CCHERING (19)
			student, upálil se v Lušö v oblasti Cö ve východním Tibetu

22. listopadu	LUBUM GJAL (18)	30. listopadu	KÜNČHOG KHJAB (29)
upálil se v Dowa v oblasti Rebkong			Tibetán z Dzöge v oblasti Ngawa v Amdu
22. listopadu	TAMDIN KHJAB (23)	2. prosince	CUNGDÜ KHJAB (29)
nomád a bývalý mnich, upálil se v amdoském Lüchu			zapálil se v Bora v oblasti Sangčhu
23. listopadu	TAMDIN DORDŽE (29)	3. prosince	LOZANG GENDÜN (29)
upálil se v oblasti Cekhog			mnich kláštera Penag v oblasti Golog Päma
25. listopadu	SENGGE DOLMA (17)	8. prosince	KÖNČHOG PHELGÄ (24)
mniška kláštera Göňšul, upálila se v Cekhogu			mnich kláštera Sumdo v Dzöge v Amdu,
26. listopadu	KÖNČHOG CCHERING (18)		upálil se v klášteře Tagcchang Lhamo Kirti
upálil se v oblasti Amčog		8. prosince	PÄMA DORDŽE (23)
26. listopadu	GÖNPO CCHERING (24)		upálil se v Lüchu
upálil se v Lüchu		9. prosince	BENČHEN KJI (17)
26. listopadu	WANGGJAL		tibetská školačka, upálila se v Dokarmo
tibetský mladík, upálil ve městě Serthar			v Cekhogu v oblasti Rebkong
27. listopadu	KALZANG KHJAB (24)	12. ledna 2013	CCHERING TAŠI (22)
upálil se v Dzöge v oblasti Ngawa			upálil se ve městě Amčog
27. listopadu	SENGGE TAŠI (18)	8. ledna	CCHERING PHÜNCCHOG (28)
upálil se v amdoské oblasti Sangčhu v Labrangu			upálil se v Khjungčhu v oblasti Ngawa
28. listopadu	BENDE KHAR (21)	19. ledna	JIGDŽE KHJAB (17)
upálila se v Ccho v Amdu			zemřel na následky požiti petroleje,
29. listopadu	CCHERING NAMGJAL (31)		dříve, než se stačil zapálit v Lüchu
upálil se v Lüchu v Amdu			

Čtyři otázky pro premiéra

Premiér tibetské exilové vlády sikjong Lozang Sengge poskytl rozhovor *Tibetským listům* během své návštěvy České republiky v říjnu 2012.

Pane premiére, zajímalo by nás, zda v poslední době vnímáte nějakou změnu v postoji západních politiků k otázce Tibetu. Myslíte si, že podpora Tibetu slábne v důsledku narůstajícího vlivu a moci čínské ekonomiky a obchodu?

Na svých cestách po Evropě i Spojených státech se setkávám s politickými vůdci v parlamentu, mluvím s lidmi na demonstracích. Většinou jsou vstřícní a vyjadřují tibetské věci podporu. Tlak čínské vlády je ovšem silný. Stává se, že lidem, s nimiž se mám setkat, někdo z okruhu čínského vedení zavolá, aby je varoval, nebo je kontaktuje po schůzce. Ekonomické zájmy jsou realitou. Jak jsem už ale zmínil, všeobecná podpora veřejnosti je značná, což je pro nás velmi povzbuzující a nakonec i nejdůležitější.

Vystudoval jste právo na Harvardově univerzitě. Chtěl jste se stát právníkem proto, abyste mohl obhajovat práva Tibetu? Anebo jste se stal součástí tibetské exilové politiky až později?

Kdysi jsem četl rozhovor s Jeho Svatostí dalajlamou, v němž říkal, že v budoucnu budeme mít právníky, doktory a inženýry i v tibetské komunitě. Bylo to někdy počátkem 80. let a já jsem si pomyslel: když se podívám na politické vůdce jako Gándhí, Néhrú, Nelson Mandela, Abraham Lincoln – většina z nich měla právnické vzdělání. My Tibet'ané jsme navíc zaměřeni velmi filozoficky. Právo ale dokáže určitý problém mnohem přesněji vyjádřit a promyšleněji formulovat. V souvislosti s lidskými právy je právnické vzdělání více než užitečné.

Později jsem četl knihu Václava Havla *Moc bezmocných*, v níž říká, že všechny autoritářské režimy používají právo k legitimizaci represí: tento člověk porušil tenhle zákon a tamten člověk porušil onen zákon, proto musí být potrestáni. Základní strategií bezmocných je použít tytéž zákony k obraně vlastních práv. Jestliže jste vystaveni „dvojímu metru“ – kdy stát

22. ledna	KÖNČHOG KHJAB (26)	22. ledna	KÖNČHOG KHJAB (26)
upálil se nedaleko kláštera Bora v oblasti Labrang			upálil se v Dzöge v oblasti Ngawa
3. února	LOZANG NAMGJAL (37)	13. února	DUGPA KHAR (26)
mnich kláštera Ngawa Kirti,			upálil se v Amčogu v oblasti Sangčhu v Kanlho
		13. února	DUBČHEN CCHERING (25)
			mnich z Gjalčhungu v oblasti Serthar v Amdu,
			upálil se v Káthmándú
			(uprchl z Tibetu do Nepálu v lednu letošního roku)
17. února	NAMLHA CCHERING (49)	19. února	RINČHEN (17)
upálil se v Labrangu			SÖNAM DORDŽE (18)
19. února		24. února	PHAGMO DÖNDUB (20)
studenti z oblasti Khjangce v Dzöge, upálili se v Khjangce			upálil se před klášteřem Čačhung
24. února		25. února	CCHESUM KHJAB (28)
			upálil se během náboženského svátku v Lüchu
25. února		25. února	SANGDAG
			upálil se na silnici vedoucí na jih z města Ngawa

zákon nepoužívá, aby vám právo zaručil, ale použije jej naopak k tomu, aby vás vašich práv zbavil – chopte se iniciativy sami. To je návod, jak můžete vyhrát zdánlivě beznadějný spor. Abych byl upřímný: studium práva přineslo svůj užitek, ale vím, že má své limity.

V samotném Tibetu má mnoho lidí nesnadný a omezený přístup k právníkům nebo ke komukoliv, kdo by jim radil, jak se v rámci čínských zákonů domáhat svých práv ve sporech s čínskými úřady. Existují nějaké možnosti, jak z tibetského exilu podpořit právní povědomí obyvatel Tibetu?

Děje se to prostřednictvím tibetských médií. Po třináct let jsem týden co týden vystupoval v programu rádia, které vysílá z Ameriky do Tibetu. Ve svých лекcích jsem paragraf po paragrafu četl a rozebíral právní ustanovení, jednotlivé klauzule čínské ústavy a vysvětloval, jaká práva Tibet'ané mají. Podobně i další Tibet'ané využívají prostor v rádiu či televizi, aby jasně a zřetelně formulovali svá práva a požadavky. Situace se ale zlepšuje i v Tibetu: ve Lhase je nyní na padesát tibetských právníků. Počet studentů práva se zvyšuje. Myslím, že zájem o studium čínského práva pomalu narůstá.

Mnozí lidé u nás vyjadřují Tibetu podporu vyvěšením tibetské vlajky 10. března, přispíváním na charitativní a rozvojové projekty, podepisováním peticí za propuštění politických vězňů. Naši politici ale v poslední době raději podporují obchod s Čínou a upřednostňují materiální stránku věci před morální. Má symbolická podpora pro Tibet'aný význam? Všichni, kdo podporují tibetskou věc, nám prokazují velkou laskavost. Vaše země je pro nás významná tím, co vykonal Václav Havel, sametovou revoluci a pokojným rozdělením Československa. Rozlohou sice není velká, ve světě ale má vysoký morální kredit. Doufám, že Česká republika ve svých postojích vytrvá a že její politici představitelé budou i nadále hájit to, co sami považujete za nejcennější.

Vážíme si všech přátel Tibetu, kteří nám nezištně pomáhají. Jsme si dobře vědomi, co pro Tibet a jeho lid děláte, a velmi si toho ceníme. Přejeme vše dobré všem lidem ve vaší zemi a obzvlášť děkujeme těm, kteří Tibet podporují.

Ptala se Taši Dolčhen

Poslední slova: Proč se Tibet’ané upalují?

Sebeupalování v Tibetu před nás klade množství problémů, s nimiž si nikdo neví rady.

Nejzávažnějším z nich je narůstající četnost sebeupálení: 97 případů v Tibetu (nepočítaje v to 5 lidí, kteří se upálili mimo Tibet),¹ z toho 1 v roce 2009, 12 v roce 2011 a 84 případů v roce 2012. Jen v listopadu 2012 spáchalo sebevraždu upálením 28 obyvatel Tibetu. Hlasy vyzývající k ukončení sebeupalování nebyly účinné a nikdo neví, jak silící vlnu sebeupalování zastavit.

Za druhé: Sebeupalování představuje těžké dilemma: zemřelo již mnoho lidí a nevšímavost by byla projevem neúcty k obětem a k jejich rodinným příslušníkům – na druhé straně přinášení zpráv o případech sebeupálení, jeho chvála, pořádání vigilií, modliteb a peněžních sbírek může být chápáno jako vybízení k dalším podobným činům.

Dalajlama se nemůže vrátit, pančhenlama je ve vězení. Tolik mučedníků už položilo své životy. Ani já už nechci žít, když život nemá žádný smysl.

Za třetí: Čínská vláda oběti a jejich příbuzné a známé kriminalizuje a dále tak zesiluje útlak, který protesty vyvolává. Lidé, kteří se pokoušejí sebeupalování zastavit z humánních důvodů, se paradoxně ocitají na stejné lodi s vládou.

Za čtvrté: Mnoho vnějších pozorovatelů sice s obětmi sympatizuje, ale nemá pro jejich jednání pochopení, protože je považuje za neúčinné. Počáteční šok brzy pomine a sebeupálení ztrácí s narůstajícím počtem svou působivost.

Za páté: Tibetští uprchlíci si stěžují na nevšímavost mezinárodního společenství a čínské inteligence. Ta se dá ve skutečnosti z velké části přičíst principiálnímu nesouhlasu se zvolenou metodou protestu. Samy tibetské politické elity se však omezují na nejednoznačná vyjádření podpory a adekvátní reakce nejsou schopny.

Za šesté: Většina vlád světa se ze zistných sobeckých důvodů staví k problémům Tibet’anů vyhýbavě. Ve světě ovládaném zákony trhu není takové pragmatické uvažování ničím překvapivým. A i když se Tibet’anům dostává více pozornosti mezinárodního společenství než jiným utiskovaným národům (v porovnání s Ujgury jsou na tom mnohem lépe), cítí se být opuštění a zrazení.

Abychom mohli tyto problémy řešit, nebo na ně alespoň rozumně reagovat, musíme nejprve zjistit, jaké jsou skutečné tužby obětí sebeupálení a co přesně svým činem sledují. Jejich protest je interpretován různě a v důsledku nedostatku informací si ho každý může vyložit, jak chce. Domnívám se, že jedním z nástrojů, které nám při nedostatku zpráv o konkrétních osobách mohou pomoci udělat si přesnější obrázek o situaci, je statistika.

Od prvního sebeupálení mnicha Tapäho v roce 2009 zaznamenávala Özer všechny případy, vedla si o všech podrobnou statistiku a pravidelně tyto informace publikovala na svém blogu *Neviditelný Tibet*. Statistické údaje použité v tomto článku vycházejí z jejich záznamů.

Hned na počátku je třeba říci, že hlavní odpovědnost za případy sebeupálení leží na bedrech čínské vlády. O tom nemůže být pochyb. Namísto, abych tento nesporný fakt opakovaně zdůrazňoval, chci se zde pokusit o konstruktivní analýzu tragických událostí.

Počet případů sebeupálení v jednotlivých měsících roku 2012

K největšímu počtu sebeupálení v roce 2012 došlo v měsíci březnu (10 případů) a listopadu (26 případů).

V březnu si Tibet’ané připomínají řadu výročí, jako je Den tibetského národního povstání (10. březen), výročí protestů v roce 2008 (14. březen), den masové vraždy demonstrujících v Ngawa (16. březen) a čínskou vládou zavedený Den osvobození nevolníků (28. březen), takže máme důvod se domnívat, že zvýšený počet případů upálení v tomto měsíci má s těmito výročími cosi společného a že jejich hlavním motivem byl protest proti čínské politice v Tibetu, kterou zmíněné památné dny symbolizují.

K největšímu počtu sebeupálení došlo v listopadu, kdy se konal 18. kongres Komunistické strany Číny. Počet říjnových případů je stejný jako počet protestů březnových, tedy 10 případů za měsíc. I tyto případy zřejmě souvisejí se stranickým sjezdem, jenž se měl podle některých zpráv odehrávat již v říjnu. Zvýšení počtu sebeupálení v období konání sjezdu lze vysvětlit snahou protestujících přimět nové čínské vůdce ke změně čínské politiky vůči Tibetu, což nám umožňuje jejich jednání interpretovat jako čin, jehož hlavním cílem je změna poměrů. Domnívám se, že právě tento aspekt sebeupalování je klíčový.

Tibetští studenti z Gópálpuru v Indii předvádějí divadelní hru o současné vlně sebeupalování v Tibetu. 1. února 2013 se v Dillí shromáždilo více než 5 000 Tibet’anů z celého indického subkontinentu, aby vyjádřili solidaritu s Tibeťany žijícími v Číně a požadovali zásah mezinárodního společenství. • Foto phayul.org

Analýza vzkazů na rozloučenou

Analýza vzkazů, které po sobě oběti sebeupálení zanechaly, nám umožňuje nahlédnout jejich skutečné motivy a cíle. Všechny výroky, které budu analyzovat, byly obětmi sebeupálení sepsány před jejich činem: jedná se o dopisy, nahrávky a ústní vzkazy předané příbuzným a známým. Až do dnešního dne víme o 26 vzkazech obětí sebeupálení. Kromě nich byla zaznamenána také mnohá poslední slova, která upálení vyřkli během protestu. Většina posledních slov má podobný obsah, přičemž nejčastější poslední slova byla „Dovolte dalajlamovi vrátit se do Tibetu!“ a „Svobodný Tibet!“ . Ve srovnání s těmito výkřiky jsou vzkazy zanechané před činem delší a obsáhlejší, takže si zasluhují podrobnější analýzu.

Vzkazy na rozloučenou jsem rozdělil do sedmi kategorií podle jejich obsahu (viz tabulka níže). Některé vzkazy obsahují více než jedno sdělení a lze je proto přiřadit k většímu počtu kategorií (detailní analýzu najde čtenář na konci stati). Chci zdůraznit, že se jedná jen o můj vlastní, velmi specifický způsob, jak tragické případy sebeupálení pochopit. Vyzývám čtenáře, aby si sami zvolili způsob, jaký jim vyhovuje.

Sebeupalování není výrazem zoufalství

Ve prospěch všeobecně přijímaného vysvětlení, sdíleného i členy tibetské exilové vlády, že případy sebeupálení jsou zoufalými činy, reagujícími na nesnesitelné životní podmínky, hovoří pouze poselství 19 % obětí, které zanechaly nějaký vzkaz. Tato kategorie je druhou nejmeně častou kategorií našeho výtčt.

Oběti sebeupálení v Tibetu se nesnaží vzbudit pozornost mezinárodního společenství

Další široce rozšířená teorie říká, že cílem protestujících je obrátit

pozornost mezinárodního společenství k dění v Tibetu. Ve skutečnosti se však o tomto cíli s výjimkou spisovatele Guduba nikdo ve svém posledním vzkazu nezminil, takže tato kategorie je nejméně zastoupenou kategorií vůbec. Z toho plyne, že se Tibet’ané v Tibetu ani zdaleka tolik nespolehají na pomoc zvenčí, jak se lidé domnívají. Snaha vzbudit zájem mezinárodní veřejnosti však byla motivací obětí, které svůj protest uskutečnily mimo Tibet: Džampal Ješe se o zájmu mezinárodního společenství zmínil ve svém posledním vzkazu hned dvakrát a Šerab Cedor žádal světové politiky a veřejnost o pomoc ve své tiskové zprávě. Tibet-ský exil se k mezinárodnímu společenství obracel o pomoc vždy – ani dnes tomu není jinak. Tento rys výrazně odlišuje tibetské uprchlíky od Tibet’anů žijících v Tibetu.

Sebeupálení jsou výrazem protestu

Za výraz protestu označilo akt sebeupálení 19 % analyzovaných obětí. Kromě toho lze do stejné kategorie zařadit rovněž výkřiky jako: „Dovolte dalajlamovi vrátit se do Tibetu!“ , „Svobodný Tibet!“ , „Propusťte 11. pančhenlamu!“ či „Máme právo na vlastní jazyk!“ . Není pochyb, že podobné požadavky měli na mysli i ti sebeupálení, kteří žádný vzkaz na rozloučenou nezanechali. I jejich čin je mimo veškerou pochybnost možné chápat jako formu protestu.

Sebeupálení jako projev tibetské národní hrdosti a odvahy

35 % sebeupálených, kteří zanechali vzkaz na rozloučenou, označilo svůj čin za projev odvahy a odpovědnosti. Jejich protest nebyl adresován ani úřadům, ani mezinárodnímu společenství – jednalo se spíše o osobní hrdinství, o sebezapření chápáné jako nástroj obrany důstojnosti a sdílení bolesti, jako výzva k odvaze a projev solidarity. ►►

Typická poslední slova zařazená do této skupiny, jako např. „Upálím se, abych obhájila čest tibetského národa.“ (Phenčän Kji) a „Myslí si, že se bojíme útlaku, ale to se pletou.“ (Phüncchog), odrážejí nezlomnou sílu a kuráž tibetského lidu.

Sebeupálení jako výraz religiózního zanicení

Za modlitbu za dalajlamu (již lze zároveň chápat jako výraz protestu) označilo svůj čin 38 % obětí, které zanechaly vzkaz. Některé vzkazy zařazené do této kategorie se zmiňovaly rovněž o odvaze a odpovědnosti, jejichž výrazem měla být oběť náboženského charakteru. Tak například Zopa rinpoče napsal, že věnuje svůj život a tělo jako úlitbu dalajlamovi a oběť ve prospěch všech vnímajících bytostí. Tato motivace, jež sebeupálení vnímá jako zdroj zásluh, získávaných ve prospěch ostatních, je pro světsky založeného člověka jen stěží pochopitelná.

Dovolte Jeho Svatosti dalajlamovi vrátit se do Tibetu.

Pro tibetskou nezávislost

O nezávislosti Tibetu se ve svém vzkaze na rozloučenou přímo zmínili čtyři sebeupálení, zatímco pátý prohlásil, že svým činem chce „bránit Tibet“ (Tamdin Thar). K této kategorii řadím 19 % sebeupálených. Několik dalších obětí vyjádřilo podobné myšlenky v průběhu činu samotného.
Názor tibetského exilového spisovatele Džamjang Norbua, který jako volání po nezávislosti Tibetu interpretuje rovněž požadavek na návrat dalajlamy, považuji za nepodložený.

Sebeupálení jako nástroj změny

14 obětí a 12 posledních vzkazů označuje akt sebeupálení za nástroj změny poměrů. Jedná se o nejpočetnější kategorii výřtu (54 %). Oběti zařazené do této skupiny (část z nich se upálila v době konání 18. sjezdu Komunistické strany Číny) se vyjádřily, že jejich čin není jen

výrazem zoufalství nebo protestu, ale má přispět k dosažení určitého cíle. Některí ze sebeupálených měli o účinnosti svého jednání pochybnosti; Tändzin Phüncchog se vyjádřil, že „již nemůže čekat se složennýma rukama“. Jeho smutná slova podle mého názoru představují klíč k pochopení fenoménu sebeupalování. Každopádně se jedná o sdělení, nad nimž bychom se měli vážně zamyslet.

Tibeťané žijící v Tibetu si konečně uvědomili, že osud Tibetu leží v jejich rukou

Řešení tibetské otázky za posledních několik desítek let nijak nepokročilo. Po celou tu dobu Tibeťané věřili, že se jim dostane pomoci odkudsi zvenčí: Tibeťané v Tibetu vkládali své naděje do tibetského exilu a tibetský exil spoléhal nejprve na pomoc mezinárodního společenství a později na ústupky čínské vlády. Základní strategií bylo přimět mezinárodní společenství, aby svým tlakem přinutilo čínskou vládu ke změně politiky.

Úspěch dalajlamových snah o získání podpory mezinárodní veřejnosti je všeobecně uznávaným faktem. Dalajlama sám se stal oslavovanou globální ikonou a většina obyvatel Západu s Tibetem sympatizuje. Silnější podporu však lze od mezinárodní veřejnosti čekat jen stěží. Dokonce i v 80. letech, kdy Čína zoufale potřebovala pomoc Západu, neustoupila v otázce Tibetu ani o krok, takže lze jen stěží očekávat, že podlehne vnějšímu tlaku dnes, kdy patří k nejsilnějším světovým mocnostem.

Čínsko-tibetské rozhovory byly obnoveny v roce 2002 a jednání s dalajlamovými vyslanci pokračovalo až do roku 2008. Od samého začátku se však jednalo o taktický manévr, jehož cílem bylo uklidnit západní mocnosti a usnadnit tak hladký průběh pekingských Olympijských her. Tibetský exil chápal hry jako dlouho očekávanou příležitost, kterou doufal proměnit ve výrazný pokrok v řešení tibetské otázky. Také v samotném Tibetu zavládlo očekávání a optimismus. V předvečer konání Olympijských her dalajlama ve své řeči ke Dni tibetského povstání řekl: „Ačkoli se moji vyslanci zúčastnili šesti kol rozhovorů s čínskou vládou, nebylo bohužel dosaženo žádného významnějšího pokroku. Naopak, čínský útlak nabyl na intenzitě.“

Dalajlamovo prohlášení lze chápat jako poslední pokus zesílit před Olympijskými hrami tlak na čínské vedení, i když každý, kdo trochu zná Komunistickou stranu Číny, s jistotou věděl, že k žádným ústupkům v otázce Tibetu nedojde, i kdyby se kvůli tomu Olympijské hry vůbec neměly konat. Jak se dalo očekávat, všechno úsilí Západu vyznělo

Vzkazy na rozloučenou podle kategorií				
	Kategorie	Počet vzkazů	Počet obětí	Procento z celkového počtu obětí, které zanechaly vzkaz
1	Nedá se to vydržet	5	5	19 %
2	Výraz odvahy a odpovědnosti	8	9	35 %
3	Výraz protestu	5	5	19 %
4	Snaha vzbudit pozornost mezinárodního společenství	1	1	4 %
5	Modlitba za dalajlamu	9	10	38 %
6	Požadavek tibetské nezávislosti	5	5	19 %
7	Nástroj změny	12	14	54 %

Jelikož v některých případech zanechali dva protestující jediný vzkaz na rozloučenou, počet obětí, které zanechaly vzkaz, není stejný jako počet vzkazů.

Lozang Namgyal byl mnichem v klášteře Kirti v Ngawa. Ve svém klášteře byl znám jako skvělý student, jemuž všichni předpovídali dosažení vysokého titulu *geše*. 3. února 2013 se stal 100. Tibeťanem, který se upálil na protest proti čínské politice vůči Tibetu. Jeho ostatky nebyly podle svědectví mnichů z Kirti dosud předány rodině. • Foto freetibet.org

Tibeťan v červeném hábitu, který se upálil na protest proti čínské politice vůči Tibetu. Jeho ostatky nebyly podle svědectví mnichů z Kirti dosud předány rodině.

nakonec naprázdno, a dokonce i Francouzi nakonec zmírnili tón. To jasně dokazuje, že strategie tibetské exilové vlády – totiž snaha dosáhnout čínských ústupků s pomocí mezinárodního tlaku – nikdy neměla naději na úspěch.

Tibeťané v Tibetu však dalajlamova slova pochopili jako výzvu. Jejich trpělivost, zkoušená nekonečnými lety bezvýsledného čekání, během nichž došlo k uvěznění pančhenlamy, karmapa emigroval a dalajlama se stal terčem neustálého osočování, byla u konce. Když si mniši z kláštera Sera vyslechli ono dalajlamovo poselství, jeden z nich povstal a řekl: „Musíme povstat, teď, nebo nikdy.“ Mniši vzali do rukou vlajky se sněžným lvem a provolávající hesla vyšli do ulic. Tak začal první protest bouřlivého roku 2008. 10. března se protestů zúčastnily stovky mnichů z Däpungu a demonstrace se brzy rozšířily po celé Ti-betské náhorní plošině.

Özer považuje současnou vlnu sebeupalování za pokračování protestů z roku 2008. Podle jejího názoru se jedná o přímou reakci na výzvu onoho mnicha: „Musíme povstat, teď, nebo nikdy.“

Jak se ze sebeupalování stalo hnutí

Neorganizovaní lidé bez prostředků mnoho nezmohou, jak se jasně ukázalo během protestů v roce 2008. Ve společnosti, v níž převažuje pocit zklamání, může i malá jiskra zažehnout velký požár a na sebe-menší podnět může dojít ke srocení davu a k hromadným protestům. V málo početných společnostech mohou být takové protesty úspěšné,

dosáhne-li protestní hnutí určité intenzity. V lidnatých zemích, jako je Čína, však menšiny nemají sebemenší šanci dosáhnout touto cestou svých cílů. V roce 1989, kdy do ulic vyrazily desítky milionů Číňanů po celé zemi, komunistický režim neváhal prolít krev vlastních lidí. Tibeťané svým počtem představují pouhý zlomek obyvatelstva Číny – jak by mohli očekávat, že se komunisté právě k nim zachovají jinak? Je-li k potlačení demonstrací nasazena armáda a početné policejní sbory, stává se organizování hromadných protestů obtížnějším a jediným možným projevem odporu se stává protest osobní. Copak ale jednotlivec může čelit obrovské moci státu? Když byly protesty v roce 2008 násilně potlačeny, mnoho Tibeťanů se uchýlilo k individuální formě protestu: vyšli osamoceni do ulic, provolávali hesla a rozdávali letáky. Osud všech těchto osamělých bojovníků byl stejný. Zmizeli beze stopy. Existuje nějaký individuální čin, který by mohl tuto tragickou prohru zvrátit? Jednou z možných cest je radikalizace protestu, jak o tom hovoří spisovatel Gudub ve svém vzkazu na rozloučenou: „Zvýšme intenzitu našeho nenásilného protestu!“ Sebeupálení je nejradikálnějším činem, k němuž se jednotlivec může uchýlit.

V posledních měsících četnost případů sebeupálení stoupá děsivou rychlostí. K protestům formou sebeupálení dochází po celém světě, přičemž všechny případy tohoto druhu jsou zaznamenávány, zveřejňovány a oplakávány. Když tuto reakci vidí Tibeťané žijící v Tibetu, docházejí k přesvědčení, že se jedná o účinnou metodu individuálního protestu, a hledají východisko ve stejném jednání. Obětí přibývá a ze sebeupalování se stává hnutí.

Stejně jako protesty v roce 2008, i hnutí sebeupalovačů iniciovali mniši. Po Tapām z kláštera Kirti, jenž se upálil v únoru roku 2009, následovalo jeho příkladu dalších 12 mnichů (podotýkám, že mnichy vyhané z klášterů po protestech v roce 2008 nepovažuji za laiky). K prvnímu sebeupálení laika došlo v prosinci 2011. V prvním čtvrtletí 2012 patřilo k mnišskému stavu 15 z 25 sebeupálených, ve druhém a třetím čtvrtletí však laikové začali převažovat a z 50 osob, které se upálily v prvních 70 dnech čtvrtého čtvrtletí, bylo 43 laického stavu.

Za rovnost mezi národy, za svobodu Tibetu, na podporu tibetského jazyka a za návrat Jeho Svatosti dalajlamy jsem se rozhodl se upálit.

Tibeťan v červeném hábitu, který se upálil na protest proti čínské politice vůči Tibetu. Jeho ostatky nebyly podle svědectví mnichů z Kirti dosud předány rodině.

Když jsem přemýšlel o tom, proč se k hnutí sebeupalovačů začínají přidávat obyčejní Tibeťané, vzpomněl jsem si na slova, která mi před lety řekla jedna Tibeťanka: „Nemohu pro svůj národ udělat vůbec nic, kromě toho, že porodím další děti.“ Podobné pocity vyjadřuje poslední vzkaz Tändzin Khäduba a Ngawang Norphela: „Jelikož nemůžeme nic udělat pro svou kulturu a náboženství, ani nemůžeme pozvednout materiální úroveň svého národa, rozhodli jsme se upálit.“

Jednašedesátiletý Döndub opakovaně vyzýval mladé mnichy a laiky, aby se neupalovali a raději si zachránili život, aby mohli za Tibet bojovat v budoucnosti, dáváje tak najevo svůj názor, že k sebeupalování

Sedmnáctiletá mniška Sengge Dolma se upálila 25. listopadu 2012 před vládními úřady v Dokarmo v Malho. Zanechala vzkaz ve formě fotografie a několika vět. Nápis na ruce na fotografii říká: „Tibet je nezávislá země.“ Její vzkaz zněl: „Posílám vám fotografii na památku. A tohle je můj odkaz: Synové a dcery Tibetu, miláčkové sněžného lva, statečné děti Tibetu! Nezapomínejte, že jste Tibeťané! Jmenuji se Sengge Dolma a je mi 16 let podle solárního a 17 podle tibetského kalendáře.“ • Foto freetibet.org

Sengge Dolma, 16 letá dívka, upálila se před tibetským úřadem v Dokarmo v Malho, 25. listopadu 2012

by se měli uchylovat jen starší lidé. Jakmile laikové nabyli přesvědčení, že cílů, kterých nelze dobýt hromaděním vědomostí a poznání, lze dosáhnout sebeobětováním, získali silnou motivaci postavit se utiskovatelům tímto způsobem.

Za této situace není nijak překvapující, že karmapova argumentace drahocenností lidského života nebyla účinná, jelikož protestující touží obětovat právě to, co je nejcennější. Özer, Ardžja rinpoče a básník Kathub Cchering vyzvali Tibeťany, aby se neupalovali, protože jedině zůstanou-li živí, mohou něčeho dosáhnout. I jejich argumentace selhala, neboť budoucí oběti sebeupálení nenašly způsob, jak svého života smysluplně využít, a sebeupálení považovaly za účinný prostředek, jak prolomit všeobecné mlčení. Vyzývat Tibeťany, aby zůstali naživu jen proto, aby se složenýma rukama přihlíželi zániku svého lidu, nemá smysl. Je třeba jim říci, co mohou pro svůj národ kromě sebeupalování udělat.

Sebeupalování není jen protestem proti utlačovatelům, ale rovněž kritikou vlastních vůdců

To, co se nyní chystám říci, říkám s velkou nechutí – pátrání po hlubším smyslu sebeupalování by mělo být záležitostí Tibeťanů samotných. Jelikož však obětí stále přibývá, cítím povinnost vyjádřit svůj názor.

Stěžovat si na bitevním poli na krutost nepřítele je nejen scestné, ale také naprosto zbytečné. Chceme-li zvítězit, mnohem účinnější než obviňování druhých je sebereflexe a vylepšování vlastní taktiky. Bude-li jedinou reakcí na sebeupalování další odsuzování utlačovatelů, obět’ sebeupálených nebude mít žádný smysl. Tibeťané žijící v Tibetu čekají od své exilové vlády konkrétní činy: jeden za druhým obětují svá těla plamenům, aby si exilová vláda uvědomila, že cesta, kterou se již po mnoho desetiletí ubírá, nevede nikam.

Je možné, že tato cesta byla správná v dřívějších dobách. Dnes však Tibeťané v Tibetu sebeobětováním vyzývají svou vládu, aby ji opustila.

Wang Li-Siung

(Wang Lixiong, narozen 1953) je čínský spisovatel a učenec, jenž se proslavil politickou fikcí *Žluté nebezpečí*. Wang Li-Siung je rovněž významný tibetolog, kritik čínské politiky v Tibetu a manžel tibetské básnířky Özer. Je považován za jednoho z nejodvážnějších prodemokratických aktivistů v Číně.

Nic zatím nenasvědčuje tomu, že by tibetská exilová vláda význam tohoto sdělení pochopila. V odpovědi na otázku *Asia Weekly*, zda věří ve vyřešení tibetské otázky prostřednictvím dialogu s Čínou, sikjong Lozang Sengge před nedávnem řekl: „Samozřejmě, že věřím. Jeden čínský učenec mi kdysi řekl, že tibetský problém by mohl být okamžitě vyřešen, kdyby se vedení Číny ujal člověk s otevřenou myslí. Plně sdílím jeho názor.“

Senggeho zpozdilé názory mnohým připomínají 80. léta minulého století. Když se Lozang Sengge ujal úřadu, začal okamžitě cestovat po celém světě, scházet se s významnými osobnostmi, dávat rozhovory do médií a účastnit se nejrůznějších setkání. Všechno, co dělá, má jediný cíl, totiž získat podporu mezinárodního společenství a vnějším tlakem donutit Čínu k ústupkům. Co se získávání přízně mezinárodního společenství týče, víc, než udělal dalajlama, v tomto směru udělat nelze. Něco takového se dá zkusit jednou nebo dvakrát, nikoli třikrát. Tibetská exilová vláda s touto strategií narazila v letech 1989 a 2008 a nyní, navzdory dvojímu zklamání, se znovu pokouší jít hlavou proti zdi.

Mnoho lidí vnímá současnou vlnu sebeupalování jako příležitost, jak dokazují slova tibetského uprchlíka jménem Weirang: „Tibeťané se neupalují nadarmo. V posledních měsících došlo v Amdu k několika velkým protestům, které je možné považovat za přímý důsledek sebeupalování. […] Věřím, že jednoho dne znovu dojde k masovým protestům, jako v roce 2008.“ Weirang kritizuje Tibeťany, kteří se sebeupalování snaží zastavit, s následujícím odůvodněním: „Je to nesmysl. Kdyby se jim opravdu podařilo sebeupalování zastavit, znamenalo by to, že naši bratři a naše sestry zemřeli nadarmo a naše hnutí za svobodu utrpělo porážku.“

Weirangův názor je znepokojující. Je-li sebeupalování považováno za účinný prostředek politického boje, logicky z toho vyplývá, že další podobné případy jsou žádoucí. Nelamte si hlavu s tím, co je správné a co je špatné z hlediska morálky – Weirang morální hledisko odmítá a stejně jako mnozí politici tvrdí, že účel svěťí prostředky. Neuvědomuje si, že sebeupalování k dosažení cíle tibetského boje za svobodu nepovede. I kdyby vyvolalo masové protesty v Tibetu, podobné nepokojům z roku 2008 (což je za současné situace více než nepravděpodobné), co dál? S protesty z roku 2008 si Číňané bez větších problémů poradili. Proč by tomu dnes mělo být jinak?

Některí politici, pro něž účel vždy svěťí prostředky, by opakování represí možná uvítali. Represe by vyvolaly pobouření mezinárodního společenství a čím více by bylo prolito krve, tím většímu tlaku by Čína byla vystavena ze strany cizích států. Jenže fakt, že by povstání bylo tentokrát vyvoláno sebeupalováním, by neměl ani nejmenší vliv na jeho výsledek. Autoritářský režim se nebojí ani sebeupalování, ani dalšího prolévání krve. A mezinárodní společenství, jež nepohnalo Čínu k odpovědnosti za masakr na náměstí Nebeského klidu, by to neudělalo ani tentokrát. Řeče-no stručně, všechno svědčí ve prospěch jednoduchého závěru: spoléhání se na pomoc mezinárodního společenství je pouhou iluzí.

Současný nárůst počtu případů sebeupálení v Tibetu opravdu vyvolal protesty části mezinárodního společenství, i když většina vlád se neshodám s čínskou vládou snaží vyhnout. Špatné svědomí a snaha zalíbit se vlastním lidem pak v některých případech vedly k zesílené podpoře tibetského exilu, z níž ovšem mohou mít prospěch právě jen jedinci a organizace působící v cizině. I když se říká, že něco je vždycky lepší než nic, nevěřím, že by vyjádření těch, kdo sebeupalování schvalují, byla motivována touto podporou.

Tibeťané musí cestu z krize najít sami. Aby k tomu mohlo dojít, Tibeťané v exilu musejí boj za svobodu vést tak, aby se k nim Tibeťané v Tibetu mohli připojit a aby se mohli stát v tomto boji rozhodující si-lou. Budou-li Tibeťané v Tibetu vědět, jakou cestou se dát, budou raději žít a usilovat o dosažení vytouzeného cíle, než aby končili svůj život v plamenech.

Detailní analýza vzkazů na rozloučenou

1. Nedá se to vydržet

Phüncchog: „Srdce mě bolí tak, že se to nedá vydržet. 16. března 2011 vyšlu signál celému světu.“

Nangdol: „Nemohu takový útlak dále snášet. Musím se tomu mučení postavit.“

Cchering Kji: „Takhle se žít nedá.“

Tamdin Ccho: „Život Tibeťanů je strašný. Když nemůžeme ani vlastnit fotografii Jeho Svatosti, nezůstala nám vůbec žádná svoboda.“

Sangdag Cchering: „Tibeťané nejsou svobodní. Dalajlama se nemůže vrátit, pančhenlama je ve vězení. Tolik mučedníků už položilo své životy. Ani já už nechci žít, když život nemá žádný smysl.“

2. Výraz odvahy a odpovědnosti

Phüncchog: „Myslí si, že se bojíme útlaku, ale to se pletou.“

Tändzin Phüncchog: „Všichni mistři a mniši kláštera Karma by raději zemřeli.“

Zopa rinpoče: „Ostatní mučedníci jsou jako já, i oni položili životy za pravdu a spravedlnost. […] I já věnuji své tělo ve prospěch dosažení těchto cílů.“

Nangdol: „Ve jménu mé památky držte hlavy vztyčené!“

Čhöpag Kjab a Sönam: „Upálíme se za dodržování práv Tibeťanů a za světový mír, za svobodu národa, za vzkvétání *dharma*y a štěstí všech vnímajících bytostí.“

Rikjö: „Kvůli prospěchu všech vnímajících bytostí jsem připravena snášet bolest.“

Khänpo Thubtän Nendag: Své rodině krátce před svým upálením řekl, že brzy přinese velkou obět’ všem těm, kdo se upálili ve jménu dosažení společného cíle všech Tibeťanů.

Phenčän Kji: Před svým upálením řekla svému příteli: „Nejsme svobodní. Upálím se, abych obhájila čest tibetského národa.“

3. Výraz protestu

Tapä: *New York Times* přinesly zprávu, že „Tapä zanechal na kousku papíru vzkaz, v němž napsal, že spáchá sebevraždu, když úřady zakážou náboženskou slavnost.“

Lhamo Kjab: V jedné stati sepsané Tibeťanem žijícím v Tibetu se píše, že Lhamo Kjab se před svou dobrovolnou smrtí ptal, kdy začne 18. sjezd Komunistické strany Číny.

Ňingkar Taši: „Propusťte pančhen rinpočehoho, dovolte dalajlamovi vrátit se domů! Upálím se na protest proti čínské vládě.“

4. Snaha vzbudit pozornost mezinárodního společenství

Gudub: „Prosím nestranné lidi po celém světě, aby nebyli nevšímaví k násilí. Prosím lidi po celém světě o podporu.“

5. Modlitba za dalajlamu

Rikjö: „Aby se Jeho Svatost vrátil do Tibetu.“

Zopa rinpoče: „Chci obětovat svůj život a své tělo, aby se panovník nebes a země Jeho Svatost dalajlama a ostatní duchovní učitelé dožili vysokého věku, nabízím svůj život a tělo v obět’ jako mandalu; kéž zásluhy a moc plynoucí z této oběti umožní v budoucnu všem vnímajícím bytostem dosáhnout buddhovství.“

Nangdol: „Kéž je Jeho Svatost dalajlama dlouho živ!“

Namdin Thar: „Kéž se Jeho Svatost dalajlama vrátí domů!“

Tändzin Khädub a Ngawang Norphel: „Rozhodli jsme se upálit pro

blaho tibetského národa a obzvláště pro Jeho Svatost dalajlamu, aby dlouho žil a co nejdříve se vrátil do Tibetu.“

Gudub: „Přivítat Jeho Svatost dalajlamu po jeho návratu je přáním a nejvyšším společným cílem všech obyvatel Země sněhů.“

Samdub: „Kéž je Jeho Svatost dalajlama dlouho živ; kéž světlo štěstí ozáří Zemi sněhů!“

Kalzang Džinpa: „Za rovnost mezi národy, za svobodu Tibetu, na podporu tibetského jazyka a za návrat Jeho Svatosti dalajlamy jsem se rozhodl se upálit.“

Ňingkar Taši: „Dovolte Jeho Svatosti dalajlamovi vrátit se do Tibetu.“

6. Požadavek tibetské nezávislosti

Gudub: „Získat pro Tibet nezávislost a přivítat Jeho Svatost dalajlamu po jeho návratu je přáním a nejvyšším společným cílem všech obyvatel Země sněhů.“

Ňingkar Taši: „Tibet potřebuje svobodu a nezávislost.“

Namdin Thar: „Upálím se na obranu Tibetu.“

Nangdol: „Kéž se tibetský národ osvobodí ze spárů chanských příšer!“

Sengge Dolma: „Tibet touží po svobodě a nezávislosti.“

7. Nástroj změny

Tändzin Phüncchog: „Když přemýšlím o utrpení, kterým Tibet a klášter Karma musely v tomto roce projít, nemohu jen čekat se složenýma rukama. Když přemýšlím o osudu všech těch učenců a mnichů, čeho bych se měl ještě bát? Povstaňme!“

Zopa rinpoče: „Věnuji své tělo a krev, abych vydobyl podporu a úctu.“

Čhöpag Kjab a Sönam: „Zemřeme na protest proti utrpení tibetského národa, jemuž se nedostává základních práv, a za dosažení světového míru.“

Rikjö: „Aby se Jeho Svatost vrátil do Tibetu.“

Namdin Thar: „Upálím se na obranu Tibetu.“

Tändzin Khädub a Ngawang Norphel: „Jelikož nemůžeme nic udělat pro svou kulturu a náboženství, ani nemůžeme pozvednout materiální úroveň svého národa, rozhodli jsme se upálit pro blaho tibetského národa a obzvláště pro Jeho Svatost dalajlamu, aby dlouho žil a co nejdříve se vrátil do Tibetu.“

Gudub: „Abychom upozornili na skutečnou situaci v Tibetu, zvyšme intenzitu našeho nenásilného protestu a upalme se ve jménu tibetské nezávislosti!“

Döndub: Vždy vyzýval mladé mnichy z Labrangu i ostatní mladé Tibeťany, aby se neupalovali a raději si zachránili život, aby mohli za Tibet bojovat v budoucnosti. Jenom starší lidé jako on by se prý měli upalovat.

Samdub: „Upálím se pro Tibet.“

Kalzang Džinpa: „Za rovnost mezi národy, za svobodu Tibetu, na podporu tibetského jazyka a za návrat Jeho Svatosti dalajlamy jsem se rozhodl se upálit.“

Kalzang Kjab: Před svým upálením zavolal bratranci a řekl mu: „Dneska se upálím, abych hájil zájmy našeho národa.“

Lozang Gedün: Před sebeupálením řekl do telefonu: „Přál bych si, aby se obyvatelé všech tří oblastí Tibetu sjednotili a zanechali vnitřních sporů a bojů. Jedině tak dosáhneme svého.“

Stat’ Poslední slova: Proč se Tibeťané upalují? vyšla poprvé v 35. čísle *Sun Affairs Weekly*. Do angličtiny ji přeložil Ogjän Kjab, do češtiny mis.

^[1] K 11. prosinci 2012. K 15. únoru se již uvádí více než 100 upálených

Nirvánu lze snadno logicky vysvětlit

Váš titul znamená „převtělenec z Dolpa“. Pocházíte z odlehlé oblasti, spojené s vnějším světem jen karavanními stezkami a jednou malou přístávací plochou. Dnes studujete v jižní Indii a často učíte na Západě. Jak se stalo, že jste se vydal na cesty?

Z Dolpa jsem odešel, když mi bylo deset let. V té době jsem si velmi přál vidět dalajlamu a obdržet od něj iniciaci do Kálačakry. Neměl jsem v plánu stát se mnichem, ani studovat. Snažil jsem se získat souhlas svých rodičů, ale oni mi řekli: „Na takovou cestu jsi příliš malý.“ Můj dědeček se právě chystal na cestu do Indie. Byl jsem pasáček, pásł jsem jaky, kozy a ovce. A z kopce nad vesnicí jsem uviděl, jak můj dědeček odjíždí z domu mých rodičů. Vydal jsem se na cestu bez jejich svolení. Cestou do Do je při cestě jeskyně a v té jeskyni se dědeček zastavil na noc. Báł jsem se přijít blíž, ale stmívalo se a já viděl, že si vaří polévku z *campy*. Hodil jsem kamínek ve směru ohniště a schoval se a pak znovu a znovu. Nakonec jsem se odvážil a ozval se: „Haló, tady jsem!“ Dědeček vykřikl: „Co tady děláš, ty lumpe!“ Nakonec se ale rozhodl, že mě vezme s sebou.

Vaše cesta byla delší, než jste původně očekával.
Jeli jsme do Váránasí, kde dalajlama uděloval iniciaci do Kálačakry. Tam jsem pocítil silnou touhu stát se mnichem. Poté jsme odjeli do Káthmándú, kde jsem vstoupil do mnišského řádu. V té době mniši z kláštera Namgung a vesničané ze Saldangu v Dolpu hledali převtělence jóginů z Ninčhungu. Jeho Svatost Dilgo Khjence rinpoče, jeden z dalajlamových učitelů, napsal jméno mých rodičů a datum mého narození na kus papíru. Lidé z Dolpa měli několik kandidátů a když jsme se asi po roce setkali, prohlásili mě za převtělence. Rozhodli se, že budu studovat v jižní Indii. Nebylo to moje přání – všechno rozhodli mniši z kláštera a vesničané.

Ještě než jste opustil rodnou vesnici, přál jste si potkat se s dalajlamou. Naplňovalo vás radostí, že jste převtělenec, stejně jako on?
Naplňovalo mě to především obavami. Moje pocity byly smíšené.

Dolpo Tulku rinpoče

se narodil v roce 1982 v Nepálu. Ve věku deseti let byl rozpoznán jako třetí Ninčhung tulku a poslán na studia do Indie. V roce 2008 po 17 letech navštívil Dolpo, aby se ujal vedení tří klášterů a tří poustev, jichž je duchovním správcem. V současné době pokračuje ve studiu a často vyučuje na Západě. Od roku 2007 realizuje rozvojové projekty na pomoc obyvatelům Dolpa.

Na jednu stranu jsem byl rád, protože převtělení se v naší kultuře těší velké vážnosti a já viděl, že mladí tulkuové dostávají hodně sladkostí a hraček. O tom, jakou mají odpovědnost, jsem nevěděl nic, ale myslel jsem si, že dostanu všechno, co budu chtít, a to se mi líbilo. Pocházel jsem z chudé rodiny, takže jsem měl velká očekávání. Jenže oni se rozhodli poslat mě do Indie a tam se mi ani trochu nechtělo. Už v Káthmándú se mi stýskalo po domově. Nevěděl jsem, kde jižní Indie je, ale měl jsem podezření, že je to strašně daleko od mojí rodné vesnice. Takže jsem měl z cesty do Indie velký strach.

Khjence rinpoče ve vás rozpoznal převtělence mistra z Ninčhungu. Kdo byl onen muž, jehož současným vtělením jste?

V Dolpu máme tři hlavní kláštery, říká se jim souhrnně *Rab Mar Nam sum*. Slabika „Nam“ označuje Namgung čhangčhubling, neboli klášter Namgung. Namgung je jeden z nejstarších a nejdůležitějších klášterů v Dolpu. Linie Ninčhung tulkuů zdaleka tak stará není. První Ninčhung tulku byl velký adept a mocný jógin. Oblast kolem Saldangu je neklidná a její obyvatelé věří v existenci mnoha démonů a místních ochránců, kteří mohou lidem ublížit, když nejsou spokojeni s jejich chováním, mohou usmrtit hospodářská zvířata, nebo i někoho zabít. Mohou vstupovat do těl živých lidí. První Ninčhung tulku se proslavil svými magickými schopnostmi právě v době, kdy se hledal držitel trůnu kláštera Namgung. Lidé ze Saldangu vybrali tři kandidáty a obrátili se na Jeho Svatost karmapu, aby vybral jednoho z nich, a 14. karmapa rozhodl, že držitelem trůnu v Namgungu má být první Ninčhung tulku, Ogjän Čhöphel Zangpo. Jeho poustevna nazývaná Ninčhung leží jen dvě hodiny cesty od kláštera Namgung. Mnoho slavných lamů z Dolpa se stalo studenty prvního Ninčhung tulkua, tak jako Gončhen Tele Čöphel nebo Šelri tulku. Také mnoho jóginů z okolí Kailásu, kde je velké množství klášterů, se stalo jeho žáky.

Ogjän Čhöphel Zangpo byl tak proslulý, že po jeho smrti bylo nalezeno jeho převtělení. Vy jste třetím převtělcem v této linii. Kdo byl druhý Ninčhung tulku?

Druhého Ninčhung tulkua rozpoznal 15. karmapa Kagjab Dordže. Převtělení však byli dva. Prvním z nich byl syn druhého Šelri tulkua, jenž byl studentem Ogjän Čhöphel Zangpa. Toho druhého vybrali vesničané. V té době vládl v kraji mocný náčelník jménem Nima Cchering, za jehož panování nemuseli lidé z Dolpa platit poplatky králi Lo Manthangu. Lidé ze Saldangu usoudili, že převtělcem prvního Ninčhung tulkua je jeden z náčelníkových příbuzných. Druhý Ninčhung tulku se po devět let věnoval cvičení v klášteře Šel a poté se stal mocným jóginem a úspěšným lékařem. Nechal si narůst dlouhé vlasy a konal mnohé podivuhodné skutky. Pak ho vesničané pozvali do kláštera Namgung. Vypráví se o něm mnoho zábavných příhod, jako například ta, jak úspěšně

Dolpo Tulku uděluje v klášteře Šel požehnání poutníkům. Srpen 2012 • Foto mis

léčil všechny nemoci jedním jediným lékem. Věci, které dělal – nevím, zda je vhodné mluvit o kouzlech – byly opravdu podivuhodné.

Máte pocit, že jste se svými předchůdci spojen nějakým osobním poutem?

Necítím se s nimi být nijak zvlášť spojen, protože si na nic nepamatuji a uvědomuji si, že mi schází mnoho z jejich schopností. Získal jsem ale jejich jméno a postavení a řekl jsem si: „Dobrá, nechtěl jsem to, ale když už se to stalo, udělám, co je v mých silách.“

Když se ale nad tím vším zamyslíte, Dilgo Khjence nevěděl o mé rodině nic. Nikdy nenavštívil Dolpo a nikdy předtím jsme se nepotkali. Přesto znal všechny ty podrobnosti o mé rodině. A to ve mně vyvolává jisté pochybnosti. Někdy si říkám: „Možná, že opravdu jsem Ninčhung tulku.“ Někdy mám pocit, že tomu tak opravdu je.

Když se hovoří o tom, zda buddhismus je, či není náboženstvím, zmiňují se obvykle dvě věci, s nimiž je těžké mít přímou zkušenost a kterým proto člověk musí věřit. Jednou z nich je právě převtělování. Je psáno, že přinejmenším na počátku buddhistické stezky je velmi těžké rozpomenout se na předchozí životy.

Víte, já nemám dobrou paměť. V jednom kuse něco zapomínám. Co se týče minulých životů, nemám k nim žádný přístup. O přímé zkušenosti se tu opravdu nedá hovořit.

Potkal jsem ale hodně lidí, kteří si na své minulé životy pamatovali. Možná, že na Západě se to nestává tak často, ale v Dolpu a v Tibetu je hodně dětí, které, jakmile začnou mluvit, říkají věci jako: „Byl jsem

tam a tam, moje věci jsou tam a tam.“ A v některých případech, když lidé jejich tvrzení prověří, ukáží se jako pravdivá.

Z pohledu buddhistické filozofie má všechno nějakou příčinu a každá příčina má nějaký důsledek. Nic, co existuje, nepovstalo bez příčiny. Všechno má nějaký dopad. Všechny věci vznikají z věcí minulých a pokračují do věcí příštích – proč by právě vědomí mělo být v tomto ohledu jiné? Jaký máme důvod myslet si, že vědomí se rodí až v okamžiku početí v lůně matky?

Domnívám se, že máme dostatek dobrých důvodů dívat se na lidský život tímto způsobem.

Druhým důležitým bodem buddhistického učení, o němž lidé často pochybují, je druhá vznešená pravda, neboli pravda o ustání utrpení, o nirváně.

Nirvána je ve skutečnosti něco, co lze logicky docela dobře vysvětlit. Když se zlobíte, prožíváte silné utrpení. A když váš hněv ustane, vaše vnímání, mysl, zkrátka všechno se úplně změní. Rozhostí se ve vás mír. To je něco, co by se snad dalo nazvat „dočasnou nirvánou“. Získá-li vznětlivý člověk vzdělání a prožije-li nějaký čas mezi slušnými lidmi, začne být díky této zkušenosti mnohem klidnější a jeho mentální stav se výrazně zlepší. Z vlastní zkušenosti tedy víme, že negativní emoce mohou být překonány.

Je ale možné, aby se „dočasná nirvána“ stala trvalým stavem?
V textech stojí psáno, že existují různá vědomí. Existuje například emotivní vědomí a vědomí, jež působí jako protilék proti negativním ►►

Dolpo Tulku očekává Rabdžam Žečen rinpočeho před klášterem v Šel. • Foto mis

emocím. Druhů vědomí, které mohou takto příznivě působit, je mnoho. A my věříme, že když člověk tato vědomí rozvine, když je učíní silnějšími, negativní emoce postupně zeslábnou a naše mysl se stane pozitivnější a stabilnější. Cíl tohoto vývoje se nazývá nirvána. Nedokáží říci, kdo je a kdo není probuzený; vím jen, že já probuzený nejsem. Když se ale zamyslím nad tím, co se píše v posvátných textech, připadá mi to rozumné. Nirvána není žádné nebe – nemusíte nikam chodit, abyste ji prožili. Když v průběhu tohoto života, v tomto vašem těle, rozvinete v nejvyšší možné míře soucítění a moudrost, dosáhnete nirvány.

Někteří lidé v naší zemi považují za ráj váš rodný kraj, který se jim jeví jako prostý problémů, jimž musí čelit doma.

To záleží na člověku. Chápu, že se některým lidem v České republice jeví Dolpo jako nebe. Když jsem přijel poprvé na Západ, připadal mi Západ jako ráj. Taková už je lidská povaha. Lidem se vždycky nejvíce líbí to, co nemají.

Vždycky se snažím oponovat turistům, kteří říkají: „Máte tu krásný život, nepotřebujete auto ani cesty ani celou řadu dalších věcí.“ „Neměňte svůj život,“ radí nám. A já jim odpovídám: „Všechno, co máte, svoje stany, jídlo, přibory, čaj, boty, koření, zkrátka všechno jste si přinesli z Káthmándú, a když vidíte naši krásnou přírodu, radíte nám, abychom svůj život neměnili. Představte si ale, jaké by to bylo ocitnout se tady bez všech těch vymožeností. Představte si, jaké to je, když člověk vážně onemocní a nemůže si hned zajistit odvoz vrtulníkem do nemocnice.“

Dostupnost zdravotní péče je v odlehlých oblastech, jako je Dolpo, vážným problémem. Po jakých dalších západních vymoženostech obyvatelé Dolpa touží?

V některých rodinách by rádi poslali děti do školy, ale rodiny nejsou

početné a doma musí zůstat někdo, kdo nosí vodu. Když nenanosíte vodu vy, někdo to musí udělat za vás. Někdo se musí starat o pitnou vodu, někdo musí shánět potravu a někdo musí pečovat o jaky, kozy a ovce. Teprve tehdy, když člověk pochopí všechny tyto životní situace, může rozhodnout, jestli Dolpo je peklo, nebo nebe. Na první pohled se může náš život jevit jako idyla. Není ale na vás, abyste rozhodovali, zda se máme rozvíjet, zda máme, nebo nemáme používat výtobytky moderní doby. Nemám nic proti zemědělským strojům. Kdybych měl zemědělské stroje, udělám tříměsíční práci za tři dny. A zbytek času se budu něco učit nebo se budu věnovat jiným užitečným věcem.

Krom toho, že jste učitelem buddhismu, věnujete se také rozvojové práci. Jaké jsou nejvážnější problémy, které musíte řešit?

V Nepálu jsme založili Dolpo Tulku Charity Organization a v Německu Dolpo Tulku Foundation. Pracujeme především v oblasti ochrany životního prostředí, zdravotní péče a moderního a tradičního vzdělávání. Pečujeme o historické památky, jako jsou stupy, kláštery a tak dále. V současné chvíli opravujeme kláštery Šel a Sumdo. Koupili jsme kovové překlady na jejich zastřešení a chystáme se instalovat nové střechy. Podobné projekty realizujeme v kláštorech Do Čampa a v Karangu a Tilling. Máme také v plánu opravit jedenáct zničených mostů, devět v Do Tarabu a dva v Saldangu. Organizujeme přednášky o ochraně životního prostředí. Před třemi lety jsme otevřeli kliniku v Ringmo a stále tam dodáváme léky a platíme část výplat. Kliniku v Saldangu platí zčásti vláda a my jsme od příštího roku vzali na sebe financování platu jedné zdravotní sestry a dodávky léčiv. V uplynulých čtyřech letech jsme také podporovali zimní kliniku v Káthmándú, která poskytovala základní zdravotní péči chudým lidem. Co se týče oblasti vzdělávání, naším hlavním projektem je podpora školy v Saldangu. Chystáme se

převzít financování školy v pěti zimních měsících. Je dobré, mohou-li děti chodit v zimě do školy – v zimě se nepracuje na polích, nesbírá se housenice ani se nechodí nikam za obchodem. Kromě toho platíme učitele tibetské kultury v Do Tharabu a máme v plánu přispívat na platy dalších tří učitelů tibetštiny.

Mohou se lidé v České republice na obnově a rozvoji Dolpa nějakým způsobem přímo podílet?

Ta dívka, která tu byla před vámi, je lékařka. Chystá se na roční stáž v naší zimní klinice. Pokud máte zájem o naši práci, prosím kontaktujte nás přes naše webové stránky a můžeme pracovat společně.

Řekl jste, že se vám Západ při vaší první návštěvě zdál jako účinný ráj a teď vám připadá jako z poloviny nebe a z poloviny peklo. Když přijíždíte na Západ jako učitel buddhismu, jaké poselství předáváte?

Než jsem se vypravil na Západ, nevěděl jsem nic. Všechno, co jsem znal, byly fotografie a na nich jsem viděl samé hezké věci. Když ale člověk zůstane déle, začne rozlišovat, co je a co není dobré. Přímá zkušenost ničí představy o nebi.

Mám dojem, že lidé na Západě příliš mnoho pracují a jsou velmi unavení. Hledají pak pomoc u terapeutů, psychologů, lékařů a učitelů meditace a jógy. Řekl bych, že by se nad svým životem měli zamyslit dříve a nečekat, až nastanou vážné problémy.

Pozvou-li mě, abych přednášel ve škole nebo na univerzitě, nemluví o buddhismu; po nikom nežádám, aby mi něco sliboval. Snažím se hovořit o jednoduchých věcech, které se dají použít v každodenním životě. Tak například jsem zjistil, že hodně dětí na Západě studuje kvůli soupeření.

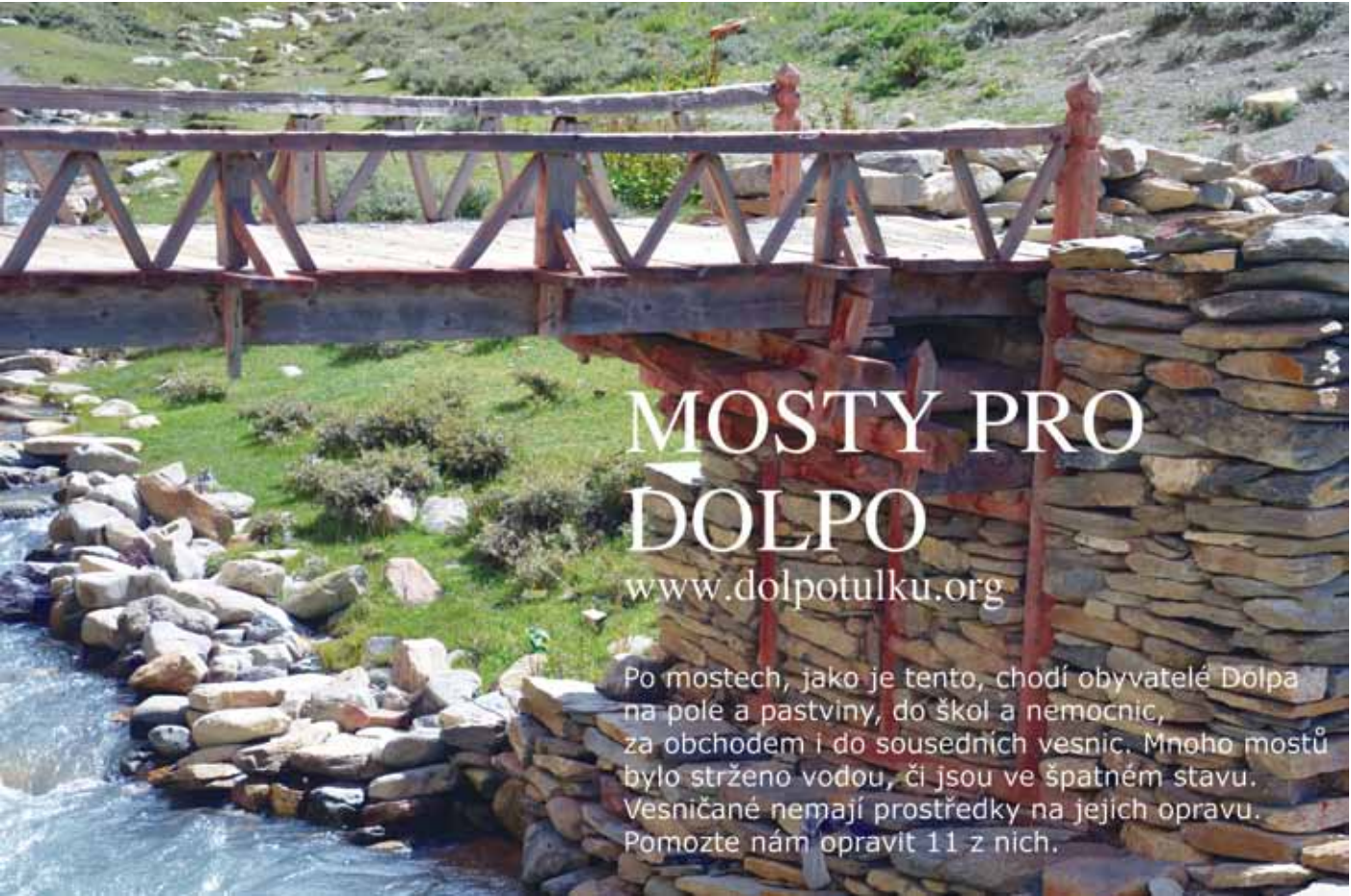
Myslí si, že musí být ve všem nejlepší. Ale studovat se dá z různých důvodů. Někteří lidé jsou přesvědčeni, že musí nad ostatními vyniknout. Jenže tahle motivace není příliš realistická. Když si na druhé straně řeknete „tohle se musím naučit, protože to budu v životě potřebovat“, váš zájem o vzdělání vzroste, aniž byste se museli obávat selhání. To je příklad jednoduché rady, jaké se snažím předávat studentům ve školách.

Během své veřejší přednášky jste řekl, že aby se člověk něco dozvěděl o buddhistické dharmě, nemusí se učit tibetštinu a nemusí přečíst mnoho knih.

Západané, kteří studují *dharmu*, by měli rozlišovat mezi *dharmou* a kulturou. Mám pocit, že se tyhle dvě věci často směšují. Jsem přesvědčen, že vlastní kultura je pro každého tou nejlepší. Ale *dharma* platí ve všech kulturách. Aby člověk mohl cvičit *dharmu*, nemusí umět tibetsky. Než aby se učil naši abecedu, je lepší, přečte-li si dvě nebo tři knihy. Dozví se tak více. Mnohé tibetské buddhistické texty jsou dnes dostupné v překladu do západních jazyků.

Nikdy jsem ale neřekl, že není dobré číst hodně knih. Člověk by jich měl přečíst co nejvíc. Chtěl bych ale také zdůraznit, že není dobré, když si lidé žijící na Západě unáhleně volí konkrétní formu duchovní praxe. Mnoho lidí se nejprve nadchne a vezme na sebe závazky a teprve pak přemýšlí. To je špatně. Nechte si tři roky na rozmyšlenou, navštivte různé učitele, čtěte různé knihy a teprve až budete mít úplnější obrázek, rozhodněte se, co dělat. Bude dobré, když budete tři roky jen poslouchat a zvažovat. Máte dostatek času. Když se člověk opravdu pustí do cvičení, hlavním problémem není nedostatek času, ale nedostatek píce.

Ptal se mis.

Poutníci stoupají pomalu k Peklu ve výšce 5 000 m n. m. Kdo Peklem projde a dokončí *koru* kolem Dračí křišťálové hory, vyhne se napříště zrození v „říši utrpení“. Ze samovzniklého kamene vprostřed cesty vytéká zázračná voda, kterou poutníci pijí.

Svátek Dračí křišťálové hory

Dolpo – Tibet v Nepálu. Odlehlý kraj, kde převažuje tradice ŋingma a bön a kde se každých dvanáct let koná velká pout' k posvátné Křišťálové hoře dračího řevu.

Text: Anna Sehnalová a Jakub Kocurek

Fotografie: Michal Synek a Anna Sehnalová

V nepálském Dolpu byl málokdo. Dílem za to může závratná cena za vstup (500 USD za deset dní), dílem odlehlost a špatná dostupnost oblasti, ale i fyzická náročnost takové výpravy. A nejspíše všechno dohromady.

Díky filmu *Karavana/Himalaya* francouzského režiséra Erica Valliho se hodně lidí mohlo potěšit pohledem na úchvatné horské scenérie Dolpa v pohodlí svých obýváků či kinosálů a Dolpo se dostalo do povědomí širší veřejnosti. Film zde byl nejen natočen, ale také si v něm řada Dolpanů přímo zahrála. Obtížně dostupná místa se svébytnou kulturou se stávají předmětem nejrůznějších idealizací a mytizací. To platí o Tibetu jako celku, a u izolovaného Dolpa, které nebylo zasaženo kulturní revolucí a modernizací, to platí dvojnásob. Nepálská vláda ho prezentuje spolu se sousedním Mustangem jako „poslední Šangri-la“. Odtud ta závratná cena za *trekking permit* (stejná jako pro Mustang). Dolpu přidává na mystičnosti a tajemnosti ještě výrazné zastoupení stoupců náboženství bön, což hlásá už podtitul většiny map oblasti (Dolpo, *Land of Bon*). To je faktor, který představuje konkurenční výhodu jak proti Mustangu, tak zejména proti další „poslední Šangri-la“ – Bhútánu.

Jedná se o vysokohorskou step až polopoušť zbrázděnou kaňony řek a strmými kamenitými hřebeny hor.

Čím je ale dnes Dolpo doopravdy? Zde je potřeba rozlišovat mezi historickým či kulturně, etnicky a nábožensky vymezeným Dolpem a stejnojmennou správní oblastí současné Nepálské republiky. Je to oblast rozlohou největší, zároveň ale jedna z nejméně zalidněných a bohužel také jedna z úplně nejchudších. Na ploše necelých 8 000 km² žije 37 000 obyvatel. Správním centrem oblasti je Dunai, kde se nachází i letiště Dolpo / Džuphal, hlavní vstupní brána do oblasti a kromě cest pro jačí karavany jediná spojnice s vnějším světem. Odpůrce automobilismu potěší, že v celé oblasti bylo v roce 2012 registrováno jediné motorové vozidlo – traktor. Oproti tomu historické Dolpo zahrnuje pouze vysoko položená území zaujímající většinu plochy stejnojmenné správní oblasti a je osídleno Tibetany hlásícími se k tibetské formě buddhismu (převažuje škola ňingma) a bönismu. Oblast Dunaie a níže položený pás podél jižní hranice oblasti je osídlen převážně Nepálci a dalšími etniky oblasti Mahábháratu, která se hlásí převážně k hinduismu. Tibeťané tak představují pouze asi polovinu obyvatel správní oblasti Dolpo. Stanovit přesný počet obyvatel „historického Dolpa“ je velmi těžké, protože řada obyvatel zde žije pouze přes léto a zimy tráví v nižších oblastech či dokonce v Káthmándú nebo v zahraničí.

Dolpo přináleží kulturně, jazykově, etnicky i nábožensky k Tibetu a je také řazeno do tzv. „Velkého Tibetu“ (Greater Tibet), do něhož spadají i další nepálské oblasti podél himálajského hřebene. S Tibetskou náhorní plošinou sdílí též identické přírodní podmínky. Jedná se o vysokohorskou step až polopoušť zbrázděnou kaňony řek a strmými kamenitými hřebeny hor. Oblast je poměrně suchá, ale je výrazně zelenější a přívětivější než sousední Mustang. Tyto podmínky nejsou zrovna ideální pro zemědělství ani pro život lidí jako takový. Pěstuje se zde ječmen, brambory a v menší míře pohanka. Hlavní zdrojem obživy

Kamenné domečky postavené poutníky na plošině na vrcholu Nebeského schodiště. Příbytky postavené na tomto místě zajistí svým stavitelům parcelu na nebesích Sukhávati (tib. Dewačän).

Za tímto místem se *kora* stáčí zpět ke klášteru v Šel. Vyběhnutím „schodiště“ a oběhnutím stúpy na jeho vrcholu na jedno nadechnutí lze dosáhnout dobrého zrození. Celý okruh kolem Dračí křišťálové hory trvá šest až osm hodin. Většina poutníků vyrazila ještě před úsvitem, aby stihli výklad o přenosu vědomí, který má po obědě ve velkém stanu v Šel přednést Rabdžam rinpoče.

Jedno z míst, z něhož má být za příznivého počasí vidět vrchol Dračí křišťálové hory. Dračí hora, podobně jako Kailás, vyniká zvláštní barvou vrcholu a výškou. Její moc však vyvěrá především z jejího umístění v myticko-spirituální krajině.

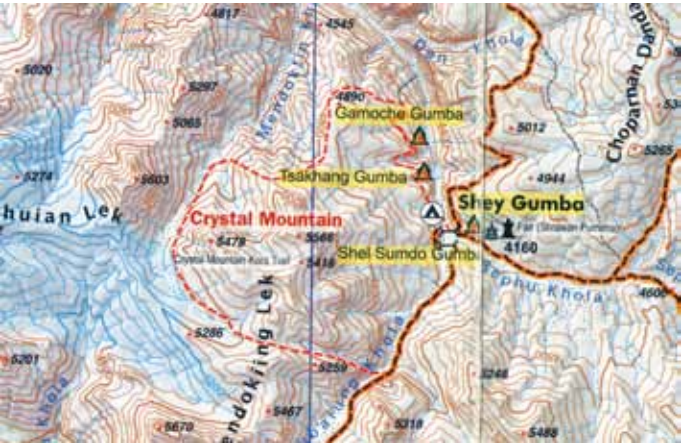

je chov jaků a obchod. Ze sporého osídlení a extenzivního zemědělství profituje příroda. Velká část oblasti je chráněna jako národní park Šel – Phogsumdo (Shey – Phoksumdo), který skýtá útočiště mnoha kriticky ohroženým himálajským zvířatům. Žije zde velká vitální populace nádherného a kriticky ohroženého levharta sněžného, stejně jako jetiho himálajského. Toho zde sice běžný návštěvník nepotká, ale jinde vzácných najaurů či koroptví tibetských zde vidíte stovky.

Právě obchodu vděčilo Dolpo po mnoho století za svou slávu. Vedla tudy karavanní stezka, po níž se přepravovala sůl ze severozápadního Tibetu do podhůří Himálaje. Tento výnosný obchod přinášel Dolpanům slušné zisky. V Dolpu vyrostly mnohé stúpy a kláštery oplývající kulturními poklady. V dřívějších dobách tak bylo Dolpo centrem buddhistické a bönistické vzdělanosti, kam přicházeli studenti z blízka i z dálky. Postupem času obchod se solí začal upadat, po obsazení Tibetu Čínou byla hranice uzavřena a přeshraniční obchod ustal úplně. To se ale pomalu mění. V současnosti zde kvete pašerácký obchod. Z Dolpa do Číny proudí *jarca gūnbu* (*Cordyceps sinensis*) a zpět rozličné čínské spotřební zboží, včetně značného podílu v Dolpu spotřebovaných potravin. *Jarca gūnbu* je zvláštní parazitická houba rostoucí na housence, již postupně zahubí. V tradiční čínské medicíně je to všelék, za který Číňané platí neuvěřitelné sumy (až 20 tisíc USD za 1 kg).

Současná situace v Dolpu je tak pouze odrazem zašlé slávy. Řada *gōnp* a stúp naléhavě potřebuje rekonstrukci. Drtívá většina soch ►►

Stanový tábor pod klášteřem v Šel z posledního úseku *kory*. Poutníci, kteří nestihli lekci v přenosu vědomí, se mohou navečer zúčastnit soutěže v lukostřelbě.

Přerušovaná červená čára označuje *koru* kolem Dračí křišťálové hory (na mapě „Crystal Mountain“, 5 566 m n. m.). Šelri se obchází ve směru hodinových ručiček, tj. pravou rukou k hoře.

Průsmyk Se-la na cestě do Šel (5 100 m n.m.). Poutníci přicházejí z celého Dolpa, ale i z oblastí tak vzdálených, jako je Dolní Mustang. Zatímco turistům trvá cesta z Kagbeni do Šel dvanáct dní, místní lidé ji ujdou za polovinu této doby.

V Dolpu člověk na každém kroku naráží na stopy zašlých zlatých časů. Tato stúpa a pevnost stojí u staré karavanní stezky mezi vesnicí Tingkhju a tibetskou hranicí, na severním okraji oblasti.

a dalších pokladů z chrámů a klášterů byla rozkradena a prodána do zahraničí. Mladí lidé odcházejí pryč, protože životní standard v oblasti, kde není dostupná téměř žádná zdravotní péče a elektřina a zásobování zbožím je závislé na jacích, je velmi nízký. Oblast má značný potenciál pro turistiku, ale vysoký poplatek za vstup většinu turistů odradí a peníze z *trekking permitů* se rozkradou ještě v Káthmándú. Dolpanům navíc nikdo nepředal *know-how* nezbytné pro úspěšný rozvoj turistiky, a nejsou tak schopni plně využít ani tu hrstku turistů, kteří sem každoročně zavítají.

Přes všechny problémy a těžkosti se zde, především díky izolaci od vnějšího světa, uchovalo mnoho z tradiční kultury. Na rozdíl od Tibetu Dolpo neprošlo Kulturní revolucí a představuje jednu z mála částí tibetského světa, kam nedosáhl vliv největší buddhistické školy gelug a kde má většinové zastoupení bön a ŋingma.

Jednou za dvanáct let v roce draka celé Dolpo nebyvale ožije. Nadchází největší svátek celé oblasti – svátek Dračí křišťálové hory. Tato posvátná hora leží uprostřed Dolpa a lidé se k ní vydávají ze všech jeho koutů i z míst daleko za jeho hranicemi. Poutě k posvátným místům mají v tibetské kultuře tak dlouhou tradici, že ani nedokážeme určit její počátek.

Nad každým lidským sídlem bdí alespoň jedno místní božstvo, které může mít na starosti jednu vesnici či celé velké údolí nebo jinou širší územní jednotku. Je většinou mužského pohlaví a jeho sídlem je nějaký blízký a výrazný krajinný prvek, většinou právě hora. Lidé dané oblasti ho často považují za svého předka. Obecné označení takovýchto místních božstev je v tibetštině hned několikéré, proměňuje se podle oblasti a zvyklostí, nebo funguje synonymně: *julha* (*yul lha*, božstvo údolí/kraje), *sadag* (*sa bdag*, pán místa/země), *židag* (*gzhi bdag*, pán základny) – každé božstvo má pak své vlastní specifické jméno.

Za večera se nad stanovým táborem v Šel vznáší dým z táborových ohňů. Zelené stany v pozadí nabízejí kromě oblečení a cetek také základní potraviny: čaj, kořalku, pohankový chléb s čili, a když má host štěstí, také rýži s rozvařenou čočkou.

Vztah mezi lidmi a jejich místním božstvem je založen na principu „vzájemné výměny“. Lidem se vede dobře, pokud se k božstvu náležitým způsobem chovají. Počasí, úroda, zdraví, plodnost, ochrana před nepřáteli závisí na přístupu lidí k božstvu a ke krajině, v níž sídlí. Lidé mu prokazují úctu a předkládají obětiny, což je nejčastěji vůně spalovaného jalovce (*sang*, *bsang*) a látkové či papírové modlitební praporky (*lungta*, *rlung rta*), ale vzácně se můžeme setkat s archaičtější obětí zvířat.

Jednou za dvanáct let v roce draka celé Dolpo nebyvale ožije. Nadchází největší svátek celé oblasti – svátek Dračí křišťálové hory.

Jedním ze způsobů uctívání je i fyzická pout' k místu přebývání božstva. Na poutě se někdy chodí jednou za rok, jak je tomu v případě lokálních božstev, nebo třeba jednou za život ke vzdáleným a významným místům, jako je hora Kailás nebo Cari (*tsari*). Pout' je většinou možné podniknout kdykoliv, ale obvykle bývá vymezen určitý čas, kdy je cesta obzvláště prospěšná. Ten se opakuje právě po dvanácti letech, podle cyklu tibetského kalendáře.

Účelem pouti je uctít dané božstvo, ale také vlastními smysly zakusit výjimečné místo nadané mocí. Jelikož celý vymezený posvátný

„okrsek“ božstva je prostoupen nadpřirozenou silou, vše, co se v něm nachází, nabývá zázračných vlastností. Projít takovým okrskem, a dokonce si z něj něco odnést domů, je mimořádně blahodárné. Podle interpretace buddhismu, který v Tibetu zapustil kořeny v 8. století, navíc účast a fyzické utrpení na poutích přímo odbourává nashromážděnou špatnou karmu a naopak produkuje zásluhy, které pak pomohou k lepšímu znovuzrození, pokud ne rovnou k vymanění se z koloběhu životů.

V Dolpu má každá vesnice své místní božstvo, dlicí v nedaleké hoře. Nad všemi vesnickými božstvy a horami však stojí jedna, Křišťálová hora dračího řevu (*Šelriwo dugda*, *shel ri bo 'brug sgra*), místními nazývaná zkráceně Šelri, Křišťálová hora. Její výjimečnost se neodvíví ani od její výšky (na Dolpo „slabých“ 5 566 metrů) či impozantnosti, ale od nezvyklé běžové barvy jejího vrcholu a centrální pozice v oblasti, jež umožňuje horu vidět jako střed mandaly zahrnující celé Dolpo.

Jak název hory napovídá, nejlepší je vydat se k ní v roce draka, a to během úplňku sedmého měsíce tibetského kalendáře. Poslední taková příležitost byla 31. srpna 2012 a na další si budeme muset počkat do roku 2024. V tento den se zásluhy získané návštěvou hory a jejím obcházením (tzv. *kora*; *skor ba*, kruh, okruh) zdvojnásobí, podle některých lidí se dokonce jeden okruh kolem Šelri rovná jednomu obejití nejposvátnější tibetské hory, Kailásu. Všichni se každopádně shodují, že třinácté obejití Šelri se za „jeden Kailás“ určitě počítá. Jméno hory je odvozené od hřmotu, jenž se z ní občas ozývá – to si to ve vzdušném prostoru kolem ní sviští draci. Připomeňme, že v Dolpu jsou během monzunového období časté intenzivní srážky doprovázené bourkami a tibetské slovo „drak“ znamená i „hrom“.

Podle bönistů v Křišťálové hoře sídlí archaické bönistické božstvo říše Žangžung jménem Žangžung Meri (*zhang zhung me ri*), ►

Převtělenci z Dolpo vyhlíží Rabdžam rinpočeho. Drobný muž v popředí je Dolpo Tulku, jógin nalevo od něj je Komang tulku, považovaný některými lidmi za reinkarnaci slavného dolpského rodáka Dolpopa Šerab Gjalccchäna.

totéž jako v hoře Kailás, či jeho mladší bratr. Podle buddhistů hora patří buď starému místnímu božstvu Sumna Pholha (*gsum na pho lha*), anebo rovněž božstvu Kailásu, jimž je v případě buddhistů Čakrasamvara (tib. Korlo Demčhog).

Tak jako každé významné tibetské poutní místo má i Křišťálová hora svůj příběh, jehož hlavním hrdinou je osobnost, jež rozpoznala její posvátnost a „otevřela ji pro veřejnost“. Pro bönisty jí byl učenec a dolpský rodák Tetön Nima Sengge (*stre ston nyi ma seng ge*) žijící ve 12. století, který na horu přiletěl – jak jinak – na drakoví a směrem od Kailásu. Když tu o čtyři století později strávil bönistický jógin Tau Nima Gjalccchän (*ta'u nyi ma rgyal mtshan*) šestnáct let v meditaci, pouť byla na světě. Buddhisté ovšem mají svého vlastního zakládajícího hrdinu – jmenoval se Dubthob Sengge Ješe (*sgrub thob seng ge ye she*), žil o trochu později (12. - 13. století) a pocházel ze školy digung kagiü. Stejně jako Nima Sengge, i on zde dlouho meditoval a přiletěl od Kailásu, tentokrát však na mytickém sněžném lvu. Poslední dva hrdinové na hoře otevřeli pramen vody a jsou tam pohřbeni každý ve své stúpě ve dvou nedalekých klášterech.

Poutníci tyto příběhy znají a po cestě k hoře si je znovu čtou a vyprávějí. Ke konci srpna k Šelri proudí tisíce lidí s dětmi, starci, psy, jaky a koňmi. Jelikož v Dolpu nejsou žádné silnice, vše je neseno na něčích zádech. Cesta většiny poutníků trvá pár dní, někteří však putují přes horské průsmyky dva týdny. Hora Šelri se svými třemi malými kláštery je obvykle opuštěné místo – to se však rychle mění. V údolí na její východní straně, kolem kláštera Šel, rychle roste stanové město. Tiché údolí se záhy promění v mraveniště tisíců lidí, kteří si takové hemžení užívají – pravý opak jednotvárného života ve vesnicích. Čerstvě zásobení dolpští obchodníci se zbožím z Číny (kam se tady chodí na nákupy, neboť je to, na rozdíl od Nepálu, doslova přes kopec) otvírají stanové obchůdky a restaurace.

I v klášteře mají mniši napilno. Vrcholí přípravy na příjezd nejdůležitější osoby svátku, velkého učitele z důležitého kláštera Žečen (*zhe chen*) v Káthmándú (patřícího škole ñingma), Žečen Rabdžam rinpočeho. Je nutné svátečně nastrojit bílého koně, postavit slavobrány, secvičit kapelu, naplánovat uvítací ceremoniál, objednat skvělého

kuchaře a také vyčlenit prestižní kadibudku s hezkým závěsem a nade-psat ji „*for rinpoche only*“. Rinpoče je teprve očekáván, ale mnoho osobností už dorazilo, do Šel se scházejí převtělenci a učenci celého Dolpa. Představený kláštera a hlavní organizátor, postarší mnich, se musí ohánět, posilňuje se čínským Redbullem. Není divu, vždyť tolik vzácných hostů tu neměli plných dvanáct let. Dává se s námi do řeči i hlavní převtělenec celého Dolpa, nazývaný prostě Dolpo Tulku. Na obvyklou otázku, odkud že to jsme, znuďeně říkáme název své země, kterou zde skoro nikdo nezná. Tulku nás ale uzemňuje: „Českou republiku já znám. V Praze jsem byl třikrát a Český ráj je nejlepší místo na světě.“ Ukazuje se, že k nám jezdí za významným českým mnichem působícím na Tchaj-wanu, na jehož chalupě kdesi u Hrubé Skály probírají buddhistickou filozofii.

Jméno hory je odvozené od hřmotu, jenž se z ní občas ozývá – to si to ve vzdušném prostoru kolem ní sviští draci.

Ráno v ohlášený den rinpočeho příjezdu jsou už všichni nervózní a nedočkaví. Poutníci ze sousedních stanů nás probudili svým usilovným mytím a zušlechťováním. Pak zbývá odít se do nejlepšího oblečení a ozdobit se šperky. Všichni se odebírají takto vyšňoření ke klášteru, kde je mniši organizují do špalíru. Rinpoče se tu neobjeví jen tak – má zajištěno expresní spojení přímo z Káthmándú, a to vrtulníkem. Když se vrtulník mezi horami objeví, zástupy se vzpruží, upřeně hledí a spínají ruce. Ke zklamání všech však vystupují ruští turisté. To se opakuje ještě několikrát. Nadšení postupně opadá a nakonec se z megafonu dozvídáme, že se zhoršilo počasí a rinpoče dnes nepřijede, snad zítra. Když příštího dne rinpoče konečně dorazí, na koni a pod baldachýnem je z heliportu v průvodu odveden do kláštera, za dozoru nepálské ►►

Lákadlem pro účastníky všech poutí jsou suvenýry. V případě pouti k Dračí hoře se jedná jednak o nejrůznější přírodniny, nalezené na okruhu kolem hory, jednak o „dárky“ od význačných mistrů. Tato žena natahuje ruku po vysoce ceněné stužce přinášející požehnání.

Rabdžam rinpoče ze Žečenu. Pochází z Bhútánu. Po svém strýci Dilgo Khjence rinpočem, učiteli 14. dalajlamy, zdědil prosperující klášter v Káthmándú. V Dolpu soupeří o oblibu se známějšími místními učiteli.

Rinpočeho vstup do hlavního chrámu je doprovázen bučením dlouhých tibetských trubek. Do svatyně se všichni zájemci nevejdou – vpuštění jsou jen VIP hosté, náboženští specialisté a politici, a samozřejmě také sponzoři z Tchaj-wanu.

Na první pohled se zdá, že koňské závody v Šel nemají žádná pravidla. Trasa závodu není přesně vytyčena a nejrychlejší jezdec nemusí být vítězem. Oceňuje se elegancie a odvaha a odměnou všem zúčastněným je požehnání učitele.

Na rinpočeho návštěvu je třeba se řádně vypykat. Každý si obleče svůj nejlepší kroj. Pro dolpské ženy to znamená typickou místní tkanou „deku“ přes ramena, sepnutou velkou sponou, a další přes bedra. Vdané ženy si na hlavy navíc nasazují ozdobné kovové pláty.

Výjev jako ze středověké *thangky*. Slovnutý převtělenec na koni ozdobeném zlatým brokátem, obklopený plesajícími cítícími bytostmi. Policii a armádu dodala nepálská vláda.

Klášter Šel a stanové městečko poutníků jako na dlani. V bílém stanu napravo se odehrávaly obřady, projevy a *čamová* a folklórní představení. Na zelených loukách nad řekou tančila mládež kolový dolpský dupák.

První stúpa pokrytá *khatagy* ukazuje cestu vstříc sedlu. Otevírá se Údolí bohů.

policie, jáсотu davů a zpěvu dětí dolpských škol (těch pár škol, které tam cizinci postavili). Rinpoče sám se netváří nijak nadšeně, možná ho cesty na konec světa příliš nebaví.

Úplněk, nejlepší čas na *koru*, teprve přijde. Někteří poutníci se rozhodli načerpat zásluhy co to jde, a proto chodí jednu *koru* každý den. Větší-na jde jen jednou. Ono ani jedno kolečko není úplně legrace, *kora* má okolo třiceti kilometrů a zabere celý den pochodu náročným terénem. Mnozí vyráží už ve čtyři ráno. Celá kora je posvátná a plná „atrakcí“. Poutníci se u nich zastavují, klaní se, přinášejí obětiny, dotykem ruky a pokládáním hlavy si na oplátku berou požehnání a po celou dobu přefíkávají mantry, buď buddhistické nebo bönistické. Avšak směr obcházení všech je pouze buddhistický, tedy pravou rukou k hoře.

Začíná se u kláštera Šel (*shel dgon pa*), patřícího škole ňingma, na nejnižším místě *kory* (4 160 m). Stoupáme širokým údolím plným velkých řad kamenů s mantrami, některé se objevují i v řece, na skalách a svazích hor kolem. Všechny jsou buddhistické, ale podle bönistů jsou ty jejich původní schovány pod nimi, protože buddhisté jim je schválně překryli. Pěšinu lemují navršené kopečky z kamenů sloužící jako ukazatele, ale především jako obětiny místnímu božstvu. Po celém Dolpu se božstvům nosí různé zvláštní kameny, nejraději mají křišťály a kameny bílé barvy.

Opuštíme břeh řeky a začínáme stoupat strmě vzhůru, vítá nás stúpa místního božstva z navršených kamenů. Lidé se jí klaní, ověřují ji *khatagy a lungtami*, hostí ji máslem. Příkrá rokle, jež se před námi otevírá, se příznačně jmenuje Údolí bohů (*lha lung*). Je posetá kamennými obětinami. Pak potkáváme léčivou skálu. Každý poutník si vezme kámen a zatluče na ni doprostřed manter na ní vyrytých. Odloupnutou horninu sní a trochu si dá i na hlavu. Bude se těšit dobrému zdraví. Za chvíli na nás z jiné skály z dálky hledí samovzniklý Buddha či Maňďžuší, záleží, koho v ní kdo vidí. Míjíme i samovzniklý malý Kailás, bílý obrys hory na tmavém kameni. Má zřejmě rád sladké, protože dostává hodně bonbónů. A za chvíli samovzniklý obrázek jízdního

zvířete zakladatele pouti, tedy draka či sněžného lva. Vprostřed cesty leží obrovský balvan. Věří se, že se na svém místě objevil zázračně. A co víc, z jeho stěn zázračně vytéká voda, kterou lidé pijí. Další skvělá a fyzickému i duševnímu zdraví prospěšná místa přijdou za chvíli – obě se jmenují Dovršení medicíny (*mān dub*, *sman sgrub*). Člověk se jí zde doslova nají a nalapá. Nejdřív se z jedné temné skalní průrvy line taková silná vůně, až si říkáme, že to snad není možné a jen zázračnost hory to může vysvětlit. Pak si poutník rukou sáhne do díry ve skále, kde opět získá nějakou posvátnou dobrotu.

Tři kadibudky pro několik tisíc lidí věru nestačily a po pár dnech si musel člověk dávat dobrý pozor, kam šlape.

A to už vstupujeme do Pekla (*ňalwa*, *dmyal ba*), jak se úzká souťeska tmavých skal před námi jmenuje (*ňal lam*, *dmyal lam*, Pekelná cesta). Místo je to vskutku tmavé a strašidelné. Jsme už ve výšce kolem 5 000 m a není zde v podstatě žádná vegetace. Kdo tudy projde, už nikdy se nezrodí v říši pekel, a to zvlášť pokud se mu podaří se tělem protáhnout jednou uzoučkou úžlabinou. Teče tu Pekelná voda (*ňal chu*, *dmyal chu*), která se nesmí pít.

Zato po pekle už přicházejí jen samá přívětivá místa, počínaje nádherně rozkvetlou loukou a zázračnými prameny. Voda z nich se pije a dává na hlavu. Jeden pramen nechal vytrysknout buddhistický zakladatel pouti, když svou vadžrou udeřil do skály, do které navíc obtiskl

svou lasturu. Louka se bělá písmeny manter a malými mandalami vyskládanými z kamenů.

Kousek výš už vidíme nejvyšší bod poutě (kolem 5100 m) a pro buddhisty také její nejposvátnější bod – sedlo bohyně Táry (tib. Dolma), či podle bönistů bohyně Čammy. Je z něj ve skále vidět její samovzniklá socha. Těsně pod sedlem nás mezi kameny překvapí hromady nejrůznějších předmětů: oblečení, klobouků, amuletů, typických dolpských červených střapců do vlasů, ale i fotografií, zubů a chomáčů vlasů v pytlících od čínských nudlí. Patří zesnulým lidem, jejichž pozůstali jim chtějí odložením jejich věcí a částí těla na posvátném místě pomoci k lepšímu znovuzrození. A nejen lidem. Leží tu i nazdobená jačí lebka. Zjevně jáček majitelům dobře sloužil, tak se mu takto odvděčili. A pokud na příbuzné není spolehnutí a chtěli byste se pojistit raději už za života, můžete přinést i zboží vlastní. Těsně pod sedlem potkáváme chlapíka vedoucího koně. Nevzal koně s sebou jako dopravní prostředek, ale protože kůň je starý a potřebuje zásluhy pro příští zrození.

Samotné sedlo je ověněno *lungtami a khatagy* a zavaleno hromadami všelijakých obětín, od vonných tyčinek a jalovce, másla, bonbónů, sušenek a rýže až po drahá China Apples a nejrůznější kameny. Je dobré něco přidat, celé to třikrát obejít a zakřičet k oslavě božstev. Nikomu nevadí, že právě chumelí.

Teď už se jde jenom dolů. První významnější zastavení se těší velké oblibě, jelikož zajišťuje neplodným párům syna. Údajně se to osvědčilo i jistým manželům z USA. Však nás ze skal také vítá kamenná matka s dítětem v náručí. O kus dál přicházíme k břehu malého tyrkysového plesa, hází se do něj bonbony, bankovky a plastové náramky coby obětiny. Je to dolpská verze slavného jezera Mánasaróvar, ležícího poblíž Kailásu. Jezero se zde objevuje jen na chvíli v zimě a pak přes léto, jinak tu není. Spojitost s nejposvátnějším místem Tibetu je zřejmá – úspěšným absolventům třinácti koleček kolem Křišťálové hory se zde otevře skalní brána vedoucí přímo k samotnému Kailásu. Pokud na třináct *kor* nemáte, můžete se aspoň potěšit pohledem na jinou místní horu, které se také říká Kailás. Pro bönisty je jezírko a svahy kolem nej důležitějším místem celé *kory*, jelikož podle nich ony skály představují četná božstva a jsou v nich schované nejrůznější posvátné předměty a jeskyně mistrů.

Míjíme otisk tlapy (*žabdže*, *zhabs rjes*) jízdního zvířete otevíratele poutního místa, ať už draka či lva, a po Nebeském schodišti (*thori kálam*, *mtho ris skas lam*) vstupujeme na samovzniklou plošinu plnou malých „nebeských domečků“. Každý poutník by si měl z místní břídlíce jeden postavit, aby ho měl nachystaný na svůj příští život v nebi Sukhávatí (tib. Dewačän, *bde ba can*) a přešel tím možnému špatnému znovuzrození. Je třeba dávat pozor, aby se při tom omylem nepoškodil domeček někoho jiného. Poutníci si staví i několikapatrové vily a někdo si je i popíše, na příklad „*home, sweet home*“.

Je pozdní odpoledne, blížíme se k cíli. Na cestě se zvyšuje koncentrace posvátných otisků do kamenů. Obě zakladatelské postavy, Tetön Ňima Sengge a Dubthob Sengge Ješe, dále významní učenci, kteří sem kdy přišli, jejich jízdní zvířata, ale také divoká zvířata, jež potkali, tu zanechali otisky různých částí svých těl, doslova od hlavy až po patu. Poutníci osahávají reliéf lebky, ruky, kolen, chodidel, kopyt… Stejně tak se u pěšiny *kory* kupí kameny nejroztodivnějších tvarů a vzorů, jimž se říká například Lamova čepice či Lamovo sedadlo a obětuje se jim máslo.

Na plošince, kde údajně tančívají *dákini*, se zastaví i poutníci, aby je v tom napodobili. Odtud je už klášter Šel na dohled. Z cesty je vidět oblouk duhy, což je v Tibetu vždy dobré znamení. Poutníci nám vysvětlují, že právě zde je duha k vidění úplně vždycky. Sestup kolem několika stúp nás zavádí k dalšímu místnímu klášteru, Gomoče (*sgo mo phye*). Tento je ze všech tří pro buddhisty nejvýznamnější. ►

Samovzniklý Kailás, odraz nejposvátnější hory v Himálaji, má rad sladké a taky máslo.

Anna Sehnalová

studuje tibetanistiku na Oxfordské univerzitě, po předchozím absolvování hebraistiky na FF UK. K Tibetu ji přivedly četné cesty po Asii a rovněž další zájmy, jako religionistika, lingvistika, biologie, ekologie a horská putování.

Jakub Kocurek

se narodil v roce vody a psa a vystudoval religionistiku na FF UK. Zabývá se dějinami buddhismu a jeho vztahem k životnímu prostředí. Kromě toho se toulá po lesích a kopcích a pozoruje zvířata.

Michal Synek

píše a překládá texty o religionistice a buddhismu. Je stálým přispěvatelem TL.

Poutníci v sedle bohyně Táry (tib. Dolma) či podle bönistů bohyně Čammy. Zastavení v průsmyku představuje jeden z vrcholů pouti. Poutníci z „nížin“ se dělí o jídlo a pití a choulíce se za kameny před silným větrem zpívají náboženské písně.

Ted' patří škole ňingma, ale jeho počátek je svázán přímo s Dubthob Sengge Ješem z digung kagjü, který zde v jeskyni ve svahu devět let meditoval. Do jeho vlhkého temného útulku se nyní lidé chodí poklonit a položit *khatag*. Pak přejdou do hlavní svatyně utčit stúpu obsahující mistrovy ostatky a také spatřit slavnou mluvící sochu bohyně Táry (tib. Dolma). Socha prý začala mluvit už dávno, když ji jednou lama spravující klášter zapomněl doplnit olej v lampičkách. Tára se rozhněvala a začala si stěžovat a vyhrožovat, že když ji zde takto zanedbávají, vrátí se ke svému bratru, soše Avalókitéšvary (tib. Čänräzig) v tibetském Kjirongu. Podařilo se jí lamu ve svatynce zamknout a uletět na protější svah, kam obtiskla svou nohu. Nakonec ji ale stejně chytili a pro jistotu připoutali řetězem. Řetěz ji sice po nějakou dobu udržel, ale nepomohl, když sochu před pár lety někdo ukradl. Poté musela být nahrazena replikou. Nebo že by se přece jen vrátila?

Následuje další klášter, tentokrát významný pro bönisty, a to přesto, že jim ho přebrala škola dugpa kagjü. Podle červené půdy kolem se jmenuje Cagkhang gönpa (*bisag khang*). Hned vedle se nachází další meditační jeskyně patřící Tau Ňima Gjalchchänovi s jeho zázračně otevřeným pramenem vody a na skálu vepsaným tibetským písmenem „A“. Nechybí ani jeho relikviář. Tady se zastavují už jen bönisté. Jejich slavný mistr tu nabyl velkého poznání. Tak velkého, že mu ho záviděli i buddhisté, až jeden z nich zesnulého a pochovaného mistra vyhrabal a pojedl z jeho masa, aby na sebe část jeho vědění přenesl. Opravdu to zafungovalo a stal se z něj velký učitel, ale došlo i na spravedlivý trest a později dostal epilepsii.

A to už se tmou vracíme do stanového městečka u kláštera Šel.

Svátek má však i svou světskou stránku. Loni s organizací pomáhala nepálská vláda. Rozhodla se řešit především zdravotně hygienickou stránku věci. Tři kadibudky pro několik tisíc lidí věru nestačily a po pár dnech si musel člověk dávat dobrý pozor, kam šlápe. Úřady se rovněž pokusily o zdravotní osvětu. Ta spočívala ve vylepení plakátů o hrozbě tuberkulózy, příznačně přilepených kravským lejmem. Avizovaní lékaři se však opravdu objevili a ve stanu prováděli operace šedého zákalu. Vojenští lékaři rozdávali lidem léky. Vrtulníkem navíc nepřiletěl jenom rinpoče, ale i několik politiků, kteří si nenechali ujít skvělou příle-

žitost, jak se zviditelnit. Jejich dlouhým projevům v nepálštině jsme naštěstí nerozuměli. Zato jsme dobře rozuměli asi devítileté holčičce, která v pečlivě naučeném anglickém projevu, jemuž nemohla rozumět, vychvalovala politiku nepálské vlády v Dolpu. Všichni Dolpané přitom vědí a ochotně potvrdí, že maoistická vláda v Káthmándú pro oblast osídlenou menšinovými Tibeťany nedělá vůbec nic. Asi právě proto se tuto příležitost snažila využít, aby jim připomněla, že i přesto, že mají v podstatě všechno zboží z Číny a školy a značnou část zdravotnických zařízení ze Západu, jsou přece jen nepálskými občany důležité hraniční oblasti.

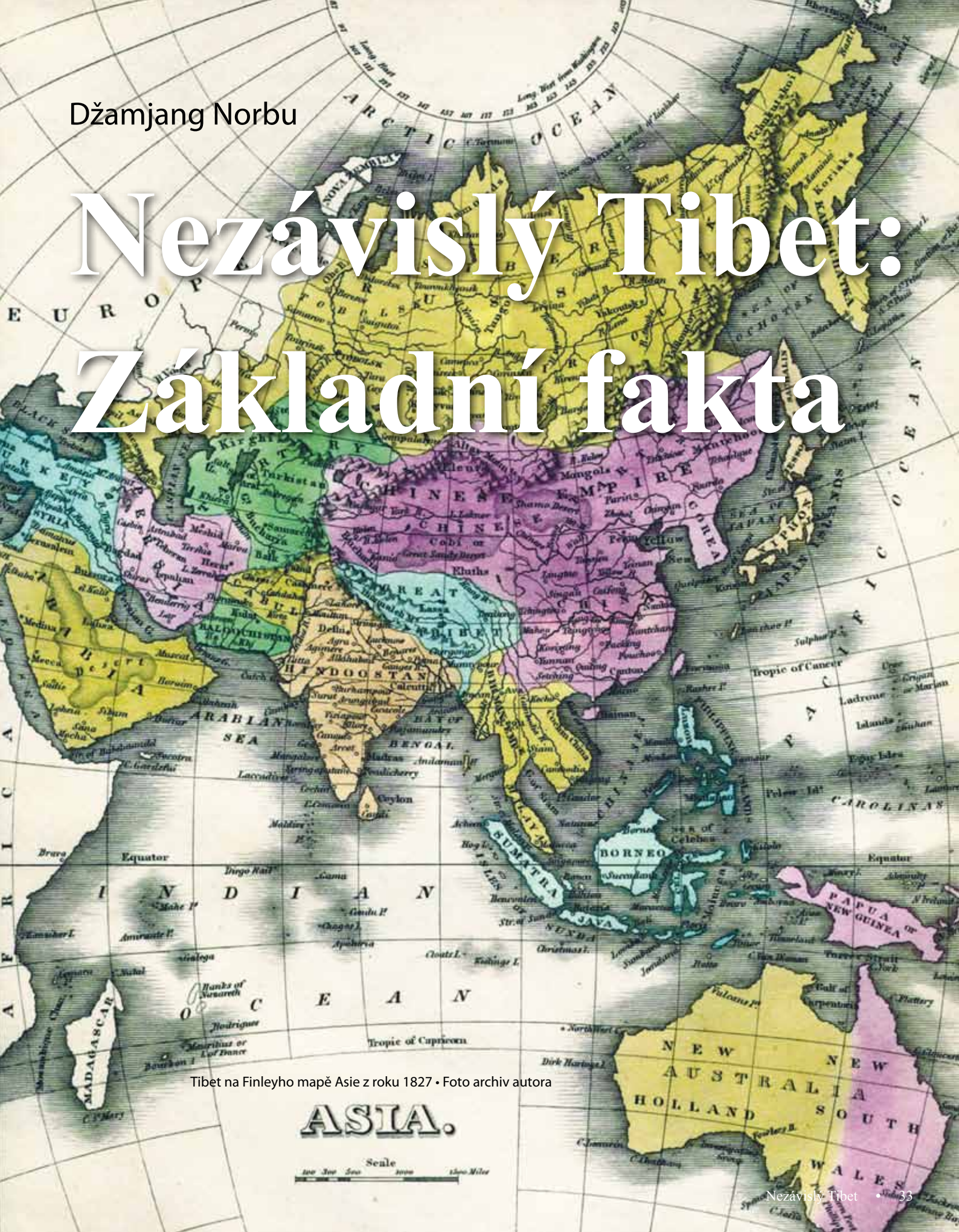
Těsně pod sedlem potkáváme chlapíka vedoucího koně. Ten nevzal koně s sebou jako dopravní prostředek, ale protože kůň je starý a potřebuje zásluhy pro příští zrození.

Poutníci si svátek zkazit nenechali a po závěrečném mnohahodinovém rituálu za dlouhý život se začali připravovat na často velmi náročnou zpáteční cestu do svých domovů. Nejdřív bylo potřeba najít a sehnat dolů všechny koně a jaky, kteří se během svátku spokojeně pásli a ztraceli v okolních horách. Kromě spousty zásluh a nejrůznějších suvenýrů si poutníci odnášejí zážitky, o kterých si za mrazivých zimních večerů budou vyprávět ještě roky. Možná až do další pouti za dvanáct let.

Džamjang Norbu

Nezávislý Tibet: Základní fakta

Tibet na Finleyho mapě Asie z roku 1827 • Foto archiv autora

Jumbulagang, hrad tibetských králů • Foto LTWA

Funkční stát

Tibet byl před čínskou komunistickou invazí v roce 1950 plně funkč-ním a nezávislým státem. Neohrožoval své sousedy a rok co rok se mu dařilo uživit obyvatelstvo bez pomoci okolního světa. Tibet nedlužil pe-níze žádné zemi ani mezinárodní instituci, dodržoval zákony a řád. Byl mezi prvními zeměmi světa, které zakázaly trest smrti, a to již v roce 1913 (což zmiňovali četní zahraniční cestovatelé).¹ Neexistují žádné záznamy o tom, že by v Tibetu docházelo k útlaku menšin (například muslimské)² nebo k masakrům skupin obyvatelstva, jak k tomu občas bohužel dochází v Číně (vzpomeňme si na Tchien-an-men) a v někte-rých dalších zemích. Přestože hranice s Indíí, Nepálem a Bhútánem byly naprosto nestřežené, Tibetřané jen zřídkakdy odcházeli ze země jako ekonomičtí nebo političtí uprchlíci. V USA ani v Evropě nebyl před komunistickou invazí jediný tibetský imigrant.

Tibet nedlužil peníze žádné zemi ani mezinárodní instituci, dodržoval zákony a řád.

Stéla s tibetsko-čínskou dohodou (821 n. l.) za ochrannou zdí • Foto archiv autora

^[1] Bell, Charles. (1924) *Tibet Past and Present*. London: Oxford University Press. Str. 142, 143, 236.
Byron, Robert. (1933) *First Russia then Tibet*. London: Macmillan & Co. Str. 204.
McGovern, William. (1924) *To Lhasa in Disguise*. New York: Century Co. Str. 388–389.
Kingdon-Ward, Frank. (2003) *In the Land of The Blue Poppies*. New York: Modern Library. Str. 22.
Winnington, Alan. (1957) *Tibet: The Record of a Journey*. London: Lawrence & Wishart Ltd.

^[2] Henry, Gray. (1997) *Islam in Tibet*. Louisville, Kentucky: Fons Vitae.
Nadwi, Dr. Abu Bakr Amir-uddin. (2004) *Tibet and Tibetan Muslims*. Dharamsala: Library of Tibetan Works & Archives.

Invaze cizí armády, nikoli „nenásilné osvobození“

Za úsvitu dne 6. října 1950 napadly tibetskou hranici, střeženou 3 500 vojáky stálé armády a 2 000 muži z kmene Khampa, 52., 53. a 54. divize 18. armádního sboru³ čínské Rudé armády (odhadem kolem 40 000 mužů). Nedávný výzkum jednoho čínského vědce odhalil, že Mao Ce-tung se 22. ledna 1950 sešel se Stalinem a požádal ho, aby so-větské vojenské letectvo dopravilo zásoby pro invazi do Tibetu. Stalin odpověděl: „Je dobře, že chystáte invazi do Tibetu. Je třeba si Tibetřany podmanit.“⁴

Sebekritika v Žol • Foto LTWA

Britský radista pracující pro tibetskou vládu na frontě u města Čamdo napsal, že tibetská předsunutá obrana u hlavního přístaviště na řece Diču bojovala téměř do posledního muže.⁵ Také předsunu-té hlídky na jihu u přivozu poblíž Markhamu bojovaly velmi hrdinně, ale podle tamního anglického misionáře byly pobity.⁶ Jednotky, které přežily, pomalu ustupovaly na západ a přitom stále bojovaly. Žádná jednotka se nevzdala ani neprchla z boje. Po čtyřech dnech na ústupu byl jeden pluk přemožen a zničen. Teprve dva týdny po napadení se ti-betská armáda vzdala. V životopise jistého komunistického důstojníka se píše: „V bitvě u Čamda bylo zabito nebo raněno mnoho Tibetřanů.“ A dále: „Tibetští vojáci bojovali statečně, nemohli se však ubránit lépe vycvičené čínské armádě, která byla v přesile.“⁷ Podle jediného vojen-ského experta ze Západu, který psal o čínské invazi do Tibetu, „měli Rudí nejméně 10 000 padlých.“⁸

Nešlo o nenásilné osvobození Tibetu, jak tvrdí Peking. V roce 1956 vypuklo velké povstání Khampů, které se rozšířilo po celé zemi a v roce 1959 vyvrcholilo březnovým povstáním. Guerillové operace pokračo-valy až do roku 1974. „Podle střízlivých odhadů v těchto bojích padlo na půl milionu Tibetřanů.“⁹ Mnoho dalších zemřelo během politických kampaní, v pracovních táborech (*lao-kaj*) a v důsledku hladomoru. Re-voluční povstání v Tibetu v roce 2008, brutálně potlačené Čínou, jasně dokazuje, že boj za svobodu pokračuje dodnes. ➤

„Tibetští vojáci bojovali statečně, nemohli se však ubránit lépe vycvičené čínské armádě.“

^[3] Goldstein, Melvyn. (2004) *A Tibetan Revolutionary: The Political Life and Times of Bapa Phuntso Wangye*. University of California Press. Str. 137.

^[4] Chang, Jung & Halliday, Jon. (2005) *Mao: The Unknown Story*. London: Jonathan Cape.

^[5] Ford, Robert. (1957) *Captured in Tibet*. London: George G. Harrap & Co., Ltd. Str. 158.

^[6] Bull, Geoffrey T. (1955) *When Iron Gates Yield*. London: Hodder & Stoughton. Str. 130.

^[7] Goldstein, Melvyn. (2004) *A Tibetan Revolutionary: The Political Life and Times of Bapa Phuntso Wangye*. University of California Press. Str. 139.

^[8] O’Ballance, Edgar. (1962) *The Red Army of China*. London: Faber & Faber. Str. 189–190.

^[9] Norbu, Jamyang. „The Forgotten Anniversary: Remembering the Great Khampa Uprising of 1956“. [7. prosince 2006]. <https://www.phayul.com/news/article.aspx?id=14993&t=1&c=4>

Vlajky států světa v časopise *National Geographic Magazine* • Foto archiv autora

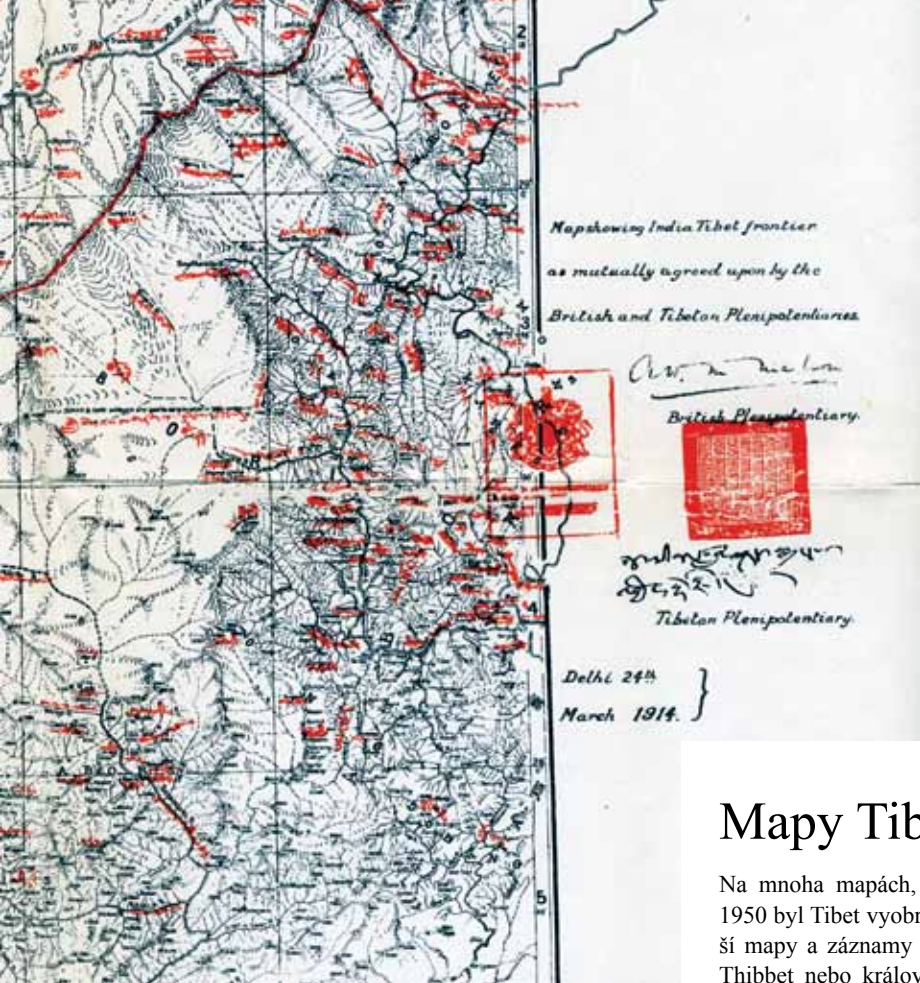
Vlajka Tibetu na tabákové obálce

Státní vlajka

Současná tibetská vlajka byla schválena v roce 1916.¹⁰ Světu se poprvé představila v roce 1934 ve *Vlajkách světa*, vydaných časopisem *National Geographic Magazine*.¹¹ Na začátku třicátých let ji v Evropě reprodukovali v kolekci obalů na tabák.¹² Do vydání časopisu *National Geographic* z roku 1917 věnovanému vlajkám se tibetská vlajka nedostala, nejspíš proto, že byla ještě příliš nová, ale zmínku o Tibetu tam najdeme v článku o středověkých praporech.¹³ Podle významného vexilologa profesora Lux-Wurma tibetská vlajka vychází ze zástavy se sněžným lvem ze 7. století, patřící tibetskému císaři Songcän Gampovi.¹⁴ Neměli bychom zapomínat, že 90 % vlajek zemí Organizace spojených národů, včetně dnešní čínské vlajky, vzniklo až po druhé světové válce.

^[1] Tsarong, Dundul Namgyal. (2000) In the Service of His Country: The Biography of Dasang Dāmdul Tsarong Commander General of Tibet. Ithaca: Snow Lion Publications. Str. 51
^[2] Grosvenor, Gilbert and William J. Showalter. (1934) „Flags of the World“. In: The National Geographic Magazine, September 1934 (Vol. LXVI/No. 3). Washington, D.C.: National Geographic Society.
^[3] Tibet Nationalflagge, Bulgaria Zigarettenfabrik, Dresden, 1933. (Ze série neevropských zemí, vyobrazení 201–400.) Courtesy of Prof. Dr. Jan Andersson.
^[4] Grosvenor, Gilbert H. (1917) „The Heroic Flags of the Middle Ages“. In: The National Geographic Magazine, October, 1917 (Vol. Xxxii/No. 4). Washington, D.C.: National Geographic Society.
^[5] Lux-Wurm, Pierre C. (1973) „The Story of the Flag of Tibet.“ In: Flag Bulletin: Vol. XII/No. 1.
^[6] Gangs ri'i rwa bas bskor ba'i zhing kham su / Phan dang bde ba ma lus 'byung ba'i gnas / Spyan ras zgigs dbang bstan 'dzin rgya mtsho yi / Zhabs pad srid mtha'i bar du bstan gyur cig //
Pod hradbou zasnežených hor / v této posvátné říši, zřídlo všeho blaha a štěstí / Tāndzin Gjamcho, bódhisattva soucitění / necht' jeho vláda trvá do konce věků //
Význačný tibetský učenec Taši Cchering cituje historické dílo Bka' blon rtogs brjod a říká, že tyto verše složil tibetský vládce Pholhanä v letech 1745–1746 na počest 7. dalajlamy. Viz Henrion-Dourcy, Isabelle; Tsering, Tashi (eds.) (2001) „Reflections on Thang stong rgyal po as the founder of the a lce lha mo tradition of Tibetan performing arts“. In: The Singing Mask: Echoes of Tibetan Opera, Lungta, No. 15, Amnye Machen Institute.

Vlajka Tibetu na balíčku tabáku • Foto LTWA

^[7] Sri zhi'i phan bde'i 'dod rgu 'byung ba'i gter / Thub bstan bsam 'phel nor bu'i 'od snang 'bar / Bstan 'gro'i nor 'dzin rgya cher skyong ba'i mgon / 'Phrin las kyi rol mtsho rgyas / Rdo rje'i kham su brtan pas phyogs kun byams brtse skyong / Gnam bskos dga' ba brgya ldan dbu 'phang dgung la regaphun tshogs sde bzhi' mnga' thang rgyas / Bod ljongs chol kha gsum gyi khyon la bde skyid rdzogs ldan gsar pas khyab / Chos srid kyi dpal yon dar / Thub bstan phyogs bcur rgyas pas 'dzam gling yangs pa'i skye rgu zhi bde'i dpal la sbyor / Bod ljongs bstan 'gro'i dge mtshan nyi 'od kyi / Bkra shis 'od snang 'bum du 'phro ba'i gzis / Nag phyogs mun pa'i g.yul las rgyal gyur cig //
Zdroj světského a duchovního bohatství, radosti a nekonečného blaha / Přání naplňující klenot Buddhova učení, zářící jasným světlem / Vše ochraňující strážce doktríny a všeho vědomého bytí / Skrze jeho skutky se jeho vliv šíří jako oceán / Skrze jeho věčnou vadžrovou přirozenost / Jeho soucitění a milující péče se vztahuje na veškeré bytosti / Necht' božsky dosazený vládce dosáhne vrcholu slávy / A čtyřnásobně zvýší svůj vliv a prosperitu / Necht' opět přijde zlatý věk radosti a štěstí do tří oblastí Tibetu / A necht' jeho světská i duchovní sláva opět zazáří / Necht' se Buddhovo učení šíří do všech deseti směrů a dovede všechny bytosti světa k božskému klidu / Necht' duchovní slunce tibetské víry a lidu vyzařuje nesčetné paprsky příznivého světla a vítězně rozpráší temný svár //

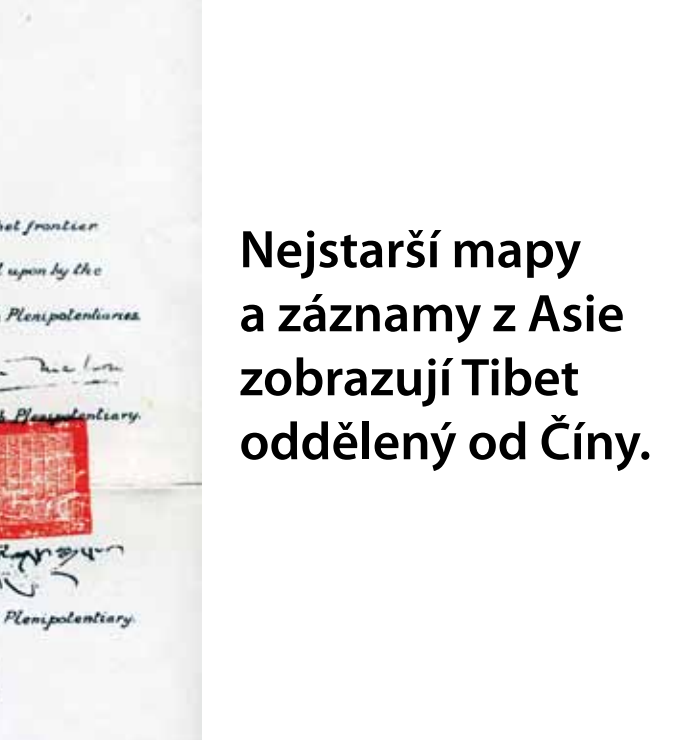
Fotokopie východní části původní mapy McMahonovy linie s podpisy a pečeti tibetských a britských zmocněnců, Dillí, 24. března 1914. Původní měřítko 1 : 5 000 000. *The Sino-Indian Boundary Question*. (1962) Peking: Foreign Language Press. • Foto archiv autora

Mapa Tibetu z roku 1877, kde Tibet nese název Království Velkého Tibetu.

Státní hymna

Starou tibetskou hymnu *Gangri rawä*, neboli *Hradba sněžných hor*, složil světský tibetský vládce Pholhanä¹⁵ v roce 1745. Recitovala se na závěr oficiálních obřadů a zpívala se na začátku operních představení ve Lhase. Když se tibetská vláda uchýlila do indického exilu, vznikla modernější národní hymna *Siži phände* (*Mír a prosperitu světu*).¹⁶ Slova napsal dalajlamův učitel Thičhang rinpoče, který byl považován za velkého básníka klasické tradice *ñāṅgag* (tib. *snyan ngag*, skt. *kāvja*).

^[15] Vyobrazení. „Mapa Hindustánu, Dálné Indie, Číny a Tibetu“. Vyrobil & vyryl W.Williams, Phila. Zaknihoval dle rozhodnutí Kongresu roku 1877 S. Augustus Mitchell z Úřadu knihovníka Kongresu ve Washingtonu.

^[16] Mapparium je 10 metrů široká místnost v podobě glóbu z vitrážových skel, která skýtá jedinečný pohled na svět „zevnitř“. Nachází se v hale Christian Science Publishing Society v Bostonu. Politické hranice odrážejí stav z roku 1935. Glóbus byl vytvořen podle mapy světa Randa McNallyho z roku 1934.

Mapa Tibetu z roku 1877, kde Tibet nese název Království Velkého Tibetu.

Mapy Tibetu

Na mnoha mapách, glóbech a v atlasech vytvořených před rokem 1950 byl Tibet vyobrazen jako nezávislý stát odlišný od Číny. Nejstarší mapy a záznamy z Asie zobrazují Tibet (někde nazývaný Tobbat, Thibbet nebo království Barantola) oddělený od Číny (či Kathaje). Na mapě Asie od holandského kartografa Pietara van der Aa přibližně z roku 1680 má Tibet dvě části, ale je oddělený od Číny, stejně jako na mapě z roku 1700 pořízené francouzským kartografem Guillaumem de L'isle, kde Tibet nese název *Království Velkého Tibetu*. Na mapě Indie, Číny a Tibetu publikované v roce 1877 v USA je Tibet rovněž oddělený od těchto dvou zemí.¹⁷

Na mapě Asie z roku 1827, kterou vytvořil Anthony Finley z Filadelfie, je *Velký Tibet* zřetelně odlišný od Čínské říše.

Na pravděpodobně největším glóbu na světě, vyrobeném z vitrážového skla v Bostonu podle mapy světa Randa McNallyho z roku 1934, je Tibet jasně znázorněný jako samostatná země.¹⁸

Některé evropské mapy z poloviny 17. století, které vznikly podle velkého atlasu světa pořízeného na objednávku čínského císaře Kchang-si jezuitskými kartografy, znázorňují Tibet jako součást Číny. Jezuité nemohli Tibet osobně zmapovat (jako zmapovali Čínu a Mandžusko), protože Tibet nebyl součástí Čínské říše. Proto v Pekingu vyškolili dva mongolské mnichy a poslali je Tibet zmapovat tajně. Podobné tajné zeměměřičské výpravy do Tibetu podnikli za pomoci vyškolených obyvatel Himálaje a dokonce i jednoho mongolského mnicha britští kartografové. Jistý americký sinolog dospěl k závěru, že o Číně, podobně jako o evropských koloniálních mocnostech, se dá říci, že využívala kartografii k šíření kolonialismu do Tibetu a Koreje.¹⁹ ➤

^[19] Hostetler, Laura. (2001) Qing Colonial Enterprise: Ethnography and Cartography in Early Modern China. Chicago: University of Chicago Press.

Tibetská měna

Před čínskou invazí měl Tibet svou vlastní měnu založenou na denominačním systému *tam sang* (*tam srang*). Nejstarší měnou používanou v Tibetu byly stříbrné mince ražené v Nepálu na základě dvoustranné dohody.²⁰ V době, kdy Tibet okupovali Mandžuoové, se začala používat společná čínsko-tibetská měna. Po vyhnání čínské armády v roce 1912 začal Tibet opět razit své vlastní mince s buddhistickými a tibetskými motivy. Papiřová měna byla v Tibetu zavedena na začátku 20. století a podle slov numizmatika Wolfganga Bertsche byly tyto bankovky „malými uměleckými díly“.²¹ Zvláštností tibetských bankovek bylo, že jejich sériová čísla ručně psali kaligrafové (*epa*), aby se zamezilo penězokazectví.

I po komunistické invazi se Tibetu úspěšně dařilo mařit čínské snahy o převzetí tibetské měny. Oficiální čínskou měnu se podařilo zavést až po odchodu dalajlamy a tibetské vlády do exilu v březnu roku 1959.²²

Tibetské mince a bankovky • Foto archiv autora

²⁰ Bertsch, Wolfgang. (2002) *The Currency of Tibet*. Dharamsala: Library of Tibetan Works & Archives.

²¹ Bertsch, Wolfgang. (1997) *A Study of Tibetan Paper Money: With a Critical Bibliography*. Dharamsala: Library of Tibetan Works & Archives.

²² Rhodes, N.G. (1990) „The First Coins Struck in Tibet“. In: *Tibet Journal*. Winter 1990: (LTWA), Dharamsala.

Předání tibetských pasů Thomasovým v roce 1949 v Domo • Foto archiv autora

Tibetské pasy

Tibetská vláda vystavila pasy cestovatelům mířícím do Tibetu a několika Tibeťanům cestujícím do zahraničí. Před druhou světovou válkou se termínem pas označovala víza a vůbec všechny cestovní doklady. Nejstarší záznam o vydání pasu cizinci je z roku 1688, kdy byl pas vyhotoven arménskému obchodníku Hovannesovi (Johannes).²³

První svolení ke zdolání Mount Everestu vydala tibetská vláda v roce 1921, o čemž následně psal britský diplomat Charles Bell: „Obdržel jsem od tibetské vlády pas, který mě opravňuje k výstupu na Mount Everest.“²⁴ Tyto pasy získaly i expedice v letech 1922, 1924 a 1936.²⁵ Pasy se vydávaly také pro vědecké účely, jako například v letech 1939 v případě Schäfferovy expedice,²⁶ v roce 1949 Tucciho expedici²⁷ a v roce 1924 botanikovi Franku Kingdon Wardovi.²⁸

Dva vyslanci prezidenta Roosevelta do Tibetu v roce 1942 dostali své pasy v Ja-tungu.²⁹ Američané Lowell Thomas junior a Lowell Thomas senior navštívili Tibet v roce 1949 a dostali tibetské pasy v Domo. „Když před nás položili dalajlamův pas, pomyslel jsem si, jak by tento dokument ocenili mnozí západní objevitelé, kteří se do Lhasy nedostali.“³⁰

První moderní tibetský pas s osobními údaji, fotografiemi a místem pro víza a razítka byl vydán v roce 1948 členům tibetské obchodní mise. Byl vyroben podle mezinárodního vzoru z roku 1915 jako skládací stránka. Anglie, USA a sedm dalších zemí udělily do tohoto dokumentu víza a cestovní povolení. ►►

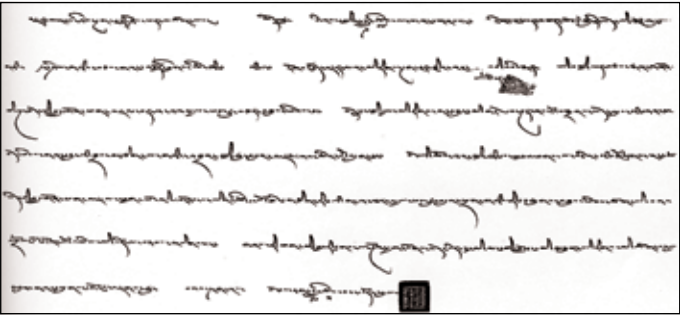
²³ Richardson, Hugh. (1998) „Reflections on a Tibetan Passport“. In: *High Peaks Pure Earth: Collected Writings on Tibetan History & Culture*. London: Serindia Publications. Str. 482.

²⁴ Bell, Charles. (1987) *Portrait of a Dalai Lama: The Life and Times of the Great Thirteenth*. Boston: Wisdom Publications. Str. 278.

²⁵ Gould, B. J. (1957) *The Jewel in the Lotus: Recollections of an Indian Political*. London: Chatto & Windus. Str. 210-211.

²⁶ Engelhardt, Isrun. (2007) *Tibet in 1938-39: Photographs from the Ernst Schäfer Expedition to Tibet*. Chicago: Serindia. Str. 121.

²⁷ Tucci, Giuseppe. (1983) *To Lhasa and Beyond*. New Delhi: Oxford and IBH. Str. 14-15.

Pas Schäfferovy expedice z roku 1939 • Foto archiv autora

Džamjang Norbu

je tibetský politický aktivista a autor několika knih, včetně sbírky esejů *Shadow Tibet* a detektivního románu *Mandala of Sherlock Holmes*.

²⁸ Cox, Kenneth. (2001) *Frank Kingdon Ward's Riddle of the Tsangpo Gorges*. United Kingdom: Antique Collector's Club. Str. 75.

²⁹ Tolstoy, Iliia, Lt. Col. (1946) „Across Tibet From India To China“. In: *The National Geographic Magazine*, August 1946. Washington, D.C.: National Geographic Society. „Dopis byl kus červené látky asi 40 cm široký a 60 cm dlouhý, který v záhradě nebo na holi nesl posel jedoucí s dvoudenním předstihem před výpravou. Stálo na něm, že dva američtí úředníci jsou na cestě k dalajlamovi [...]“

³⁰ Thomas, Lowell Jr. (1950) *Out of This World: Across the Himalayas to Forbidden Tibet*. New York: The Greystone Press. Str. 79-80.

Zahraniční vztahy

Po návratu 13. dalajlamy z Pekingu do Lhasy byl v roce 1909 založen zahraniční odbor vlády.³² Tibetané rovněž odmítli vládu Mandžůů symbolickým gestem, když dalajlamovi po jeho návratu věnovali novou státní pečeť.³³ V roce 1941 vzniklo ministerstvo zahraničí.³⁴ Udržovalo diplomatické styky a korespondenci s Británií, USA, Nepálem, nezávislou Indií a s Čínou. Nepál zřídil vyslanectví ve Lhase už v roce 1856, Čína v roce 1934 a Británie v roce 1936. Na Mezinárodní konferenci o asijských vztazích konané 23. března 1947 v Indii, věnované situaci v Asii po druhé světové válce, byl Tibet reprezentován úředníky svého ministerstva zahraničí jakožto svobodný stát. Tibet byl také zastoupen na Afroasijské konferenci v roce 1948. Mnoho národů, které se konference zúčastnily, dekolonizace teprve čekala, takže Tibet tu byl jedním z mála nezávislých států.³⁵

Dopis od ministerstva zahraničí „panu Mautsetungovi“ s datem 2. listopadu 1949 popisuje Tibet jako náboženský stát nezávislý od „nejstarších dob“ a žádá komunistického vůdce, aby svým úředníkům vydal „přísný zákaz“ vstupovat na jeho území. O tibetském území anektovaném dříve Čínou se v dotyčném dopise píše, že: „Tibetská vláda by ráda zahájila jednání o vypořádání po skončení čínské občanské války.“

„Ježto se Mongolsko a Tibet osvobodily od Mandžuské dynastie a oddělily od Číny, staly se nezávislými státy.“

Mongolsko-tibetská dohoda z roku 1913 • Foto archiv autora

^[1] Překlad viz Richardson, H. E. (1962) Tibet and Its History. London: Oxford University Press. Str. 265–267

^[2] Shakabpa, Tsepon W. D. (1967) Tibet: A Political History. Yale University Press. Str. 227.

^[3] Shakabpa, Tsepon W. D. (1967) Tibet: A Political History. Yale University Press. Frontispis.

^[4] Neushar, Thupten Tharpa. (1998) Bhod shung tse yiktsang dang chegyal las khung. Oral History Series, No. 5. Dharamshala: Library of Tibetan Works & Archives. Neushar uvádí, že zahraniční odbor vznikl během regentství Tagdy v roce železa a hada (1941). Úřad sídlil jihozápadně od Cuglagkhangu a vedli ho dzasag Zurkhang (zurpa), Wangchen Cchetän a Ta Lama Könchog Džungnä. Žagabpa ve svých Dějinách píše, že zahraniční odbor vznikl kolem roku 1913.

^[5] 23. března 1947 se v Indii konala Konference o asijských vztazích, kde byl zhodnocen stav Asie po druhé světové válce. Tibet byl na této konferenci reprezentován jako nezávislý stát, což dokazuje zakreslení Tibetu na mapě konference a vyvěšení tibetské státní vlajky. Číňané (Kuomintang) zuřili a formálně protestovali u pořadatelů konference. Na pódiu byla umístěna tibetská vlajka a státní znak. Jedním z řečníků byl i Mahátma Gándhí. Zástupci tibetského ministerstva zahraničí tajdži Zampo Tändzin Döndub, khänčhung Lozang Wanggjal a Kjibug Wangdü Norbu (tlumočník) se zúčastnili také Afroasijské konference konané v Dillí v roce 1948.

Neutralita během druhé světové války

Tibet se za druhé světové války prohlásil za neutrální území (*bharnä gjalkhab*, *bhar gnas rgyal khab*). Tibetské vládě se podařilo odolat tlaku Británie, hrozbám čínské invaze, a dokonce i osobní žádosti prezidenta Roosevelta, aby povolil stavbu vojenské silnice přes své území nebo umožnil průjezd vojenskému zásobování.³⁶ Později Tibet učinil humanitární gesto a povolil průjezd nevojenským dodávkám. Tibet udělil politický azyl dvěma rakouským horolezcům, kteří uprchli z britského tábora pro válečné zajatce v Indii. ³⁷ Také poskytl pomoc a dopravu americkým letcům, jejichž letoun v Tibetu havaroval v roce 1944.³⁸

^[6] Tolstoy, Ilia, Lt. Col. (1946) „Across Tibet From India To China“. In: The National Geographic Magazine. Washington, D.C.: National Geographic Society, August 1946.

^[7] Harrer, Heinrich. (1953) Seven Years in Tibet. London: Rupert Hart Davis. Brauen, Martin. (2002) Peter Aufschnaiter's Eight Years in Tibet. Bangkok: Orchid Press.

^[8] Starks, Richard & Murcutt, Miriam. (2004) Lost in Tibet: The Untold Story of Five American Airmen, a Doomed Plane and the Will to Survive. The Lyons Press, Connecticut.

^[9] Waterfall, Arnold C. (1965) The Postal History of Tibet. London: Robson Lowe Ltd.

^[10] Chapman, F. Spencer. (1940) Lhasa the Holy City. London: Chatto and Windus. Str. 87.

^[11] Síš, Peter. (1998) Tibet, Through the Red Box. New York: Francis Foster Books.

^[12] David, MacDonald. (1991) Twenty Years in Tibet. New Delhi: Vintage Books. (První vydání 1932). Str. 287.

Poštovní a telegrafní systém

Moderní poštovní systém v Tibetu vznikl na základě systému poslů z počátků tibetské říše a pozdějšího mongolského kurýrního systému. V roce 1920 byla postavena centrální poštovní a telegrafní stanice ve Lhase.³⁹ Známký se původně navrhovaly a tiskly ručně a v dnešní době jsou z nich cenné sběratelské předměty. Přestože Tibet nebyl signatářem mezinárodní poštovní smlouvy, byl tibetský poštovní systém vytvořen tak, aby mohly být doručovány i dopisy přicházející ze zahraničí a odcházející mimo hranice státu. Spencer Chapman, který v roce 1936 navštívil Lhasu, prohlásil, že „poštovní i telegrafní systém jsou značně výkonné.“⁴⁰ Systém fungoval i po roce 1950. Například českému režisérovi Vladimíru Sísovi doručil poštovní kurýr do tibetské divočiny dopis od jeho rodiny z Prahy.⁴¹

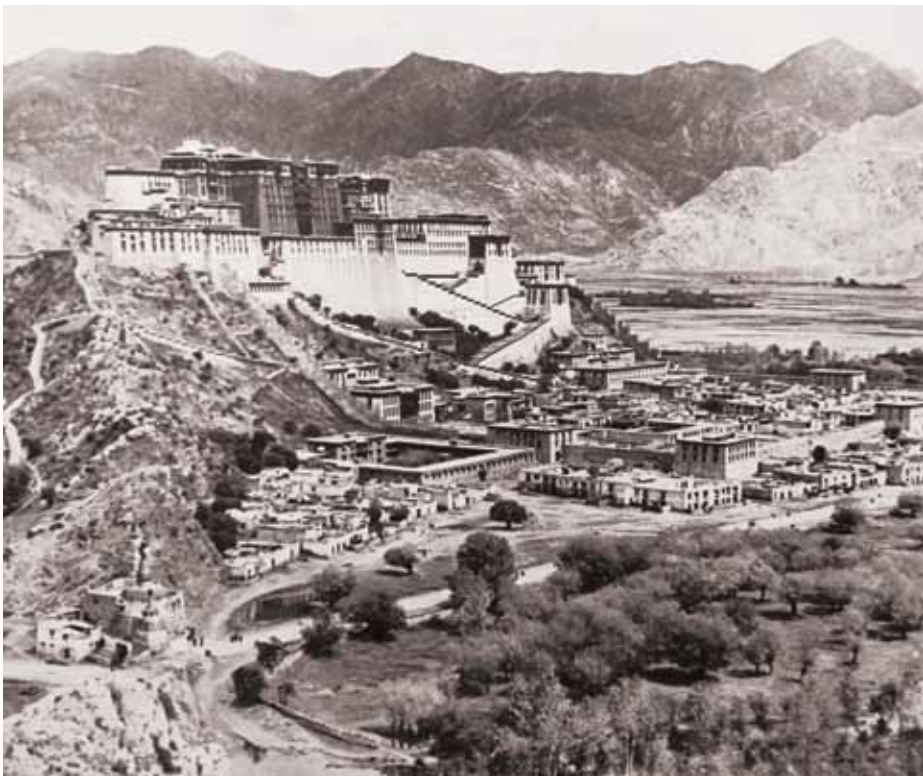
V roce 1923 byla dokončena telegrafní linka vedoucí z Indie do Lhasy, která zprostředkovávala rovněž základní telefonické služby.⁴² Obojí bylo přístupné veřejnosti. Elektrina byla do Lhasy zavedena v roce 1927. Stavbu vodní elektrárny s rozvodnou sítí navrhl a zrealizoval prakticky sám mladý tibetský inženýr jménem Ringang.⁴³ Všechny tyto projekty iniciovala a financovala tibetská vláda. V roce 1948 začalo vysílat Rádio Lhasa; zprávy byly v tibetštině, angličtině i čínštině.⁴⁴

►►

^[13] Tsarong, Dundul Namgyal. (2000) In the Service of His Country: The Biography of Dasang Damdul Tsarong Commander General of Tibet. Ithaca: Snow Lion Publications. Str. 62.

^[14] Brauen, Martin. (2002) Peter Aufschnaiter's Eight Years in Tibet. Bangkok: Orchid Press. V roce 1948 zahájilo pravidelné vysílání do světa Rádio Lhasa. Vysílání začínalo v 17.00. Reginald Fox nebo Kjibug, úředník tibetského ministerstva zahraničí, přečetli zprávy v tibetštině a pak v angličtině. Nakonec Phünčchog Taši Tagla, dalajlamův švagr, přečetl zprávy v čínštině. Rozhlas vysílal i oficiální prohlášení, například toto, které připravil Aufschnaiter: „Máme tu čest ohlásit, že Rádio Lhasa bude v pátek 17. listopadu 1950, v 17.45 indického času, vysílat oznámení o uvedení do funkce Jeho Svatosti dalajlamy, vládce Tibetu, společně s prohlášením tibetské vlády k tibetskému lidu a světu.“

„Jen málokde
na světě se lidé
dokážou tak
vehementně
dožadovat svých
práv.“

Palác Potála, Lhasa, Tibet • Foto LTWA

Svědci nezávislého Tibetu

Skutečnost, že Tibet býval mírumilovnou a nezávislou zemí, potvrzu-
jí spisy mnohých nestranných západních pozorovatelů,⁴⁵ kteří nejen-
že Tibet před okupací navštívili, ale po značnou dobu v něm žili, jak
hrdě hlásají názvy jejich pamětí: *Dvacet let v Tibetu* (David McDona-
ld),⁴⁶ *Osm let v Tibetu* (Peter Aufschnaiter),⁴⁷ nebo *Sedm let v Tibetu*
(Heinrich Harrer).⁴⁸ Přední specialista na Tibet Hugh Richardson žil
v Tibetu celkem osm let a ve svých četných publikacích ho popisuje
jako nezávislou zemi s dlouhou historií a rozsáhlým kulturním bohat-
stvím, která je funkční, dobře uspořádaná a mírumilovná.⁴⁹ Další vý-
znamný badatel a diplomat Charles Bell, jenž je považován za „tvůrce
britsko-tibetské politiky“, byl přesvědčen, že britský a americký zdrá-
havý postoj k uznání tibetské nezávislosti (kterou ovšem občas, když se
jim to hodilo, tyto země připouštěly) byl ve velké míře ovlivněn přáním
zvýšit komerční zisky z obchodu s Čínou.⁵⁰

Je jisté, že nikdo z oficiálních propagandistů, kteří Tibet demonizují
v čínských publikacích, nezakusil, jak se ve starém Tibetu žilo. Také
nikdo z těch, kdo na Západě šíří pekingskou propagandu o Tibetu (Mi-
chael Parenti, Tom Grunfeld, Barry Sautman a další), nenavštívil Tibet
před rokem 1980.⁵¹ Tito lidé často překrucují informace o společnos-
ti a vládě ve starém Tibetu vybranými citacemi anglických novinářů
a úředníků (L. A. Waddell, Percival Landon, Edmund Candler, kapi-

tán W. F. T. O’Connor), kteří se zúčastnili britské invaze v roce 1904
a hledali ospravedlnění pro násilnou imperialistickou akci v Tibetu tím,
že hanobili tibetské instituce a společnost.

Jediný vysoce postavený čínský úředník s renomé vzdělance, který
děle pobýval v Tibetu, byl zástupce Čínské republiky dr. Šen Cung-
lien, který žil ve Lhasě v letech 1944–1949. Ve své knize *Tibet a Ti-
betané* píše o národu, jenž je zcela odlišný od čínského národa a „[...]
který od roku 1911 požívá absolutní nezávislosti“. Pravdivě pojednává
o hierarchické a konzervativní společnosti, „která ustrnula o několik
století pozadu“, ale jejíž lidé jsou „spořádaní, mírumilovní a pohostin-
ní, i když notoričtí kverulanti“, k čemuž dodává, že „jen málokde na
světě se lidé dokážou tak vehementně dožadovat svých práv“. Šen dále
píše, že „odvolání se mohou zasílat kterékoli kanceláři, kam jejich spor
přisluší, nebo i samotnému dalajlamovi či jeho regentovi“.⁵²

Napsáno pro *Rangzen Alliance*

Další materiály, dokumenty, odkazy, fotografie, mapy, ilustrace,
audionahrávky a bibliografii najdete na www.rangzen.net.

Z angličtiny přeložila Tamara Vosecká.

Richardson, H. E. (1962) *Tibet and Its History*. London: Oxford University Press.
Richardson, H. E. and David Snellgrove. (1968) *A Cultural History of Tibet*. London:
George Wiedenfeld & Nicholson.
⁵⁰ Bell, Charles. (1987) *Portrait of a Dalai Lama: The Life and Times of the Great Thirteenth*.
Boston: Wisdom Publications. Str. 396.
⁵¹ Norbu, Jamyang. „Running-Dog Propagandists“ Phayul.com, [14. července,
2008]. <http://www.phayul.com/news/article.aspx?id=21945&article=Running-Dog+Propagandists++Jamyang+Norbu&t=1&c=4>
⁵² Shen, Tsung-lien and Shen-chi Liu. (1953) *Tibet and the Tibetans*. California: Stanford
University Press. Str. 112.

Kumáří z městečka Pátan. Do svého úřadu byla
zvolena, když jí bylo 5 let. Pátanské Kumáří svůj úřad
opouštějí při první ztrátě většího množství krve.
Zpravidla se tento moment váže k první menstruaci.

KUMÁŘÍ: Kult panenských bohyně

Čekání na věřící. Pátanská Kumáří slouží ve svém úřadu každý den od 9,00 do 12,00 hodin. Na otázku, na co myslí během obřadu, říká: „Během obřadu nemyslím na nic, čas se zastaví, cítím v sobě božstvo.“

Otec a současně důvěrník pátanské Kumáří, Nétra Rádž Badžráčárja, slouží každodenní rodinný obřad v domácí svatyni.

Nepálské království už je jen pouhou vzpomínkou, tradice panenských bohyň Kumáří však žije.

Fotografie: Michal Novotný

Text: Ilona Labuťová

V místnosti vymalované narůžovo je přítmi. Světla svíček se odrážejí ve zlatém nádobí, rozestavěném do půlkruhu okolo masivního dřevěného trůnu. Na hodinách nad trůnem se zastavil čas. Je devět hodin ráno a do obřadní místnosti pomalým, vznešeným krokem vstupuje Kumáří. V Nepálu, v městečku Pátan, jí začíná další den v božském úřadu.

Kumáří, v překladu „dívka, ještě panna“, je dětské jméno hinduistické bohyně Durgy, v Nepálu známé také pod jménem Tálédžu.

Podle jedné z legend krásná a mocná bohyně Tálédžu každou noc tajně navštěvovala posledního krále dynastie Málla. Král s bohyní diskutoval o státních záležitostech, žádal ji o rady a hráli spolu v kostky. Jednoho dne však žárlivost přivedla do královny komnaty královnu a ta osočila krále z nevěry. Takové nařčení z přízemních úmyslů bohyni Tálédžu velmi rozhněvalo a krále za trest nadobro opustila. Nakonec však vyslyšela jeho prosby a krutost trestu zmírnila. Nabídla mu, aby si sám našel pannu, holčičku se dvaatřiceti tělesnými znaky dokonalosti, do níž bohyně sestoupí. Její vtělení měl hledat v névářské komunitě, v kastě zlatníků Šákjů, ke které patřil i Buddha. Úřad žijící bohyně Kumáří, reinkarnace bohyně Tálédžu, byl v Nepálu oficiálně ustaven v roce 1701. »

Proměna dvouleté Sofie v živoucí bohyni. Z veselé hrající si holčičky se během chvíle stala vážná a klidná bungamatská Kumáří.

V Káthmánském údolí nalezneme panenské bohyně hned čtyři. Nejdůležitější z nich je královská Kumáří, jež sídlí v paláci na náměstí Darbár v hlavním městě. Ze všech čtyř Kumáří musí dodržovat nejprísnější pravidla a na oplátku se těší postavení nejuctívanější živoucí bohyně na světě.

Ceremoniál, při němž probíhá volba nové bohyně, vede nejvyšší státní kněz. Celý proces je velmi složitý a královská Kumáří musí splnit mnoho podmínek, než je do úřadu dosazena. Dívence nesmí být více než pět let, musí být absolutně zdravá, mít dvacet zubů, být nebojácná a klidná, její vlasy a oči by měly být černé jako uhel, ruce a nohy elegantní, tělo bez znaménka.

V popisu dvaatřiceti tělesných znaků dokonalosti nalezneme i poetická přirovnání.

Krk budoucí bohyně musí být jako skořápka ulity, tělo jako strom *banján*, oční řasy jako řasy krávy, stehna jako nohy jelena, hlas měkký a jasný jako má kachna. Důležitý je i horoskop – osud Kumáří měl být za časů království propojen s osudem královým.

Ven ze svého paláce vychází královská Kumáří jen devětkrát do roka, a to vždy během významných náboženských svátků. V případě královské Kumáří však slovo „vychází“ není zcela přesné. Božská noha se obvyčejně země nesmí dotknout, Kumáří je ze svého paláce vždy vynešena v náručí svého opatrovníka a po městě ji nosí ve zlatých nosítkách.

Po zvolení do úřadu opouští svoji původní rodinu a na několik let se jejím domovem stává palác Kumáří ghar. Rašmila Šákja, královská Kumáří v letech 1984 až 1991, o své „božské éře“ v knize *From Goddess to Mortal* píše, že odloučení bylo těžké, ale mnohem těžší pro ni byl návrat do původní rodiny. Během let se jí vzdálila a odcizila. Přirozený kontakt s rodiči i sourozenci byl narušen, z malého děvčátka se stala dospívající dívka, která byla zvyklá být uctívána jako bohyně.

Ze dne na den, při první větší ztrátě krve, což zpravidla bývá první menstruace, musí Kumáří svůj úřad opustit. Rašmila Šákja se z paláce o mnoha komnatách přestěhovala zpět do malé místnosti, kterou sdílela se čtyřmi sestrami. „Neuměla jsem vařit, starat se o domácnost, neuměla jsem se sama ani správně obléknout,“ říká Rašmila.

Do konce osmdesátých let všichni věřili, že Kumáří má nejen božskou sílu, ale je i božsky moudrá, že se vždy umí správně rozhodnout, vždy umí dobře poradit. Královská Kumáří se tak až do počátku devadesátých let dvacátého století nikdy během svého úřadování nevzdělávala. Právě Rašmila Šákja se na základě své vlastní životní zkušenosti

Michal Novotný

fotografoval již v šedesáti zemích světa a je držitelem mezinárodních ocenění World Press Photo a Best of Photojournalism. Jeho reportáže a fotografie byly publikovány v nejprestižnějších světových novinách a časopisech jako jsou například *The New York Times*, *GEO*, *Time*, *Stern* nebo *International Herald Tribune* a *El Mundo*.

Ilona Labuťová

pracuje jako dramaterapeutka s lidmi s postižením a s hyperaktivními dětmi. Od roku 2009 vede divadlo Inventura. V letech 2001 až 2008 pracovala ve společnosti Člověk v tísni jako sociální pracovnice a později jako ředitelka vzdělávacího programu Varianty.

Bhaktapurská Kumáří, vlastním jménem Šrí Badžráčárja Šrija, jako jediná ze všech živoucích bohyní ví dopředu, kdy její úřad skončí. Svůj zlatočervený šat svlékne, až jí bude jedenáct.

Dhan Kumáří Badžráčárja, teta pátanské Kumáří. Z úřadu Kumáří byla odvolána, když jí bylo 11 let, ona však nikdy své odvolání neakceptovala. Během svého úřadu vycházela ven v rámci svých povinností. Od chvíle zvolení své nástupkyně před 47 lety práh domu nepřekročila.

Svátek Džana báhá djah džátrá, náměstí Asan, Kátmándú. Královská Kumáří spolu se svými opatrovníky sleduje z malého papírenského krámku obrovský dřevěný vůz, pojízdný chrám, který několik desítek mužů během tří denního svátku táhne ulicemi Kátmándú.

Královská Kumáří, nejuctívanější z panenských bohyní v káthmánském údolí. Ve zlatých nosítkách je přenášena do hlavní budovy nepálských aerolinií, odkud bude pozorovat koňskou přehlídku a dostihy během svátku Ghode džátrá, jenž obvykle připadá na březen či duben.

zasadila o to, aby Kumáří měly své domácí učitelky a několik hodin denně se mohly věnovat studiu. Ona sama se začala učit číst a psát v době, kdy se její vrstevníci rozhodovali o svém budoucím povolání. Možná i díky ní si každý den se svojí učitelkou piluje nepálštinu, angličtinu, matematiku, zeměpis a fyziku pátanská Kumáří, vlastním jménem Čanindra Badžráčárja. V roce 2009 jsme s ní a s dalšími dvěma panenskými bohyněmi z královských měst Bhaktapur a Bungamatí strávili několik týdnů. V té době bylo pátanské Kumáří 13 let. Na rozdíl od královské Kumáří mohla Čanindra během svého úřadu zůstat se svou rodinou. Její otec jí každý den ráno pomáhal s oblékáním do červenozlatých šatů a maloval nový makeup s třetím okem uprostřed čela. Česání speciálního účesu a zdobení šperky bylo prací matky. V osm hodin ráno sloužila Kumáří svůj první obřad věnovaný rodině. Od devíti do dvanácti pak o požehnání přicházeli požádat věřící. Zatímco byla Kumáří v domácí svatyni uctívána, sledoval Nivěš, mladší bratr Kumáří, ve vedlejší místnosti softbal v televizi. Když se zrovna nedíval na televizi, nebo nebyl ve škole, vyrážel se svými kamarády ven. Jeho sestra se za celý rok dostala ven celkem osmnáctkrát během náboženských svátků a stejně jako královská Kumáří pouze na speciálních nosítkách ve tvaru trůnu.

I bungamatská Kumáří měla svůj trůn. Její otec nám k tomu řekl: „Ještě dlouho po zvolení jsme naši Sofii museli obkládat polštáři, aby se na něm vůbec udržela.“ Do svého úřadu byla zvolena v pouhých devíti měsících, jako nejmladší Kumáří v historii. Pro rodinu malé Sofie to nebylo nic nového. Kumáří byly i obě její sestry, dvojčata Jamuna a Ganga. Když jsme Sofii před čtyřmi lety navštěvovali, byly jí právě dva roky. Její bratr Rádž nám vysvětlil, že Kumáří nesmí dostávat žádné příkazy, může si dělat, co chce, a je plně zodpovědná sama za sebe. A to i ve věku jednoho roku. „Všichni věří, že jako bohyně má dostatek vnitřní síly, aby sama sebe ochránila,“ dodal Rádž. Když Kumáří Sofie právě nebyla ve svém úřadu, hrála si jako každé malé dítě. Tahala psa za ocas, smála se, stavěla si z dřívěk na dvorku domeček. Když nadešel čas obřadu, rázem se proměnila. Zvážněla, stala se poslušnou a klidnou. Je těžké vyjádřit, co člověk cítí, když se ocitne v přítomnosti panenské bohyně. Náš kamarád Rudra, nepálský novinář, který s námi dvě rodiny živoucích bohyň navštívil, k tomu řekl: „Když jsem viděl Kumáří poprvé, věřil jsem, že je to bohyně. Když jsem ji viděl podruhé, říkal jsem si, že její božství je plodem kulturní tradice Nevárců. A teď ji vidím potřetí a už si zase nejsem jistý.“ ☯

FREE TIBET !?

1913 – 2013: 100 let od smlouvy o nezávislosti

Novoměstská radnice,
Karlovo náměstí 1, Praha 2

Výstava s doprovodnými
programy potrvá
od 6. března do 1. dubna 2013

Výstava ke 100. výročí smlouvy mezi Tibetem a Mongolskem o vzájemném uznání nezávislosti na Číně po rozpadu čínského císařství přiblíží historický, kulturní i politický vývoj Tibetu nejen v uplynulých sto letech. Snahou občanského sdružení Potala je ukázat důležité okamžiky dějin, příčiny a souvislosti, které utvářely osud Tibetu, a představit historické osobnosti, z nichž některé tyto děje aktivně ovlivňovaly a jiné byly obětí manipulace či zneužití.

Současná politická situace Tibetanů jako menšinového národa v rámci ČLR je kritická. Tibetané svůj nesouhlas a nespokojenost s tvrdým čínským přístupem a odmítáním jakékoliv diskuse vyjadřují nejen protesty a demonstracemi, ale také nejzazší formou protestu – sebeupálením. Od roku 2009 svůj život veřejně obětovalo v plamenech již více než 100 tibetských Janů Palachů, z nichž většina zemřela. Právě v době, kdy sami rekapitulujeme svoje osobní postoje a hledáme přesnější vyjádření, co pro český národ znamenal Palachův čin, zda měl smysl a co přinesl, se na Tibetské náhorní plošině odehrává zápas o přežití tibetského národa a jeho kultury. Jaké je poselství a jaké jsou požadavky Tibetanů? Chtějí autonomii či samostatnost? Proč je pro ně politická, sociální, kulturní, lidsko-právní a ekonomická situace v Tibetu neúnosná? A co si o tom myslí čínská vláda? Výstava se pokouší hledat odpověď na zmíněné otázky prostřednictvím argumentů a fakt.

V nástinu vývoje politicko-správního uspořádání Tibetu a pokusů o modernizaci země se návštěvníci seznámí s historickými okolnostmi, které Tibet zavlekly do sítě obchodních a mocenských zájmů koloniální Britské Indie, císařské Číny a carského Ruska. Jejich tzv. Velká hra (Great Game) skončila obsazením Tibetu čínskou armádou v 50. letech 20. století.

Bližší pozornost bude věnována vztahům Tibetu a Číny, jak ve starší době, tak zejména od doby vlády 13. dalajlamy a nástupu 14. dalajlamy přes příchod maoistických vojsk, období velkého skoku a Kulturní revoluce, ozbrojený odboj Tibetanů, odchod 14. dalajlamy do exilu a jeho působení na Západě až po současnou situaci v Tibetu i v exilu a krizi tibetsko-čínského dialogu.

5. Radeng rinpoche Thubtän Dzampal Ješe Gjalchän (1911?– 1947). Studoval v klášteře Sera, kde získal titul geše. V roce 1934 po smrti 13. dalajlamy jej Národní shromáždění jmenovalo regentem. V důsledku skandálních pověstí o vztahu s vdanou ženou a podezření na rozsáhlou korupci byl Radeng v roce 1941 donucen opustit svůj úřad a stáhnout se do ústraní. Když se chtěl roku 1947 znovu chopit moci, byl pro podezření z intrik proti tibetské vládě a spojení s Čankajškovou nankingskou vládou uvězněn. Zemřel za podivných okolností ve vězení v lhaské Potále. • Foto LTWA

Na fotografii je malý Lhamo Döndub, budoucí 14. dalajlama, v náručí své matky Dekji Chering a v doprovodu otce Chökjong Cheringa a svého staršího bratra Gjallo Dönduba. • Foto LTWA

Ve snaze zabránit expanzi ruských a čínských zájmů v Tibetu byla v roce 1904 z Britské Indie vyslána vojenská expedice pod vedením Sira Francise Younghusbanda, jejímž cílem bylo proniknout do Lhasy a vynutit si na tibetské vládě podepsání obchodní dohody. Fotografie zachycuje britské vojsko na pochodu k městu a pevnosti Gjance ve středním Tibetu, kdy již mělo za sebou první vítězný bojový střet se špatně vyzbrojenými tibetskými obránci. • Foto LTWA

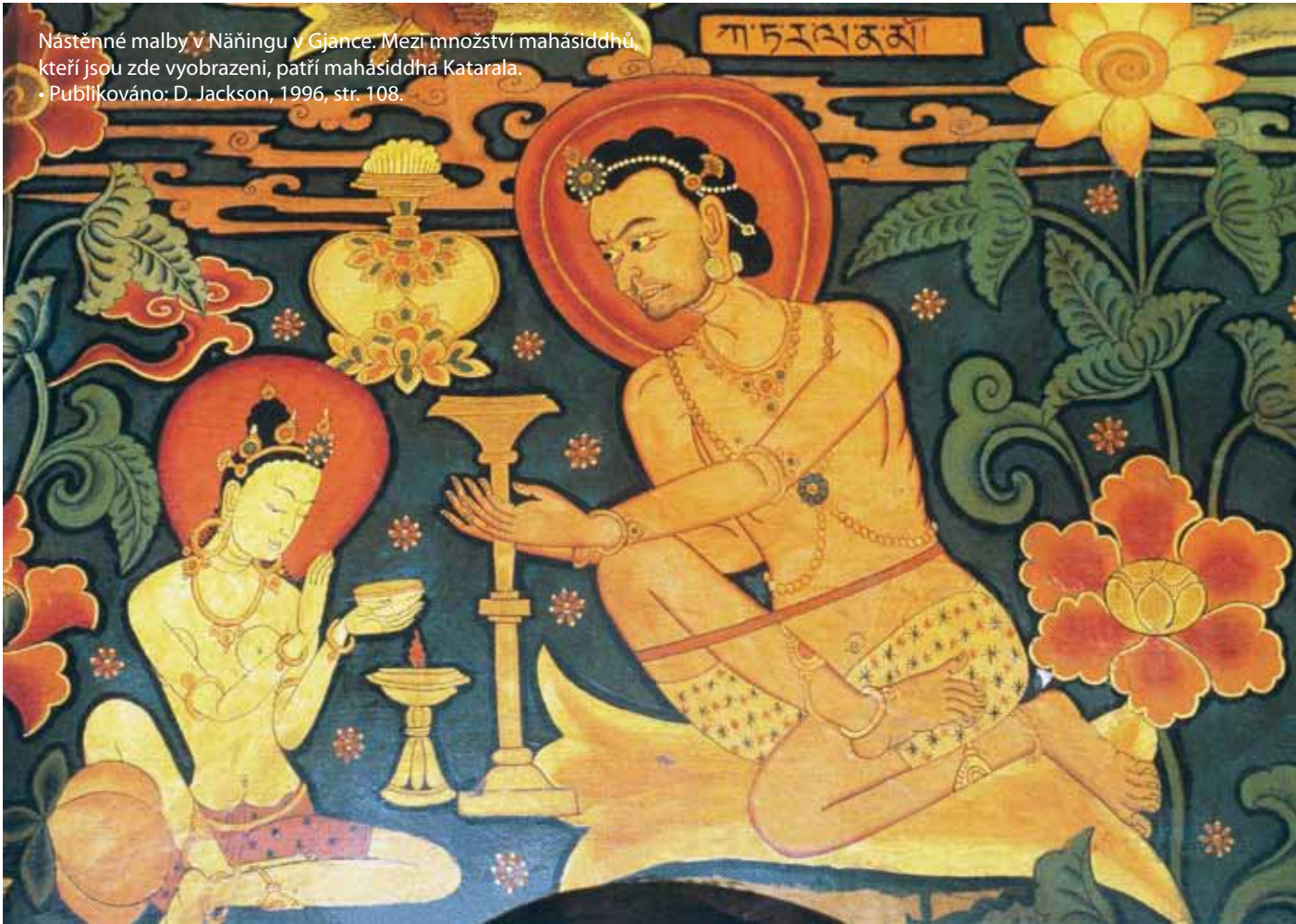
13. dalajlama (vpravo) Thubtän Gjamccho se Sirem Charlesem Alfredem Bellem (vlevo) a sikkimským mahárádžou Dodub Namgalem v Kalkatě roku 1910. V době, kdy zeslábla moc čínského císařství a jednotliví generálové podnikali na vlastní pěst loupeživé výpady do Tibetu, byl 13. dalajlama nucen uchýlit se pod britskou ochranu do Sikkimu. Po dobu dvouletého pobytu v exilu byl v úzkém kontaktu s Charlesem Bellem, který zastával funkci politického úředníka pro Sikkim, Bhútán a Tibet a v letech 1913–1914 se účastnil britsko-čínsko-tibetské konference v Simle, která dala vznik tzv. simelské dohodě. • Foto LTWA

Vedle bohatého dokumentačního materiálu, textů smluv a listin či dobových map jsou těžištěm výstavy unikátní historické fotografie z archivů tibetských exilových institucí, ale i trojrozměrné exponáty, například sbírka historických tibetských mincí a bankovek.

Expozice rovněž přibližuje témata, v nichž se veřejnost i média občas ztrácejí – instituci dalajlamů, vztah náboženství a světské moci v Tibetu, roli regentů, *ambanů* a převtělenců, vztah dalajlamů a pančhenlamů, exilovou vládu a exilové instituce. Část výstavy je věnována vztahu našich zemí a Tibetu – od počátku poznávání až po návštěvy 14. dalajlamy v České republice.

Doprovodný program k výstavě nabídne sérii přednášek a besed s hosty, promítání dokumentárních filmů, hudební a literární večery, komentované prohlídky; pro školy nebo skupiny je možné objednat program podle požadavků.

Zuzana Ondomišiová

Nástěnné malby v Nāñingu v Gjance. Mezi množství mahásiddhů, kteří jsou zde vyobrazeni, patří mahásiddha Katarala. • Publikováno: D. Jackson, 1996, str. 108.

Lenka Gyaltso

Vznik tibetského malířského stylu

Počáteční vývoj tibetského buddhistického malířství se dá rozdělit do dvou fází: představení zahraničního, hlavně indického, stylu a pozdější vytvoření typicky tibetského stylu, který postupně vstřebal více čínských prvků.

V 15. století byli tibetští umělci v Ů (*dbus*) a Cangu (*gtsang*) ovlivnění převážně prací névárských umělců z údolí kolem Káthmándú (styl *balri* /*bal ris*/), kteří po roce 1200 následovali indický buddhistický styl malby. Známí tibetští umělci z 12. až počátku 15. století byli většinou buddhistickými mistry, neboť studium náboženského umění patřilo mezi pět základních znalostí pěstovaných v klášterech.

V tibetském umění přetrvával po staletí kašmírský a indický vliv. V Ů-Cangu se však podle některých vědců objevily i prvky středoasijské (například v klášterech Jemar a Näsar).

Od poloviny 13. do poloviny 14. století byl ve středním Tibetu patrný vliv čínských forem. Patřila k nim stylizovaná skaliska v krajině a začaly se také používat mraky jako dekorativní motiv v pozadí. Odráželo to rozšíření névársko-juanského dvorského stylu v Tibetu. Na většině maleb z poloviny nebo konce 14. století v Ů-Cangu byly však čínské prvky podřízené dominantnímu stylu *balri*.

V historii tibetského malířství mají výjimečně postavení postavy prvních známých malířů, kteří vytvořili vlastní styl a zásadně ovlivnili vývoj tibetského umění. Mistr Čheu (*bye ’u*) neměl výrazné následovníky, zato Mänla Döndub (*smän bla don grub*) a Khjence (*mkhyen brtse*) našli řadu žáků a pokračovatelů v dalších staletích. Vedle stylu *mänri* (*smän ri*) a *khjenri* (*mkhyen ris*), které nebyly spjaty výhradně s jednou buddhistickou školou, je dalším výrazným stylem *gardi* (*sgar bris*) či *karma gardi* (*karma sgar bris*), který vznikl v druhé polovině 16. století v táboře karmapů.

První díla v tibetském stylu

Zrod tibetského stylu (*böri* /*bod ris*/) spadá do 15. století. Giuseppe Tucci jej datuje již do 30. let, ale většina tibetských a západních vědců až do poloviny 15. století. Nástěnné malby ze 30. let 15. století, které v Gjance studoval G. Tucci, značí zrod tibetského národního stylu, v němž se ještě nesloučily čínské a névárské vlivy. Podle tibetských badatelů vznikl tibetský styl až v období tvorby malířů Khjenceho a Mänla Dönduba, kteří byli činní v 50. a 60. letech 15. století.

Mistr Čheu

Mistr Čheu (Malý ptáček) byl jedním z nejvýznamnějších tibetských malířů. Není o něm však známo mnoho historicky podložených zpráv. Narodil se na jihu středního Tibetu a působil v Cangu ve 2. čtvrtině 15. století. Jeho práce souvisí se stúpami v Cangu.

Nejstarší známý pramen o Čheuovi pochází od desi Sanggjä Gjam-ccha (*sde srid sangs rgyas rgya mtsho*) z roku 1688 (*ba ’i du rya g.ya ’sel*). Jméno Malý ptáček dostal prý kvůli svému zvyku potulovat se při hledání výjimečných uměleckých děl po širokém okolí. Získal titul tulku Čheu, který byl od 15. do 17. století používán pro umělce vynikajících schopností a pověsti. 5. dalajlama Lozang Gjamccho (*blo bzang rgya mtsho*, 1617–1682) ve své biografii píše, že v roce 1648 nechal vytvořit nástěnnou malbu v chrámu Kandžur v bílém paláci Potály. Jako předlohu vybral Čheuovo dílo. Tehdejší přední umělci ale nebyli zvyklí na tento styl, proto vytvořili nový, který se nepodobal ani Čheuovu, ani tomu ze 17. století.

Čheu byl prý jedním z prvních malířů, který je zmiňován v historických pramenech jako profesionální umělec, ne jako buddhistický mistr nebo umělec podporovaný buddhistickým učitelem. Jeho přínosem bylo zjemnění staršího stylu, který byl pod silným névárským vlivem. Podle Žagabpy byla Čheuova díla dochována v západním Cangu (Latölho a Čhang) nebo na východní hranici Ngari.

Mänthangpa Mänla Döndub

Specifický tibetský styl se rozvíjel v další generaci, kolem roku 1450. Nejslavnějším a nejvlivnějším umělcem té doby byl Mänthangpa Mänla Döndub (obr. 1). O jeho životě se dochovalo jen málo informací. Narodil se v okrese Mänthang v severním Lhodagu pravděpodobně ve 20. nebo 30. letech 15. století a proslavil se jako Mänthang čenpo (Velký mistr z Mänthangu) či Mänthangpa (Člověk z Mänthangu). Jeho narození se prý časově shodovalo s objevením cenného naleziště přírodní rumělky v Lhodagu. Byl výborným studentem, odešel od manželky a raději se toulal. U Jardog Taglungu (severozápadně od Lhodagu) náhodou našel pouzdro na štetce a malířské manuály. Od té doby se začal intenzivně zajímat o malířství. Poté cestoval po Cangu, do center jako byla Sakja, a hledal zkušeného malířského mistra. Podle tradičních zá-

 Portrét malíře Mänla Dönduba. Kresbu vytvořil současný tibetský malíř Päma Rindzin podle vzoru svého učitele, který maloval ve stylu *mänri*. • Publikováno: D. Jackson, 1996, str. 102.

znamů našel Dopa Taši Gjalpa, který byl jedním z nejnadanějších malířů té doby. Mänla Döndub se nejdříve učil stylu, který byl pravděpodobně podobný tomu, v němž byly vystavěny stúpy v Cangu, například v Gjance, ve 30. a 40. letech 15. století. Poté vytvořil vlastní kombinaci stylů, která se začala nazývat *mänri* či malířský styl *män* (*mänthangpa*). Jeho největší stylistickou inovací bylo zakomponování více prvků čínských krajinomalby do pozadí, neboli zjednodušené zelenomodré krajiny. Opustil převládající červené či červeno-oranžové a modré pozadí s bohatým dekorem oblíbeným u névárských umělců a malířů stylu *balri*.

Podle tradice se Mänla Döndub setkal s čínským svitkem (*si thang*) *Zobrazení Buddhových skutků ve velkém čínském stylu (gjad-zä čhenpo)*. Rozpomněl se, že to byl v minulém životě on sám, kdo jej namaloval. Od té doby se prý ještě více přikláněl k čínskému stylu. ►►

malíř	datece	charakteristika
Čheu	činný ve 2. čtvrtině 15. století	první tibetský profesionální malíř
Mänla Döndub (Mänthangpa)	narozen zřejmě ve 20. nebo 30. letech 15. století	tvůrce stylu <i>mänri</i>
Khjence	narozen zřejmě ve 20. nebo 30. letech 15. století	tvůrce stylu <i>khjenri</i>
Namkha Taši (<i>nam mkha’ bkra shis</i>)	narozen zřejmě v 50. nebo 60. letech 16. století	zakladatel stylu <i>gardi</i>

Mänla Döndub pravděpodobně studoval a kopíroval některá raná díla čínské buddhistické malby. Tento styl byl později popsán jako tradice *dän* (*dänlug*, *ldan*, *ldan lugs*) zřejmě proto, že se tradice *mänri* rozvíjela v následujícím období v oblasti Dänma v Khamu (severovýchodně od Derge).

Mänla Döndub se věnoval i různým „národním“ stylům své doby. Jeho učitelé byli většinou spojeni s Näningem (*snas rnying*) v Gjance (obr. 2), kam se mladý Mändöndub vypravil. Gjance zažívalo největší rozkvět za vlády prince Rabtän Kunzangphaga (*rab brtan kun bzang ’phags*, vládl v letech 1412–1442). Panovníci Gjance v té době konkurovali vládcům Tibetu z rodu Phamodupa (*phag mo gru pa*), kteří sídlili v jižním Ů.

Na požádání svých studentů prý Mänla Döndub napsal pojednání o ikonometrické teorii a praxi, které je založeno na pasážích o proporcích náboženských postav z tanter a jejich komentářích. Tato kniha se stala klasickým pojednáním o tibetské ikonometrii. V proporcích postav zachovával Mänla Döndub věrnost dřívější indo-tibetské tradici. Svým žákům prý předal systém ikonometrie, kterou formuloval mistr Butön Rinčhendub na základě kanonických spisů.

V tradičních pramenech se přesná doba a místo vzniku Mänla Döndubových děl neuvádějí. Desi Sanggjä Gjamecho uvádí Mänla Dönduba jako současníka Gedündubpova (*dge ’dun grub pa*, 1. dalajlama, 1391-1474). Gedündubpa měl prý jednou sen, že se druhý den objeví emanace Maňdžuśrího. Nato přijel Mänla Döndub, který byl s tímto bódhisattvou identifikován. Gedündubpa se stal jedním z hlavních Mänla Döndubových patronů.

Mänla Döndubových maleb si cenili náboženští mistři jeho doby i dalších generací. Mnoho děl z konce 15. a počátku 16. století, tj. ve

Nástěnné malby v Kjedorkhangu v Gongkaru. Jedním z buddhistických ochránců vyvedených na chrámových zdech v jasných barvách je Jamántaka, hrozivé božstvo s buvolí hlavou.
• Publikováno: D. Jackson, 1996, str. 147.

Mänla Döndub, 15. století, detail z nástěnné malby z Gongkaru, 15. století, v Kjedorkhangu, Khamu, Tibet.

starém stylu *mänri*, se nacházelo v Bhútánu, ale zřejmě shořelo při požárech v klášterech. Další díla podlehla ničení během Kulturní revoluce.

Mänla Döndubův styl se rozvíjel v následujících generacích umělců. Zásahu na tom měli i jeho syn Džamčhangpa (*’jam dbyangs pa*) a synovec Žiwa Ö (*zhi ba ’od*), kteří byli jeho hlavními žáky.

Khjence z Gongkaru a jeho tradice

V 15. století působil mistr Khjence (Khjence čenmo), jemuž se připisuje vytvoření prvního samostatného tibetského stylu. Zdá se, že Khjence a Mänla Döndub byli současníky. Podle desi Sanggjä Gjamecha studovali oba umělci pod vedením mistra Dopa Taši Gjalpa.

Khjence pocházel z Gongkar Gangtö v okrese Lhokha jižně od Lhasy. Proslavil se malbami v oblasti kolem kláštera Gongkar Dordžedän (*gong dkar rdo rje gdan*, /obr. 3/) v letech 1464–1465, které provedl pod vedením zakladatele kláštera Gongkar, sakjapovského mistra Dordže Dänpa Künga Namgjala (*rdo rje gdan pa kun dga’ rnam rgyal*, 1432–1496). Až do 60. let 20. století se zachovalo mnoho jeho nástěnných maleb, poté byla většina přetřena vápnem či jinak zničena za Kulturní revoluce. Khjence maloval i zvláštní *thangky* pro svého patrona Gongkar Dordže Dänpu. Vypráví se, že jednou v noci měl lama při meditaci vizi ochranného božstva Mahákály Gurgji Gönpa. Bezprostředně poté si udělal kresbu tohoto božstva a následujícího rána náčrtek předal Khjencemu, aby obraz dokončil a doplnil barvami.

Styl vytvořený malířem Khjencem byl nazván *khjenri*. Tato tradice do sebe prý vstřebala určité čínské vlivy, ale v menší míře než styl *mänri*. Odlišnost stylu *khjenri* od *mänri* podle popisu 13. karmapy spočívá v tom, že používá silnější barvy a vyniká v zobrazení tantrických božstev. Styl *khjenri* byl spojován se školou sakjapa díky blízkému vztahu Khjenceho a Gongkar Dordže Dänpy, ale Khjence maloval nástěnné malby a *thangky* pro patrony různých škol, stejně jako umělci, kteří pokračovali v jeho stylu. Khjence se proslavil i jako výjimečný sochař. Jeho soch si cenili nejen sakjapovští mistři, ale staly se vzorem i pro další generace.

V 17. století někteří patroni zadávali malbu mandal a hrozivých božstev ve stylu *khjenri*. Například 5. dalajlama praktikoval mnoho sakjapovských tantrických obřadů, z nichž řada měla spojitost s tradicí Gongkar Dordže Dänpy.

Dnes jsou malby dochované ve stylu *khjenri* poměrně vzácné. Záznamy o stylu *khjenri* jako o živé tradici pocházejí většinou ze 17. století. Malíři tvořící ve stylu *khjenri* i velcí mistři stylu *mänri* se podíleli důležitou měrou na projektech sponzorovaných 5. dalajlamou a později desi Sanggjä Gjamechem. Podle 5. dalajlamy byl Mänla Döndub mistrem laskavých a Khjence mistrem hrozivých božstev a mandal, proto bylo potřeba, aby obě tyto tradice nezanikly. ☼

Text vznikl na základě knihy Davida Jacksona *A History of Tibetan Painting. The Great Tibetan Painters and Their Tradition*.
Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1996. Str. 69–142.

Özer (známá spíše pod anglickým přepisem svého jména jako Woesser), celým jménem Cchering Özer (*tshe ring od zer*; Tsering Woesser), je v současnosti jednou z nejvýraznějších postav disentu v Číně a řadí se ke skupině nejhlasitější se ozývajících protibetských aktivistů na internetu. Mimo jiné na svém činsky psaném blogu a také prostřednictvím *Twitteru* podává často nejrychlejší a nejspolehlivější informace o dění a bezpráví v Tibetu, včetně případů sebeupálení, k nimž zaznamenává osobní údaje a uchovává fotografie všech upálených, o nichž vede podrobnou statistiku. Vyjadřuje se však také k jiným tématům, zejména týkajícím se čínské politiky a dění v Tibetu. V neposlední řadě je spisovatelkou a básničkou. Patří ke generaci Tibeťanů, kteří vyrůstali v Tibetu za Kulturní revoluce a měli jen velmi omezené možnosti vzdělání v tibetštině. Proto Özer píše a publikuje čínsky, a i když mluví i tibetsky, dobře psát se nikdy nenaučila. Jejím manželem je čínský spisovatel, disident a nesmlouvavý kritik čínského režimu a komunismu Wang Li-siung (Wang Lixiong).

Özer se narodila roku 1966 ve Lhase, na prahu čínské Kulturní revoluce. Její otec, po otci etnický Číňan, po matce Tibeťan, byl vysokým důstojníkem čínské Lidově osvobozenecké armády, původem z Derge v Khamu. Její matka pocházela z aristokratického rodu ze Žikace. V útlém dětství se její rodina přestěhovala zpět do oblasti Khamu, do tibetské autonomní prefektury Kardze v provincii S’-čchuan. Základní vzdělání získala v čínštině a pokračovala studiem čínské literatury na Jihozápadním institutu menšinových národností v Čcheng-tu, který absolvovala v roce 1988. Özer tak vyrůstala v převážně čínském prostředí a v osobních dokumentech měla zapsané své oficiální čínské jméno Čcheng Wensa. Po škole nastoupila jako novinářka v Darcendu v Khamu a roku 1990 se přestěhovala zpět do Lhasy, kde začala pracovat v redakci prvního literárního měsíčníku vycházejícího v Tibetu v čínském jazyce *Literatura z Tibetu* (literární časopis tištěný v tibetštině *Tibetská literatura a umění /Böki comrig gjucal, bod kyi rtsom rig sgyu rtsal/* začal vycházet na počátku 80. let minulého století, zhruba o rok později). V 80. letech byla *Literatura z Tibetu* významným periodikem, které publikovalo literární díla tibetských autorů psaná v čínštině a výraznou měrou se tak podílelo na vzniku moderní tibetské literatury, jelikož činsky psaná díla ovlivňovala i mladé spisovatele, kteří v té době začínali psát tibetsky. V 90. letech význam časopisu slábl, především kvůli nárůstu počtu literárních děl psaných v tibetštině. Roku 1999 vydala Özer pod čínským jménem Wej-se svou první sbírku poezie v čínštině, nazvanou *Tibet tam nahoře*. Poté jí bylo umožněno studovat literární tvorbu na prestižní čínské Lu Sünově literární akademii. V roce 2003 publikovala v kantonském liberálním nakladatelství Chua-čcheng sbírku esejí *Zápisky z Tibetu*, v níž prostřednictvím zápisků z cest a setkávání s lidmi v různých částech Tibetu zachycuje tragédii Tibeťanů po více než čtyřiceti letech čínské okupace. Tuto knihu shledaly čínské úřady krátce po jejím vydání politicky nepřipustnou, výtisky byly staženy z oběhu a kniha byla zakázána. Özer se odmítla podrobit „převýchově“ spojené se sebekritikou a přišla tak o místo v redakci *Literatury z Tibetu* i o členství ve Svazu spisovatelů a tím i o veškeré ekonomické a sociální jistoty. Přestěhovala se ze Lhasy do Pekingu, kde se krátce nato provdala za Wang Li-siunga.

V Pekingu se začala věnovat zejména publikování na internetu, začala se otevřeně angažovat v mediálních kampaních za svobodu Tibetu a stala se jedním z nejostřejších kritiků čínské vlády. Přes časté problémy s policií a úřady publikovala na několika blozích, zpočátku na čínských, a po jejich zákazu v roce 2006 na zahraničních serverech (nejznámější se jmenoval *Purpurová mapa*). Během velkých demonstrací v Tibetu v březnu roku 2008 byly její blogy jedním z mála spolehlivých zdrojů informací o dění v Tibetu pro zahraniční novináře, kteří měli vstup do Tibetu zakázaný. V té době byla Özer držena v domácím vězení, ale i přesto pokračovala s publikováním informací získaných přes

Özer

Özer v roce 2006, v době, kdy byla v ústavu pro „převýchovu“ v Pekingu.

přátele v Tibetu. Během těchto let také pracovala na dvou publikacích, které zaznamenávají svědectví Tibeťanů o průběhu a následcích Kulturní revoluce v Tibetu. V roce 2006 publikovala na Tchaj-wanu pod názvem *Smrt a zkáza* soubor fotografií pořízených svým otcem za Kulturní revoluce s vlastními komentáři. Krátce nato vyšly její záznamy osobních svědectví Tibeťanů o tragických osudech a čínském rabování tibetského kulturního dědictví pod názvem *Paměť Tibetu*.

V roce 2007 jí za to Norský svaz spisovatelů udělil Cenu za svobodu slova, čínské úřady však odmítly Özer vydat pas a nepovolily jí odcestovat do zahraničí, aby cenu převzala osobně. Kromě tohoto ocenění také již dvakrát získala Hellman-Hammettův grant udělovaný organizací Human Rights Watch pronásledovaným spisovatelům, byla oceněna cenou Nezávislého centra čínského PEN klubu a naposledy v roce 2011 získala holandské ocenění prince Clause. V současnosti publikuje na svém blogu nazvaném *Neviditelný Tibet* a překlady jejích blogů, ale i básní, se objevují na několika nezávislých zahraničních serverech a tibetských exilových zpravodajských a literárních webech. Její blogy se čas od času stávají terčem útoků hackerů, které jsou pravděpodobně dílem čínských tajných služeb či příznivců čínské vlády. Vyšlo už několik překladů jejích knih, zejména do angličtiny a francouzštiny. V češtině zatím publikovala Olga Lomová v roce 2005 v *Literárních novinách* překlad úvodu k jejím *Zápiskům z Tibetu* a jedna česká studentka momentálně pobývající v Amdu pracuje na překladu některých aktuálních blogů do češtiny. V tomto roce chystá český PEN klub ve spolupráci s Olgou Lomovou vydání sbírky básní Özer, přeložených částečně z angličtiny Janou Hradílkovou a částečně z čínštiny Olgou Lomovou. Jedná se převážně o básně zahrnuté v anglické sbírce *Tibet’s True Heart*, vydané nakladatelstvím Ragged Banner Press. ☼

Özer v roce 2006, v době, kdy byla v ústavu pro „převýchovu“ v Pekingu.

Čínský blok *Neviditelný Tibet*: http://woesser.middle-way.net/
Starý blog (v čínštině) *Purpurová mapa*: http://map.woesser.com/
Blog ve francouzštině: http://woesser.wordpress.com/
Anglické překlady některých blogů a básní: http://www.highpeakspureearth.com
Anglické překlady poezie: http://www.raggedbanner.com/
http://poetry.about.com/od/contemporarypoetsw/p/Tsering-Woesser.htm
České překlady vybraných blogů: http://neviditelný-tibet.blog.cz
Překlad v *Literárních novinách*: http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=799&rok=2005&cislo=13

^[1] Mongolská dynastie Jüan vládla v Číně v letech 1279–1368.

^[2] Jedná se o oblast sousedící s Bhútánem.

Vzpomínka na otlučeného Buddhu

Je to už dvacet dní, co jsem opustila Lhasu.
Ale stále před sebou vidím tu sošku Buddhy s omláčeným obličejem.
Stála jsem u stánku před uličním výborem na Thomzikhangu
a všimla jsem si ho už z dálky.
Šla jsem si na trh koupit *domu*,
ale při pohledu na něj mě náhlý smutek téměř srazil na kolena.
Nemohla jsem si pomoci a přišla k němu, tak zbitému, blíž.
Zdálo se mi, že je živý a v agonii se opírá o polici,
otlučený obličej, jedna ruka uražená, celá soška odlomená v pase.
Celý zmučený se tisknul k polici,
obklopený sojovou omáčkou, pastou z fazolí, salátovým dressingem a spoustou rolí toaletního papíru.
Všechno z Číny, která už dávno vnikla do našeho života.
Kolem krku mu visel náhrdelník, kdysi nádherný, vykládaný barevnými kameny,
a v náručí svíral mytickou bytost se lví hlavou a lidským tělem,
oba stáli na špičce rozlomeného *chörtemu*.
Ve které svatyni nebo v čím zbožném domě asi byly tyto věci kdysi vystaveny na oltáři?
Celý zmučený se tisknul k polici,
a i když byla jeho mysl jako klidná voda, ostrá bolest mě zasáhla až do morku kostí.
Dívala jsem se na něj a s žalem cítila, jako by se tu začínal odvíjet příběh,
odhalující minulost i přítomnost za ním skrytou.
A já, já jsem náhle věděla, že nás spojuje jakési tajemné předurčení,
jako tající sníh z vysokých hor zaplavil celou moji bytost.
Majitel stánku si oběma rukama objímal kolena a nadhodil:
„Kupte si ho, je to stará soška Buddhy, moc pěkný, že?“
„Od kdy je tak rozbitý?“ zeptala jsem se.
„Za Kulturní revoluce, nejspíš. Muselo to být za Kulturní revoluce.“ Vzhlédl ke mně.
„Kolik stojí?“ Chtěla jsem ho koupit, odnést ho domů,
ale ten obchodník z Ťiang-si nechtěl jít pod tři tisíce.
Jen s přemáháním a lítostí a s mnoha vzpomínkami jsem opustila toho rozbitého Buddhu, z nějž číselá bolest.
Udělala jsem si jen několik snímků,
a když se mi zasteskne, můžu zapnout počítač a podívat se na něj.
Přátelé říkají, že to mohl být úplně nový Buddha, kterého tak otloukli,
aby vypadal cennější, a že tu Kulturní revoluci si prodavač vymyslel.
Možná je to tak. Ale bolest zůstává.
Píšu tyto řádky, abych zapomněla.

14. května 2007, Peking

Přeloženo z čínštiny z <http://www.raggedbanner.com/cBB.html>

Půvab mapy

Jsem hluboce přesvědčena, že mapy v sobě skrývají určité tajemné kouzlo, protože při pohledu na mapu mě vždy přepadne lehká závrať. Mapa je jako bludiště, jako klikatá pěšina s mnoha odbočkami, která nemá začátek ani konec. Vyberte si dva libovolné body a zkuste se dostat z jednoho místa do druhého. I kdyby je spojovala linie rovná jako pravítko, nemůžete se zbavit intenzivního pocitu, že bloudíte neznámými kraji. Já musím krotit svou představivost, protože nikdy nevím, jak je která hora ve skutečnosti vysoká. Třeba Gang Rinpoče, 6 656 metrů. Na mapě je vyznačena hnědožlutou barvou, ale co to ve skutečnosti znamená?

Mapa sama o sobě vytváří vysoce abstraktní svět, s velikou důmyslností v sobě skrývá život i celý běh života. Tu tmavší, tu světlejší barvy odhalují určité emocionální zabarvení, ony komplikované a subtilní city spojené s geografii bytí. První mapa nepochybně vzešla zpod rukou výjimečně talentovaného člověka, který jistě obýval výšiny dalece vzdálené lidské představivosti, a to mu umožnilo, aby z té výšky neobyčejně jasně zřel celou zemi a detailně ji zakreslil – mapa, či průzračný vhled ji asi stvořil?

Kdysi jsem viděla jednu mapu, která ve mně zanechala obzvlášť hluboký dojem. Byla to mapa Tibetu. Nebyla moc stará, byla barevně jednoduchá, jako kdyby ji někdo načrtnul obyčejným perem, ale poskytovala neobyčejně živý obraz oné jedinečné posvátné země buddhismu: byly na ní zachyceny zvedající se hřebeny vysokých hor, hluboká údolí, klikaté toky řek a mezi majestátnými horami a řekami purpurové tečky klášterů jako právě rozkvetlé květy; vypadalo to nádherně. Nejvíc přitahoval pozornost obraz Avalókitéšvary, umístěný v horní levé části, v oblasti srdce. Vznešený a přitom tak životný, nenechával nikoho na pochybách, že Tibet je zemí veliké lásky a slitování pod ochranou bódhisattvů. A Avalókitéšvara je přesně takový, jak se o něm vyjádřil jeden Tibeťan: „Lidé ho považují za tibetského pastýře, jehož stádem jsou všechny živoucí bytosti na celém světě. Tak jako pastýř vede své stádo bezpečně zpět do útulku, a dokud v něm nespočine i poslední ovečka, nedopřeje si oddechu.“

Z přísně geografického hlediska ta mapa neodpovídá standardu, ale kdo o ní může říct, že není krásná? Přinejmenším má schopnost rozzářit lidská srdce utopená v temnotě nebo šedi každodennosti, dovoluje lidem snít; ano, snění má neobyčejnou schopnost překonávat hranice tištěné mapy a ve chvíli rozbřesku nebo soumraku dává spatřit zlatou září ohnivě rudého slunce, zbarvující celou zemi do zlatova. Jak úžasná schopnost! Tak například jistá rozlehlá pohraniční oblast, která se nazývá Ngari, leží daleko na západě, nebe tam visí nízko nad pustou krajinou ozářenou sluncem. Jak ráda bych zlehka přistála právě na tomto místě!

Když mi proto jeden můj přítel, s nímž jsem absolvovala buddhistickou pouť, navrhl, že by chtěl jet do Ngari něco natočit, okamžitě to znovu probudilo moji touhu, mnoho let dřímající v mém srdci, a já se hned vrhla do vyhledávání nejružnějších informací o Ngari, jeho geografii, kultuře a lidech. Postupně se z mapy začalo vynořovat plastické a živé Ngari. Čas bez ustání ubíhá a spolu s ním se mění i prostor, ale Ngari, které jsem spatřila, se nacházelo ve viru, kde se čas protínal s prostorem. Jinými slovy, jako bych v jednom okamžiku byla svědkem toho, jak pozůstatky království Guge, dnes už v ruinách, s každým paprskem, jenž jemně vyzařuje magickou spleť barev, znovu povstávají z neutěšené pustiny, z oné prapodivné země připomínající měsíční krajinu, nepopsatelně velkolepé. Ožil i onen velký král, známý pod mnišským jménem jako Ješe Ö. Dobrovolně se vzdal zlata, kterým mohl být

vykoupen z nepřátelského zajetí jinověrců, a raději obětoval svůj život, jen aby se ve Sněžné zemi mohla svobodně šířit *dharma*. A já, nejsem snad to malé děcko, co pomáhá míchat barvy oněm zaníceným umělcům, kteří tu zdobí stěny pestrobarevnými freskami?

Jako omámená se v duchu toulám krajinou Ngari, kterou texty, ilustrace a fantazie přetvořily ve veliký živý obraz, a když ho mám téměř na dosah, přivaly těžkého jarního sněhu neproniknutelně uzavřou zdejší cesty. Je to opravdu nečekaný sníh, celou zimu nesněžilo a teprve teď, jako by ohlašovaly příchod léta, sněhové vločky víří a tančí podobné prachovému peří a nakonec nás donutí, abychom se zklamaní otočili a vyrazili jinam. Místa, která jsme si pro svou další cestu zvolili, jsou všechna nedaleko Lhasy, jako kdyby nám ten náhlý obrat počasí sebral další odvahu cestovat do vzdálenějších míst. Přece jen nemáme křídla supa, který se vznese do vzduchu a jedním mávnutím přeletí hory a řeky. Naše křídla byla už dávno přistřižena, zakrněla a zmizela. A ještě víc se nám nedostává vřelosti a odvahy dávných objevitelů, misionářů a poutníků, těch všech, kteří se spoléhali a spoléhají pouze na vlastní nohy, velbloudy, jaky a koně a odměřují své kroky v širé pustině navzdory nepřízni proměnlivého a nepostizitelného přírodního i společenského klimatu. Dnes jsme závislí na nejrůznějších dopravních prostředcích a jiných produktech modernizace a z jízdy krajinou na koni se stal jen jeden ze symbolů cestovatelské zkušenosti....

Ale pojďte se nejprve naplnění vzrušením ještě rychleji rozeběhnout po mapě. Objevitelé v nás se probouzejí právě při takovém cestování. A navíc, ve mně je stále i romantická duše zbožného poutníka. Nadšeně беру do ruky několik barevných fixek, zaměřuji se na okolí Lhasy a se starou buddhistickou knihou *Průvodce po poutních místech středního Tibetu* (Khjence Wangpo, *Ü-cang näjig, dbus gtsang gnas yig* – pozn. překl.) coby vodítkem se toulám mapami rozličných měřítek, každé jméno, každou značku, každý shluk čísel беру jako dalekohled nebo klíč, který mi otevírá cestu k vytouženému Tibetu, a všude přikresluji značky, maličkě jako mravence, označující ona posvátná místa. Není to snad přesně tak, jak píše autor knihy *Tibet: Od Marca Pola k Alexandře David-Néel* Michael Taylor: „Pokud tito lidé toužili mít mapy, nebylo to určitě proto, aby v nich hledali nějaké praktické ukazatele, ale spíše proto, aby nějakým způsobem završili své cestovatelské zápisky, plné barvitých emocí, jejichž text i obrazový materiál vyprávějí podivuhodné příběhy tohoto světa. Jejich skutečnou mapou byl pocit čiré radosti z nekonečnosti vesmíru lidské fantazie.“

A tak by to mělo být. Pro mě má mapa skrytý půvab, je obrazem krajiny a lidí, které jsem nemohla spatřit, zejména v případě Tibetu, země, kterou bych si tak přála za svou skutečnou vlast. Některé mapy jako by měly určitý duchovní přesah, jediný pohled na ně dá člověku mnohem víc než pohled na obyčejnou mapu. Dojem, který v člověku taková mapa vyvolá, je jako vzpomínka na něco posvátného a vznešeného, nepochybně taková mapa člověku poskytuje hluboký duševní prožitek, jako by sama byla nějakým posvátným předmětem. Ach, mapy, vzdušné zámky, jež lidi tolik vábí a přitahují!

Vzpomínám si, že před onou více než 5 000 kilometrů dlouhou poutí jsem o mapy nikdy neměla příliš zájem. Protože jsem v mapách neuměla číst, všechny ty různobarevné, různě dlouhé, klikaté a kulaté věci v mapě ve mně vždy vyvolávaly zmatek, až se mi to nakonec všechno v hlavě spletlo dohromady. Jakmile jsem nahlédla do mapy, měla jsem hned pocit, že jsem ztracená. Jsem rozhodně člověk, který má špatnou prostorovou orientaci.
►

Ale teď už je to jiné, začala jsem mít mapy ráda. Nejvíc mě baví vzít barevný fix a obtáhnout od počátku až do konce trasu, kterou jsem absolvovala, nebo kterou bych byla bývala ráda absolvovala. To není jen tak ledajaká čára! Každá reprezentuje vzpomínky nebo sny, každá – i když je kratinká – v sobě obsahuje lidský život a spoustu příběhů.

Nakonec jsem přece jen objevila radost, kterou může mapa člověku dát.

Když jsem potom o rok později jela do Ngari, můj *Atlas Tibetské autonomní oblasti* už byl úplně ohmataný a potrhaný. Na mapě – možná je můj pohled poněkud omezený, protože můj zájem se týká jen tibetských území – pak často láskyplným pohledem sleduji jednotlivé cesty a trasy. Zejména trasu oné pouti, která mě tak změnila. Přinejmenším mě naučila, jak číst v mapě. Například z Matö do Kjegunda – na auto-mapě provincie Čching-chaj v měřítku 1 : 8 000 000 je to nějakých šest sedm milimetrů, sotva půlka prstu, kdo by byl řekl, že je to ve skutečnosti téměř tři sta kilometrů? I když je to více méně po rovině, cestou leží vysoký průsmyk Tawo-la v masivu Bajan Kara, jehož nejvyšší bod dosahuje výšky 5 267 m n. m. To jsou však všechno pouhé geografické údaje, kdo tam sám nikdy nejel, nedokáže si to nikdy úplně představit. A Kjegundo je na celé té trase jediné sídlo, trčí na konci odbočky připomínající ocásek a jeho jméno připomíná hudbu rezonující povětřím, která se nese dál a dál, jako hlas trubek rozléhající se ze všech těch purpurových klášterů a prostupující celým našim životem.

A co je vlastně na mapě kromě všech těch míst? Nebo lépe řečeno, co se skrývá za mapou?

Třeba takové Matö, okresní město ležící v Tibetské autonomní prefektuře Golog v provincii Čching-chaj. Stejně jako jiná cize znějící jména s přídechem exotiky, i název Matö v člověku nejprve vyvolá romantické představy. Je to přesně tak, jak napsal autor *Hledání ztraceného času*: „Když člověk listuje jízdními řády, názvy některých stanic a nádraží podněcují lidskou představivost, člověk se zasní, co by se stalo, kdyby na takové stanici vystoupil za horkého odpoledne na vrcholu léta – omšelé zábradlí z jilmového dřeva a za ním se krčí nádražní budova, dřevo ve vlhkém a sychravém podnebí získalo světle hnědou barvu, vypadá to tu skoro jako na začátku zimy. Názvy takových nádraží pak člověka vábí svým zvláštním kouzlem.“

Platí to i pro mnoho tibetských místních názvů. A to nemluvím o ještě vzdálenějších místech. Sídla ležící v tzv. pohraničních oblastech obklopujících čínské území mají všechna jména, která člověku hned zní cize. Čím zapadlejší místo, tím zvláštnější má jméno. Jsou jako ve volné přírodě málokdy spatřená zvířata, některá jsou mazaná, jiná nezkontně divoká, některá se ozývají jen slaboučkým, sotva postřehnutelným pípnutím, a přesto jejich hlas dojme člověka k slzám. Všechna si dosud zachovala svou přirozenou inteligenci. Jsou spojena s minulostí, tedy, spojena minulostí, jsou to jen okamžiky příjemného tepla nebo naopak útrap uložené ve vzpomínkách.

Taková jména dávají místům jen místní, přímo tam narození lidé. Jako kdyby pojmenovávali své dítě, jsou to jména důvěrně blízká, představují určité spojení s božstvy a zahrnují v sobě krásné představy a touhy. Některá připomínají jména chlapecká, jiná dívčí, a žádné z těch jmen není špatné. Místní lidé si vždy vybírají ve vlastním jazyce slova, která hezky znějí a mají příznivý význam, některá dokonce skrývají nepostižitelný hluboký smysl, a některá jsou dokonce básnickými obrazy či symboly. Někdy stačí takové jméno jen slyšet, myšlenky se rozletí jako splašené a neubráníte se touze poznat takové místo na vlastní kůži. A tibetská jména mají navíc ještě jednu zvláštnost. Stejně jako Tibeťanům vždy dává jméno nějaký uctíváný a vzácný rinpoče, jako by i místní jména kolem sebe šířila jakousi zbožnou vůni. Voní po jačím másle, horském ječmenu a vonných tyčinkách a duše se v té vůni sama od sebe vznese a jako texty posvátné modlitby na praporecích *lungta* letí spolu s větrem, ne však tam, kam se jí zamane, nýbrž do náruče některého z bódhisattvů světových stran, již shlížejí z povětří a duši přijmou s potutelným úsměvem, stejně, jako by přijímali vlastní dítě, které se mnoho let toulalo povenku a nyní se navrácí zpět. City, které Tibeťané chovají ke své vlasti, jsou pro lidi odjinud často nepochopitelné. Je to proto, že Tibeťané žijí tak strašně, strašně vysoko. Copak se nefíká, že čím výš, tím větší zima? Ale kdyby to byla jen zima! Na tomhle místě se dokonce stěží dostává pro člověka životně důležitého kyslíku, vzduch je tu řídký jako pavučinka. Mnoho lidí takové jméno, co podněcuje lidskou fantazii a probouzí v lidech sny, pobláznilo natolik, že se tam rozeběhli, ale jakmile tam jednou byli, nejraději by odtud zase hned utekli, utekli co nejdál, nebo alespoň co nejrychleji opustili tohle místo, které jim působí fyzická muka a ničí zdraví. Vysoko položená místa mají svoji specifickou krásu, ale copak měsíc není také krásný? Je to ten druh krásy, který člověka mrazí až do morku kostí. I přesto si však Tibeťané jen velice málo stěžují na osud, který jim k pobytu přisoudil takové místo. Ba právě naopak, jsou neustále naplněni vděkem a radostí. Možná, že kdysi dávno by Tibeťané na osud žehrali, ale neodvážili se, protože cítili tu ohromnou sílu mezi nebem a zemí, sílu, která vycházela z bezpočtu božstev a duchů, ochránců i duchů zlých, kteří oplývali tvořivými nebo naopak ničivými schopnostmi, a lidé věděli, že je sledují a posuzují. Tato božstva a duchové ve skutečnosti tvoří spolu s lidmi jednu velkou rodinu, i oni jsou živé bytosti zmítané emocemi a touhami, jsou součástí tohoto světa, jen jejich pozice v té velké rodině je trochu významnější. A protože mají leckdy svoje vrtochy, lidé jim musí čas od času podstrojovat, obětovat a modlit se k nim, aby je potěšili, poskytli jim pocit zadostiučinění, a tím si zajistili jejich ochranu a přízeň. Ale stařešiny této velké rodiny, nebo, chcete-li, duchovními oporami, nejsou duchové ani božstva. Přibližně před tisíci a třemi sty lety se do této vysoko položené, chladné a rozlehlé země dostalo cosi beztvareho a přece věčného, zářivějšího než zářící paprsek, zlatějšího než zlato, sytějšího než jídlo, zkrátka klenot ze všech klenotů nejcennější, a v podobě velikého slitování to obdařilo všechny lidi i všechny živé bytosti v této zemi štěstím. Zdejší hory i řeky zůstaly stejné jako předtím, ale zcela se změnila podstata, charakter této země. To nejniternější, nejdůležitější, něco jako srdce této země, to se od základu změnilo. A tomu porozumí jen Tibeťané sami, pouze oni to cítí ve svých srdcích i myslích, pouze oni se díky tomu cítí navzájem spříznění, naplnění klidem a zářící pohodou.

Proto také je po tomto kusu země roztroušena spousta jmen, která podněcují lidskou představivost i ducha. Ať už se jedná o výtvary přírody nebo výtvary lidské, ať je to malý potůček či jediný stan, ať je to mohutné pohůří, jehož vrchol se dotýká mraků, nebo rozlehlý klášter; všechna tahle jména, všechna tahle Matö a jemu podobná – protože Matö se může jmenovat vlastně cokoli: Matö-ri (*ri*, hora), Matö-ču (*ču*, řeka), Matö-gönpa (*gönpa*, klášter), Matö-lingka (*lingka*, park), atd. – září v mapě jako hvězdy na nebi. Jak bychom mohli dopustit, aby

v dnešní době byla všechna tahle „Matö“ přehlížena? Najednou slyším, jak někdo ve voze říká: „Bože, představte si, že Matö leží ve výšce 4 772 metrů a průměrná roční teplota tu je 7,6 stupňů Celsia!“ Ty přesné údaje evidentně vyčetl v nějakém turistickém průvodci.

Když si připomenu svoji tehdejší poutí, na jejím skutečném počátku stála jediná myšlenka: Hledání Šambhaly.

Co to vůbec je Šambhala?

Ten název se původně vztahoval k buddhistické bájně říši, idylickému světu věčné radosti. Podle starých pověstí měla Šambhala ležet na tajemném místě severně od Indie, skrytá kdesi v zasněžených horách severního Tibetu. Rozlehlá rovina, obklopená vysokými horskými štíty, ve tvaru lotosového květu s osmi okvětními plátky, ve středu každého z pomyslných okvětních plátků lotosu měla protékat řeka a uprostřed květu se tyčila vysoká hora coby pestík. Kolem dokola se pak rozkládala lidská sídla, dokonale uspořádaná, takže celé království připomínalo pravidelně složenou krásnou mandalu. V pověstech se dále praví, že zde neexistovala chudoba ani utrpení a celá zem byla prodchnutá těžko představitelným pocitem štěstí a poklidu. Její král i všichni oddanými buddhisty a v souladu se zákonem *dharmy* pěstovali soucit a lásku k veškerým živým bytostem, otevírali svá srdce a dosahovali proto nejvyšší moudrosti. A proto je v posvátných textech tibetského buddhismu Šambhala považovaná za posvátnou „čistou zemi“ jednoho z ochranných božstev (*jidamů*) vadžrajánového buddhismu, Kálačakry.

„Čistá země“, nebo chcete-li, nebeské království či ráj, je jedním z abstraktních geografických pojmů buddhismu. A jak samo jméno napovídá, jedná se o zemi v duchovním smyslu čistou čili posvátnou. Pro věřící to není ani trochu abstraktní pojem, naopak, je to pojem velice konkrétní a přítomný, který skýtá nepředstavitelný potenciál. Takové „čisté země“ dokonce existují v našem světě, jsou přítomné v samé naší podstatě, ocitáme se v nich díky své oddanosti a modlitbám. Následovníci buddhismu si proto nic nepřejí víc než dostat se do „čisté země“, směřují k ní za života a ještě více k ní směřují po smrti, protože jen ten, kdo se znovuzrodí v posvátném království, může dosáhnout skutečného vysvobození.

Tibeťané „čistou zemi“ nazývají *žingkham* nebo *dewačän* a rozlišují tři typy těchto rajských království: nebeské, pozemské a tzv. „malé vesmíry“. V tibetském buddhismu, který zahrnuje hínajánu, mahájánu i vadžrajánu, představuje tzv. nebeská sféra svět tvořený mnohem jemnější substancí, díky čemuž lze prohlédnout skrze lidskou mysl a zkoumat ji. V posvátných textech stojí, že v nekonečném nebeském prostoru se nachází bezpočet rajských království různých buddhů a bódhisattvů, zhmotněných do podoby světla, květín, drahých kamenů a dalších věcí běžných v lidském světě. Mezi těmito ráji jsou i západní království Öpagmeho a Čampy, tedy Amitábhův „západní ráj“ a Maitréjova „radostná nebesa“ Tušita. A pak jsou některé takové „čisté země“, které se skrývají kdesi v našem lidském světě, například království bódhisattvy Maňđuśrího se prý nachází v čínské provincii Šan-si na hoře Wu-tchaj.

Co se týče Tibetu, země sevřeně horami a sněhem, je to takový „malý vesmír“ sám o sobě, samovzniklá „čistá země“. Vznosný a jako klenot zářící palác Potála, to je vlastně další z „čistých zemí“ bódhisattvy Avalókitéšvary, sídlo dalajlamů. Kromě toho je to také velická stúpa schraňující posvátné ostatky a zároveň trojrozměrná mandala, příbytek lamů a vysokých adeptů buddhismu i jejich niterný svět – díky pročištěnému niternému vhledu zde mohou vytvořit a vizualizovat jakýkoli tvar, tělo nebo krajinu. Taková posvátná místa se pro věřící stávají „čistými zeměmi“, kde se ocitají blíže ke konečnému vysvobození. V Tibetu, kde se buddhismus šíří již více než 1 700 let, lidé věří, že jejich země je na celém pozemském světě nejbliže skutečné „čisté zemi“. V moderní době lidé na Tibet pohlížejí jako na poslední kus „čisté země“, který zbyl ze západního ráje. ►►

Šambhala je tak „čistou zemí“ uprostřed „čisté země“.

Na tibetských *thangkách* a nástěnných malbách je Šambhala čas-to zobrazovaná jako čistě dvojrozměrný prostor, barevný a vznešený, ztvárněný pomocí jemné kresby ve velmi složitém a důmyslném provedení. Je to svět tvořený malými i velkými stavbami zvláštního stylu s pravidelnou strukturou, pravidelně rozmístěnými v mystických krajinách připomínajících velké mraky, obklopených vzdálenými horami podivných tvarů. Je to svět *dharmy*, v němž sídlí buddhové a bódhisat-tvové, překrásný a dokonalý; pro lidi je tento svět rajskou zahradou naplněnou ovzduším hojnosti a přízně, kde dochází naplnění idea jednoty člověka a nebes a kde se poutník zaposlouchá do barvitých vyprávění, jež mu zprostředkují hluboké poznání buddhismu.

Kdysi jsem takovou Šambhalu zahlédla na zdi jednoho starého chrámu kdesi v Amdu. I když byla malba poničená a místy se odlupo-vala, stále byla velice působivá. To, co mě na té malbě nejvíc uchvátilo, byla scéna boje o Šambhalu popsaného v posvátných textech, zachyce-ná v pravém spodním rohu. Armáda spravedlivých v rytířském brnění byla vyzbrojená zbraněmi, které připomínaly moderní pušky a kulo-mety. Jenže to, co vystřeľovalo z hlavní, nebyl střelný prach, ale květy – pučící, barevně, nádherné květy! – taková je fantazie Tibetanů!

Ale kde se tedy Šambhala – nepočítáme-li ony vysoce idealizované malby a popisy v některých textech – vlastně nachází?

Významní tibetští učitelé s určitostí tvrdí, že existuje, opravdu existuje, ale není postižitelná žádným z lidských smyslů. To evidentně zna-mená, že je nezachytitelná prostředky poznání, které nám ke zkoumání jevů vnějšího světa poskytuje fyzika nebo matematika. I když se mezi sanskrtskými i tibetskými posvátnými texty nachází mnoho různých průvodců a dalších textů, které popisují cestu do Šambhaly, zaměřují se všechny hlavně na osobu poutníka, který musí překročit nespočet vy-sokých hor a hlubokých srázů, překonat nespočet hlubokých řek, projít nekonečnými pustinami, ale hlavně se musí opírat o pomoc ochran-ných božstev a ovládat umění „vzdušné chůze“, aby porazil demony a zlé duchy, kteří na něj cestou číhají. Kromě toho musí takový poutník vykonávat složitá duchovní cvičení, musí dosáhnout určitého stupně poznání a být obdařen bódhisattvovským soucitem, aby vůbec mohl překročit hranice posvátné Šambhaly. Někteří lidé se domnívají, že se tyto popisy týkají lidské duše. To by pak znamenalo, že každý člověk má Šambhalu v sobě. Tak jako každý člověk, a dokonce každá živoucí bytost, v sobě má buddhovskou přirozenost, kterou pouze v koloběhu bezpočtu zrození jevy vnějšího světa a vlastní ego překryly natolik sil-nou vrstvou prachu, že je těžké ji objevit. To je samozřejmě důležité, ba zcela klíčové poznání. Přesto se zdá, že pouze o tom to není.

V Tibetu se vypráví takováto pověst: V 19. století žili na východě Tibetu tři velcí rinpočheové: Džamgön Kongtul, Džamjang Khjence Wangpo a Ogiän Čhögjur Dečhen Lingpa. Jednou spolu závodili v jíz-dě na koni. Džamgön Kongtul zůstal pozadu a rozbřečel se jako malé děcko. A protože z těch tří byl on nejstarší, lidé, kteří to viděli, se po-divili: takový vznešený lama, jakpak se může rozbřečet jen proto, že prohrál závod na koni? Ale nikdo nevěděl, jak to ve skutečnosti bylo. Ti tři totiž závodili o to, kdo se jako první dostane do nebeského ráje Guru Rinpočheho, na Zangto palri, neboli Měděnou horu. Nakonec se stalo to, co předznamenal závod. Džamgön Kongtul z těch tří zesnul jako poslední. Je zřejmé, že tito vysocí adeпти buddhismu dávno pochopili povahu života a smrti, ba dokonce byli díky přísným cvičením schopni prohlédnout a za životem i smrtí spatřit „čistou zemi“, kterou obyčejní lidé spatřit nedokážou. „Čistá zem“, ať už kterákoli z výše jmenova-ných tří typů, pro ně vůbec nebyla něčím cizím a vzdáleným. Jinými slovy, pouze poctivým cvičením a dosažením určitého stupně osvícení lze nakonec opravdu pochopit existenci „čisté země“.

Nicméně naprostá většina lidí věří v existenci „čisté země“ jen na základě pověstí. Lépe než tvrdit, že věří v existenci „čisté země“, je

říci, že si přejí věřit, že „čistá země“ opravdu existuje. Ve skutečnosti symbol Šambhaly a jiných „čistých zemí“ všech tří typů díky všem těm krásným a tajuplným pověstem rozptyluje dým lidského světa, odstra-ňuje tužby a vábí k sobě lidi, kteří prahnou po vysvobození z utrpení života a smrti. Lidská srdce jsou podněcována bezpočtem překrásných pověstí a někteří pak vykročí na cestu hledání. Je to cesta dlouhá a kli-katá, zpočátku se zdá, že má nějaký konkrétní tvar, ale čím dále člověk jde, tím víc tvar ztrácí, až se nakonec propadne do tajemné beztvarosti; z vnějšího světa postupně proniká do nitra, až nakonec vede hluboko do lidské duše – není toto snad něco, co patří k jiné dimenzi?

Je přirozené, že existuje spousta různých map, protože je také spousta odvětví zeměpisu. Máme zeměpisné mapy fyzické, historické, kulturní nebo politické. A existuje také náboženský zeměpis. Nábožen-ský zeměpis mám ráda. V náboženském zeměpisu získávají hory i řeky zcela nový význam, samozřejmě posvátný význam, tak zázračný, že jej lze těžko popsat.

Například o hoře Gang Rinpoče na jihu Ngari švýcarský cestova-tel Morris prohlásil: „Pro ateisty není Kailás ničím víc, než 6 713 metrů vysokým horským masivem tvořeným vrstvami slepence. Ale v očích věřících je Kailás coby předmět uctívání horou hor, za níž jsou poutníci ochotni podstoupit cestu dlouhou tisíce kilometrů, aby našli svou po-svátnou zemi v duchovním a zároveň i v pozemském světě.“

Dále píše: „Kdo chce pochopit všechny skryté významy Kailásu a neobyčejnou atmosféru, kterou vyzařuje, musí se zabývat nejen jeho geologickým složením a geografickými rysy, ale také faktory kulturní-mi a historickými, a vůbec nejdůležitější je přistupovat k němu z pohle-du poutníka. Abychom toto dokázali, musíme odvrhnout svůj osobní úzký a omezený pohled na svět [...].“

Proto na sebe Morris vzal útrapy poutníka, a když nakonec stanul na úpatí Gang Rinpoče, pozvedl hlavu a jeho srdce opanoval neovla-datelný, hluboce duchovní pocit: „Teprve když Kailás, onu mandalu vytvořenou vesmírem, nebesy a zemí, vznešenou a majestátní, spatříte na vlastní oči, pochopíte opravdovost existence přírodních sil. Je to při-rozená mandala, jak pravil Buddha: „Není to něco, co bychom my mohli spatřit naším prostým zrakem, je to duchovní pól.“

Naštěstí jsem také nakonec měla možnost onen Kailás, vlastně Gang Rinpoče, spatřit. V létě roku 1998 se naskytla příležitost, jako kdyby spadla z čistého nebe, a já si konečně splnila svůj sen a jela do Ngari. Ngari na mě opravdu zapůsobilo tak, že těžko hledám slova, kterými to popsát. Ngari s horou Gang Rinpoče jako svým symbolem je místo, kde se prolíná čas a prostor do jiné dimenze, je důležitým stupněm na nebeském žebříku, pro lidské oči neviditelném. I když mi tato příležitost spadla do klína ze samého nebe, Ngari a samotný Gang Rinpoče nikdy nezevšední a nesestoupí z pomyslných nebes do tohoto světa, ale zároveň se tam člověk cítí jako tažný pták vracející se domů. Myslím, že o svých dojmech z Ngari bych byla schopná začít mluvit teprve, až bych tam jela podruhé nebo potřetí. Ale teď, nebo alespoň v tomto konkrétním okamžiku, cítím jen jedno: „V Ngari je všechno možné – náhle nebo postupně zmizet, znovu ožít nebo se zázračně pře-měnit.“ To je věta, kterou jsem napsala, když jsem odjížděla z rozvalin Guge, do tisíciletých nánosů prachu na zemi kusem rozlomené tabulky *cchaccha* (ještě na ní byl patrný otisk štíhlého prstu, kdoví, jestli patřil Dolmě nebo nějaké *dákiní*).

Ngari a Lhasa, září 1998

Úryvek z knihy *Zápisky z Tibetu (Xizang biji)*. Guangzhou: Huacheng chubanshe, 2003. Přeloženo z čínštiny.

Vybrala, uspořádala a přeložila Kamila Hladíková.

Ilustrace Markéta Linková

Vlastenecká výchova v Tibetu

Vlastenecká výchova je ohromný a dlouhodobý pro-jekt. Její počátky v tibetských oblastech sahají až do doby, kdy vyrůstali moji rodiče. Mám jednu kni-hu o *Sedmnáctibodové dohodě*, která vyšla roku 1951 v Pekingu. Je to dvojjazyčné čínsko-tibetské vydání, vázané v rudé kůži. První věta zní: „Tibeťané jsou jednou z menšinových národností na čínském území; tato národnost má dlou-hou historii.“ Zde jsou počátky „vlastenecké výchovy“ v tibetských oblastech. Tady se zrodily ohromné vlny, které vymyly mozky a duše minimálně tři generací Tibeťanů.

„Vlastenecká výchova“ se během času vyvíjela a zaměřovala se na konkrétní nepřátele. V roce 1950, když armáda stanula na hranicích, „osvobození“ Tibetu bylo zdůvodněno tím, že Tibet byl utlačován „im-perialistickými mocnostmi“. V knize vázané v rudé kůži je dále uvede-no toto: „Místní tibetská vláda nebyla schopna odrazit záluďné úskoky imperialistů a ke své velké vlasti zaujala nevlastenecký postoj.“ Po po-rážce tibetského povstání a dalajlamově odchodu do exilu v roce 1959 se „vlastenecká výchova“ zaměřila na nové nepřátele: „Starý Tibet“ a jeho představitele, „elitní kliku reakcionářů“ vedenou dalajlamou. V optice čínské komunistické propagandy bylo tradiční tibetské spo-lečenské zřízení označováno za „nejreakčnější, nejobskurnější, nej-zaostalejší, nejkrutější a za zcela barbarskou feudálně-otrokářskou společnost“ a Tibeťané byli v souladu s tím rozděleni na pouhé dvě společenské třídy: otrokáře a otroky. Ti první měli být svrženi a ti druzí, jak bylo řečeno, povzneseni na vrchol společenského žebříčku. Každý, kdo se jako já narodil v šedesátých letech minulého století, je s touto knihou velmi, velmi dobře obeznámen.

V polovině devadesátých let, poté, co bylo z dalajlamových rukou vyrváno právo vyhledat dětského převtělence desátého pančhenlamy, čínský komunistický guvernér Tibetu Čchen Kchuej-üan rozhodl o zavedení „vlastenecké výchovy ve všech klášterech v celé oblasti“. Cílem tohoto kroku bylo:

- vyrvat kontrolu nad kláštery z rukou dalajlamovy kliky;
- posílit pozice lidových výborů ve vedení klášterů;
- zavést přísnou regulaci omezující aktivity klášterů, mnichů a mnišek;
- řídít program náboženského vzdělávání mnichů a mnišek.

Poslední bod zahrnoval vyhlášku, která zřizovala zvláštní úřad pro kampaň „Miluj svou vlast a miluj své náboženství“. Po několi-ka letech zkušebního provozu pilotních programů byla tato kampaň triumfálně rozšířena do všech oblastí Tibetu. Ve skutečnosti pracovní týmy, které strana vyslala do všech klášterů a chrámů (ať malých či velkých), chtěly po 46 000 oficiálně registrovaných mniších a mniš-kách pouze dvě věci: za prvé vyžadovaly, aby se všichni ztotožnili s prohlášením, že „Tibet je neoddělitelnou součástí Číny“; za druhé žádaly, aby všichni odsoudili dalajlamu jako:

- vůdce separatistické politické kliky, která usiluje o nezávislost Tibetu;
- věrný nástroj mezinárodních protičínských živlů;
- hlavní příčinu veškerých nepokojů a společenské nestability v Tibetu;
- největší překážku normalizaci tibetských buddhistických tradic.

Kampaň byla realizována v provinciích Kan-su, Čching-chaj, S’-čchuan a Jün-nan. Vedla k čistce – prováděné s větší či menší razancí – jež vyústila ve vyhnání více než 150 000 mnichů a mnišek z klášterů. Ve všech případech a v každém klášteře „vlastenecká výchova“ narazi-la na odpor. I když pracovní týmy někdy zjednotušily své požadavky na prohlášení „věrně miluji Čínu a nevěřím v něj“, stále se našlo velké množství nábožensky oddaných Tibeťanů, kteří odmítali použít zájme-no „on“ pro svého duchovního vůdce dalajlamu a tím spíše odmítali zapřít svou víru.

Už mnoho let stíhá tragédie všechny kouty Tibetu i všechny nábo-ženské tradice. Ve Lhasě došlo k záhadnému úmrtí mnicha v klášteře Däpung (případ Ngawang Čhangčhuba). V severním Khamu v Ser-tharu bylo prakticky zničeno sídlo buddhistického institutu Larung Gar. Karmapa, nejvyšší představený tradice kagjü, stejně jako Ardžja rinpoče, opat kláštera Kumbum v Amdu, byli nuceni odejít do exilu. V jižním Khamu byl nespravedlivě uvězněn Tändzin Deleg rinpoče spolu s bezpočtem mnichů a mnišek. Ovoce, které „vlastenecká výcho-va“ přinesla, by vydalo na celou knihu.

Po událostech z března letošního roku se „vlastenecká výchova“ stala hlavní agendou ve všech tibetských oblastech včetně středního Ti-betu. Tentokrát, kromě každodenních politických školení a politických zkoušek pro mnichy a mnišky, dolehl na všechny kláštery nový poža-davek vyvést čínskou vlajku. Je těžké říci, k jakým dalším tragédiím dojde v důsledku tak silného tlaku a k jakým dalším projevům odporu se Tibeťané uchýlí.

Peking, 16. června 2008

Özer článek napsala pro tibetské vysílání Rádía Svobodná Asie a publikovala na svém blogu 17. září 2008. Přeloženo z angličtiny.

